

И. ЧАБЫЛБАН

И.ЧАБЫЛБАН

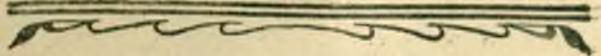
ТАЛЫЛЫББИТ
АЙЫМНЬЫЛАР

САХА СИРИНЭЭБИ КИНИГЭ
ИЗДАТЕЛЬСВАТА

1954

Хоһооннор

САНАА

Сайын от ыйдаабы күн үөлэ туйааран
Өлүөнө уутугар түһүүтэ,
Уу, халлаан мунура суох уһун тунаара
Былыта, тыала суох көстүүтэ;

Айылба дьол-уйгу тыыннанар даланын
Дьон-сэргэ таптырын абынан, —
Мин ыраах Дьонкума үрдүгэр тураммын,
Сирдьиппит туһунан саныбын.

Биһиэхэ күн буолан инники сирдээччи,
Биһиги тапталбыт — ол кини,
Баай кэмэ-кэрдинтэ кэлбитин этээччи,
Баарабай бухатыыр — ол кини.

Колхозтаах бааһынай күн диэки анаарыа, —
Күн кини сирдьитин санатыа;
Былыкка талаһар быыстала суох ыраа, —
Сайдыбыт олобуу саната.

Үлөһит харабар үөлээнн дьиппиэрэр
Заводун үрдүнэн көстүөбө,
Сирдьитин күөрэйбит илиитин дьүккүөрэ
Сир үрдүн силлиэрдөр күүстээбэ.

Бу олох — сирдьиппит тупсарбыт дойдута
Сирдьиппит кытаанах илиитэ,
Абалы таптала, абалбыт уйгута
Народ кини сүрөбөр кириитэ.

Мин дойдум — кыыл таба кырайар хайата
Кистэлэн күндүтүн таһаарда:
Алданга, тайбага алынан тайаата
Көмүһү хоторор дыраага.

Таас хайа адаарын үрдүнэн далаарда
Саймаархай салгын ыар харааба,
Бир санаа умайда Булунга, Уралга,
Бүлүүгэ мичээрде Арагва.

Ол иһин Сталины уруйдаан ылыыллар:
Сахалар, казахтар, черкестэр;
Соловей, күөрэгэй, сааскы күөх кытыллар.
Чонгури, домбра, оркестр.

1940

САҢА ДЬЫЛЫНАН

Сага дьылынан! Кремль чаһыта лыгкыныр,
Гимн модун музыкатын оонньоон.
Сага дьылынан! Ыччат дьон ылыыр,
Кэлэр дьол күнүн кэрэтин хобуйан.

Эдэр уоллаах кыыс эйбэстик көрсүһөр
Уоттаах маннайгы тапталларын иһин,
Обо аан маннай киһи аатын сүгэн
Сууламмыт таһаһыгар сонньуйарын иһин,

Элбэх уруу омук эйэлэрин иһин
Эгээрэйэ ыллаан эбэрдэтэ этин!
.....
.....

Ким ыраах тыаба, ким хоту муораба —
Сайдан иһэр дойдубут дуолунан, —
Бары дьолбут иһин үлэли барыаба...
Сага дьылынан! Ыраах суолунан!
Сага дьолунан!

1939

ХАЛЛААНЫНАН

Сырдык күөх лиэнтэли сытта
Өлүөнэ нэлэмэн күөнэ.
Чочумаас таас хайа кырыыта
Кыбыты буолан көһүннэ.
Көбөрүктүйэр солко буолан
Намылһан истэ тайба...
Кэрэтиэн Сахам сирин дуола,
Киэркэйбиттиэн кизиг айылба!

Аллараанан аргый аһаллар
Астыйбыт ардах былыттара,
Үөһэ, кэлэ-бара саамаллар
Үргүөр тыал быһыттара.
Мотуор тыаһа доргуйан иһиллэр,
Салгын түннүккэ сирилиир.
Аллара хойуу, бөлөх дьыэлэр
Сарайдара кэчигириир...

Үчүгэйиэн: өй-санаа хотон,
Үөһэнэн киһи көтөрө,
Үс үөстээх Өлүөнэ эбэ хотун
Үрүмэтиэн көстөрө!

1940

ЕЛКА ЫРЫАТА

Күлэ оонньоур, долгуннуур
Күлүмүрдэс симэхтээх
Кэрэ-дьикти елкабыт,
Кэһиилэргин сүүмэхтээ!
Күндү туорах конфетын,
Көмүс өгүнөөх оонньоурун,
Көрү күүтэр бэлиэтин
Көөчүктэнэ долгуйдун?
Көһүтүүлээх чаастарбыт
Көстөр кэмэ туолбатаа?
Көрү туппут оҕолоор,
Көччүйэрбит буолбатаа?
Күөгэй күөхпүт тулатынан
Күйэ-хаама оонньообун!
Көмүс чуораан куолаһынан
Чугдаарыта туойуобун!

Сага, сага дылынан
Сага-инэ сатардын!
Сага үрдүк дьолунан
Саргыларбыт улааттын!

Күтүр үйэ ааспытын,
Көрдөөх олох кэлбитин,
Көнгүл обо сааспытын
Көрсө үүнэр кэммитин,

Көтө-ойо оонньооммут,
Күйгүнүнэн көрсүөбүг!
Көмүс туорах тонооммут,
Күммүт көрүн тутуобун!

Күлэ ооньюур елкабыт,
Күлүмүрдэс симэхтээх
Күөгэлдьийэр лабаабыттан
Күндүлэргин бөлөхтээ!

1938.

КЫҢЫҢҢЫ ЫРЫА

Хайдах курдук хаар түспүт!
Халлаан үөһэ халлыбыт.
Кылаан кыrsa үллүммүт
Кыра бөлкөй кылбайбыт.

Сыртан сыйар сындыыстаах
Салааскабыт сыр гыныа!
Күлүү-ооньюу аргыстаах
Күндү күммүт тырымныа!

Обо аймах түмсүбүт.
Ойуу, сүүрүү сайдыбыт.
Хайдах курдук хаар түспүт!
Халлаан үөһэ халлыбыт.

Сыртан сыйар сындыыстаах
Салааскабыт сыр гыныа!
Күлүү-ооньюу аргыстаах
Күндү күммүт тырымныа!

ХАНКЫ

Килэн мууска ыстаал ханкы,
Килбэчийэ дьулуруй!
Түөрэх биэрэн, күөрэ-ланкы
Түспэт гына куйуһуй!

Туругурдун, эт хаан сайдар
Тунгуй ыччат дьарыга!
Эдэр, туйгун ураанхайдар,
Бэринимэн ыарыыга!

Үлэ, үөрэх үлүскэнин,
Үөрүү үрдүк дьолунан
Көрсөр гына күдэхтэнин!
Көтүг көнгүл суолунан!

ЛЕНА

Эгсиллэ сытар эбэбит Лена—
Эрэнэ эбир долгуннаах иэнэ,
Эгкээрэн көстөр эйгэтин киэнэ,
Көстүбэт нилээх далайын күөнэ.

Үтүмэн сылга үс-саха бийин
Аһаппыт-сиэппит кытылын бигии,
Күн ыраас уутун сүүрүккэ биэрэн
Айгыста сытар эбэбит Лена.

Көрбүтүн былыр: сүппүт ыар үйэ
Күн уотун бүөлүүр кыргыһы мэйин;
Көрбүтүн: сахан буорайбыт ылын,
Хараба туолбат хара сут дылын.

Билигин, эбээ, эн кыйаар дуолун
Биэбэйдээн ниппит, эн ыччат дьонун,
Биэрэккэ киирэн, олохпут дьолун
Дьиэрэтэ ыллаан туойдахпыт буоллун!

КЫЫС ЫРЫАТА

Аалай киэһэ кэлиитэ
Үлэ бүтэн дьон кэллэ.
Арай ойуур кэнниттэн
Кыыс ырыата иһиллэр.

Таалан турар аларга,
Нуктуу сытар хонууга
Чуумпу түһэн, ах барда
Чыычаах үөрүн тойуга.

Арай ойуур кэнниттэн
Кыыс ырыата иһиллэр.
Ону ыраах тэнитэн,
Ой дуораана үтүктөр.

Торбо буолан долгуйар
Тойук кими абынна!
Ону билбэт тыа, алар,
Хонуу, сыһы даһаны...

Арай кыра хоспобор
Кыһын күүтэ, ийэтэ
Кэрэ тойук номобун
Кини эрэ билбитэ.

ДЫИЭРЭНКЭЙ

Чэйинг, чэйинг, сэгэттэйдэр,
Систтиһиэбин!
Дьиэрэнг туойан, дьиэрэнгкэйдээн
Дьиэрэтиэбин!
Унаар сайын устар күнүн
Уруйдааммыт,
Сага олох көрүн-нарын
Сабалыабын!
Айхал-мичил сарданатын
Арылыппыт
Айгыр-силик артыал дьоло
Аатырыахтын!
Үрдүк отун долгуннатар

Үрэх сиргэ,
Тилэ, модун тимир көлө
Тигинээтин!
Эдэр, эмэн кэккэлэһэн
Эрчимирдин,
Үллэр үлэ өрөгөйдөөн
Өрө күүрдүн!
Үгүс ыччат үөрэ-көтө
Үгкүүлээтин,
Эгэй атах сиртэн тэйэ
Эккирээтин!
Сэргэх ырыа дуораһыан,
Сүрэх аайы,
Саха сирин сабатынан
Сатараатын!

БААБЫРЫ БУЛТААҤЫН

Кыһынгы тымныы сатарбыт,
Кыйыһыйбыт муус толоон.
Бизс толорон биэни тарпыт
Биллибэт кыыл суолун солоон,
Хаар үрдүнэн сүүрэн истилэр
Үс уһун субул хайыһар.
Уга, ханас өттүлэригэр
Суугунуу турда күөл хамыһа.

Кыыл суола маннык баһархайын,
Ойбут олуга улаханын,
Кырдыбаас булчут маннык алдырхайы
Билбэтэҕэ сааһын тухары.
Бастаан испитэ бэйэтэ,
Батыстылар уоллаах сиэнэ
Барыта дыкти ынырык этэ —
Баара туох эрэ сибиэнэ...

Утары хамыс тобойуттан
Уот кугас улуу адырҕа
Уһулу ойон табыста да
Урбайан тула ыстаммыта —
Тууйа тутар күтүр дьылҕа
Туһаайбытын курдук буолла:

Төйүөрэн турар айылба
Холлобос уотунан туолла.

Куоска, кутуйабы хабылалаан,
Ооньуурун курдук, ыраактан
Офоньору ойо харбаан
Орой халлаанга бырахта.

Саа сатараата. Тын өрүһүгэ.
Кыыл амырын сылбырбата.
Үһүс булчут үлүгэр үөһэ
Уот кутуругу харбаата.

Улуу күтүр уһуутаан ылла,
Халарыкты эргичийдэ,
Уол муннаах күөччөх ытыллан
Хараба, мэйинтэ ирдэ:

—Абаа... Өлөр күн... син бири—
Уот ортотугар хаһы.
Эһиннэ өлүүлээх карабин,
Кыыл чабаан кылаһынын.

Уол булла адыр арбаһы
Харыйа түһэрин таайан,
Харыстаах сыты быһабын
Хаалдыгар туруору саайда...

Кумаламмыт хаар кырсыттан
Кыа хаан түөннөнөн көһүниэ:
Кырдыбас офоньор сытта
Куйахата сүүһүгэр түһэн.

Өлбүт баабыр кыыл үрдүгэр
Үктэнэн турдулар иккиэ—
Офоньордорун сүтэрбиттэр...
Арай ол көстөр ыраак тииккэ
Халлаан далай хаан дуксуура—
Хара суор кэлэн түстэ.

Ол курдук тын толук ууран
Икки булчут төннөн истэ.

ЭБЭНКИЛИИ ТОЙУКТАР

КҮН ТАХСЫЫТА

Харага кыһын кэнниттэн
Халлаан сырдаан, күн тахсан,
Сарпа уотунан сандааран
Саас ийэ илэ кэллэ.

Туундара хаара кылбайда,
Тонмут ааһан, аас тотон,
Эбэнкилэр тойуктара
Энгээрийэн иһилиннэ.

Сүргэлэрэ көтөбүллэн,
Сүрэхтэрэ долгуйан
Муустаах муорам дьонноро
Мустан үнкүүлээтилэр.

Көмүс күннэрин таһаарбыт,
Көңүл аанын арийбыт
Үтүө Ленин эһэлэрин
Үөрэ-көтө туойдулар,

Үгүс үйэлэр тухары
Үтүргэнгэ олоорбуһут
Күдэн буолан көттө диэн,
Күндү көңүл кэллэ диэн.

Сүргэлэрэ көтөбүллэн,
Сүрэхтэрэ долгуйан,
Муустаах муорам дьонноро
Мустан үнкүүлээтилэр.

КЭЙМЭТИИНЭП ОФОНЬОР

Арыллаан турар
Атастар!
Кырдыр сааспар көрбүт
Кырдыктаах олохпун
Хотуонка ойуу тылынан
Хоһуйаары гынным,
Артыалым дьоллоох күнүн
Алтан чуораан айахпынан
Айхаллаары гынным...
Бу туоллан озорор
Бастынар муньахтара,
Эһи бэйэбит билэбит
Кэймэтинэп офоньор
Кэрэхсэнэр үлэтин:
Сүүһүнэн кырсаңы
Сүүмэхтээн биэрбиһпин,
Уонунан бөрөнү
Умса хорупшупшун...

Онтон атыны этээри
Огостон олоробун:
Эгил-тэгил улааппыт
Эдэр ыччаттарым,
Сааһын-үйэтин тухары
Саманнык кырдыбаҕас буолуо дииһин
Санаабат буолунг.

Мин даҕаны
Элик кыылы
Эккирэтэн ситэр
Элэс быһый этим;
Мин даҕаны
Үрүң эһэбэ
Үөрүүнэн киирэн,
Үөлэн ылан
Үрдүбүнэн эһэр
Үтүө эр баарым...

Ол бэйэбин
Кыһалҕа мунга
Кыырык төбөлөөбүтэ,
Баай баттала
Бакыр унуохтаабыта...
Оччоҕо
Оскуола, үөрэх оннугар
Ойуун, удабан баара,
Артыал, колхоз оннугар
Атыһыт, баай баара.
Кинилэр
Кэтиктэригэр киирэн,
Илим дьолуотун
Игэриммэтэбим,
Сындааһыннаах
Сырыым сыратыттан
Сыа таһаарымматабым...
Онтон буоллабына,
Сага олох
Санаабын сайыннаран,
Үлэлиир үлэм
Үтүөтүн биллэрэн,
Күн курдук
Күндүнү көрбүтүм,
Ый курдук
Ырааһы билбитим.
Ол иһин билигин
Офоньор бэйэм
Офобор түһэн,
Эмэх бэйэм
Эдэрим эргиллэн,
Ынчык оннугар
Ырыа ыллыбын,
Кэп туонар оннугар
Кэпси олоробун:

Үтүөбэ тириэппит
Үлэһит былааспын
Уруйдаан этэбин,
Бастаан-көстөөн иһэр
Бассабык баартыабар
Баһыба биэрэбин!

Эдэр ыччат мунһустан
Эрий-добуй туойдубут.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Үөрдээн бииргэ сылдыаммыт
Үөрүү-көтүү улаатта.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Өлүү-сүтүү уурайда,
Өлбөт өрөгөй үрдээтэ.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Сага олох манна баар,
Сайды-үөрэх манна баар.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Эдэр хоһуун уолаттар,
Көрө нарын кыргыттар.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Биниги колхоз дьонноро
Биир олохтоох буоллубут.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Балык, түүлээх булдугар
Бастын дьоннор буоллубут.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Таба баайа манна баар,
Талба олох манна баар.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Мин кэриэс бөлөхпин
Табакаан күнүгөр
Эн тобо кэппэтинг,
Тэнэко?

„Көмүһөм, доборуом,
Күн сириң үрдүгөр
Үөрбэтэх үөрүүбүн
Үөрдүм“ диэн эппэтиңг?
Тэнэко, эйнэхэ

Мин тикпит тирэнгэм
Кэрэгэй буолла дуу?
Биитэр мин бөлөбим
Бичигин-ойуутун
Биһирин көрбөтүөң?
Биитэр мин сүрөбим
Эрилкэй ньэмиэтин
Эн онно булбатыңг?..
Им оонһуур иэдэскэр
Тапталлаах мичээргин
Мин хайдах көрбөппүн,
Тэнэко?

Эн эппэт этин дуо:

„Эдэрдир саастарбар
Эйнэхэ тэннээби
Билбэтим эрэ“ диэн?
Эн эппэт этин дуо:

„Чээкэйим оҕото,
Кылбайар кырсааттан,
Кыраһа хаарыттан
Ордоро көрдүм“ диэн?
Тэнэко, билэбин:

Сүрөбин быатыгар
Атын кыс таптала
Биһилэх буолбутун...
Олуйсан даһаны
Булуохпут суоһа, син,
Эн биһи дьолбутун...
Быданнаах дьылларга
Быралгы букатын
Бырасты буолуохтун,
Тэнэко!..

ОБ О ЫРЫАТА

Ньирэй-аапка эрэйдээх,
Ньийэ-ньийэ, кэлий да!

Икки илин тутта диэн
Ийэкэйинг кириргээн
Эйигин чугаһаппат,
Эмийттэн эмнэртэт...
Ньирэй-аапка эрэйдээх,
Ньийэ-ньийэ, кэлий да!

Көмүскэлэ суох диэннэр
Көйгөтүтэ көрөннөр,
Буурдар быһа тэбээри
Буугунаһа көрөллөр...
Ньирэй-аапка эрэйдээх,
Ньийэ-ньийэ, кэлий да!

Тулаайабым обото!
Туустаах мини туруоруом,
Иккиэ бииргэ улаатан,
Ийэкэбин үөрдүөхпүт...
Ньирэй-аапка эрэйдээх,
Ньийэ-ньийэ, кэлий да!

Быраһаайдарын, быдан кэмгэ:
Итиллибит алаас сирбит,
Күөх халлааммыт, күндүл үрэхпит,
Иллээх үтүө дьүөгэлэрбит!

Халыйан кэлэн долгуппатын
Хара былыт силлиэтинэн:
Сайаһас эһи салгыннытын,
Сандал кэрэ бэйэбитин!

Эрэллээх айаннаан бардыбыт
Эһи дьолгутун көмүскүү:
Ытык иэспитин толоруохпүт.
Ыраах сиргэ, күнүс, түүн!..

Үлэлээн үөрө-көтө хаалын,
Олох ордук чөлгийиэхтин!
Өстөөхпүтүн кыайан, өтөр
Эһиэхэбэ аргиллиэхпит!

Быраһаайдарын бу күннэргэ:
Итиллибит алаас сирбит,
Күөх халлааммыт, күндүл үрэхпит,
Иллээх үтүө дьүөгэлэрбит...

БИНИГИ СҮРЭХПИТ

Улуу дьол иннигэр
Уот сәрии үөһүгэр
Охсуһа сылдыааччы
Сәриинит сәгәрбит!

Хаан-уруу бырааттар,
Хаарыаннаах доботтор,
Энигини кытары —
Биһиги сүрэхпит!

Дойдугут туһугар
Чугуйар буолуман,
Биһиги эһиэхэ —
Баттибэт тирэхпит!

Хаан-уруу бырааттар,
Хаарыаннаах доботтор,
Энигини кытары —
Биһиги сүрэхпит!

Күүрээннээх күннэргэ,
Түбүктээх түүннэргэ
Бигэ күүс буолуохтун
Биһиги бөлөхпит!

Хаан-уруу бырааттар,
Хаарыаннаах доботтор,
Энигини кытары —
Биһиги сүрэхпит!

Уордаахтык охсуһун!
Уот сыты буулдыабыт
Өлүүлээх өттүнэн
Өстөөбү ситиэхтин!

Хаан-уруу бырааттар,
Хаарыаннаах доботтор,
Энигини кытары —
Биһиги сүрэхпит!

САХА БУОЙУННА

Эн оһол-быһылаан олоххор,
Түлүк минньигэс түүлгэр, —
Чугдаардын сахалы олонхо,
Билиннин сахалы билгэ.

Төрөөбүт эн дойдуг алгыһа,
Иллээх көмөтө тийдин.
Түптэлээх алааһын салгына
Түөскөр халыһан киирдин.

Эн кыргыз уоруттан сылайар
Ыар күннэргин чөлчөтөн,
Көһүннүн кенүүлбүт сарыала,
Күөх сааскы түүн кэрэтэ.
Өлүөнө киэн ыраах сыдыаана
Өлбөт сүрэххэр иннин,
Бу хааннаах охсуһуу дьалхаана
Өспөт өһүөнү ситтин.

ХАЙЫҤАР ЫРЫАТА

Хоту дойду хонноһунан
Колонналар бардылар,
Хара тыанан, толоонунан
Хайыһардар дайдылар.

Хос ырыата {
Өстөөх ханна саһан сылдыар.
Өстөөх ханна хайыһар, —
Ситиэ онно сыты буулдыа,
Ситиэ сыыдам хайыһар!

Сибирь улуу буолактара
Силлиэрдилэр иһиирэ,
Тундра тыйыс уолаттара
Туруннулар сәрингэ.

Хос ырыата.

Билин фашист баһылыга
Биһи чаһаан күүспүтүн,
Кыйы сырдык дьаралыга
Биһигини кууспутун!

Хос ырыата.

ГЕРОЙ ТУҢУНАН ЫРЫА

(Ф. К. Попов кэриэһигэр)

Днепр тымны долгуннарын
Туоруур саха уола,
Тула ууга бырдааттанар
Ардах буулдыа суола.

Туораан,—немец окуопатын
Күдөн-таһаан тэбэр.
Өстөөх үөрэ куоппатын диэн
Кэрдэр, кимэн киирэр.

Ахта өстөөх пулемета,
Өлүк—кини тула.
Онно аргый сыылан үөмтэ
Саха туйгун уола.

Днепр тымны долгуннарын
Кыһыл сэрии туоруур.
Өстөөх үөрүн бу самнаран
Көнүл суолун солуур.

Арбаа эмиз ардах буулдыа
Ахсым уотун ыһар.
Немец пулеметун былдыаан,
Эдэр буйун ытар.

Днепр арбаа эһэригэр
Саха сирин булан,
Илбистөөхтик сэриилэһэр
Саха туйгун уола.

ЭН СИРГИТТЭН ЫРААХ

Тулалаан турар тумара маара...
Туһунан тыллаах дьон ортото,
Собуруу кыһа соботох баарын,
Ыраас хааннаах нуучча обото.

Тулаайах кысчаан туойарын истэ,
Саната суох саныыр санаабын
Мин сүрөбүм сайыһан истэ
Сайа көрөн, санныйан ааһан...

Дэбилгэннээх Днепр эбэ хотун,
Күлүмүрдэс күөх дойду ньуура,
Ийэнг эрөйдээх харабын уутун
Бу баар курдук сотто турара.

Оо, киминг кэпсиэй дойдунг кэскилин,
Халыйан кэлбит хара күнүн,
Эт-хаан дьонунг өстөөх эспитин,
Иитиллибит эн дьин күлүн!

Санаа аргыстаах сана доборуом,
Иннинг дивки эрэллээхтик көрүй:
Саха уоланнара тус собуруу
Бардылар ол сирин төннөрө...

Эн аймаммыт дууһабын уоскуттун
Чуумпу дойдум улуу үрөбө,
Саха дьонум сайабаһа майгыта,
Эдэр киһим итии сүрөбө!

1943

ДЬОЛЛООХ ОБО СААС

Эниэ күөх отун үрдүнөн
Эдэр этэрээт истэ.
Айылба араас киэргэлэ
Аара арыллан истэ.

Эрэйн-муну билбэккэ,
Эмньик, сайабаас санаа
Сайынны мөтүн испэхтээн,
Сайа ыллаан, айаннаан!

Эниги үүнэр күннэргит
Уйгу дьолунан туолар.
Эниги сайдан үүнэргит—
Ийэ дойдубут дьоло!

Эдэрдэр, барыг этэинэ,
Күүтэр күлүмнээх сааскыт!—
Сүүһүнөн атах биир тэнгэ
Күөххэ көрүлээн ааста.

СҮЛҮНДЭ ЫРЫАТА

Сүнкөн тайбам күөнүттэн
Сүүрээन्नэрин үмүөрбүт
Сүллэр үтүө көбүстээх
Сүлүндэлиир эбэккэм!

Хорум дэлэй хонноххор
Хорболонон үөскээбит
Килбиэн кэрэ киискинэн,
Уоттаах саһыл кыылгынан

Бэргэн булчут киһигэр
Балэх биэрэр бэйэккэн,
Сүллэр үтүө көбүстээх
Сүлүндэлиир эбэккэм.

Силис уутун сиэтэнгин,
Сүүрээн уутун түмэннин,
Көңүс, үрэх онорон,
Көңү тардан аҕалан,

Дэбилийэ оргуйар
Дирин далай ууларын
Хайылардаах көмүстээх
Хатырыктаах баайыттан

Илим, мунха харабар
Иилэн биэрэр бэйэккэн,
Сүллэр үтүө көбүстээх
Сүлүндэлиир эбэккэм.

Үгүс сири өллөйдүүр
Бүлүү эбэ хотуну
Уулаан-хаардаан угуттаан
Улуу үрэх онорбут,

Саха дьонун аймаҕын
Саллар сааспыт тухары,
Салынардаах баайгынан,
Саарба, саһыл кыылгынан,

Айы илгэ аһынан
Айхаллаабыт бэйэккэн,
Сүллэр үтүө көбүстээх
Сүлүндэлиир эбэккэм!

МОСКВАТААҒЫ ХОҒООННОР

1.

Оо, Москва ийэ хотун,
Ол ааспыт дьылларга,
Мин билэрим эн олоххун,
Эн бары муннуктаргын!
Киэһэ, сарсыарда көрөрүм
Кремль истиэнэтин,
Сүдү киhibит унуобар
Сүгүрүйэр этим...
Сир аннынан, сир үрдүнэн,
Сиртэн үөһэ сылдыарым,
Манна өй-санаа диригин,
Таптал ырааһын буларым.
Алдырхайдаах сыллар кэлэн
Атын дьүһүннэммикин:
Тимир куйаххын кэтэн,
Тигинии турар эбиккин.
Өстөөх кимэн кириитин
Ол иһин чугуппуккун,
Өргөс кылаан биитинэн
Уорун убарыппыккын.
Оттон билигин иһиллэр
Ийэ сир киэн ыраабар
Советскай Армия кыайытын
Сталин алгыыр ыйааба.
Сүүһүнэн омуk сүбэтин
Сөллүбэт модун түмүгэ —
Улуу Москвам, эн килбэйдиг
Уот өрөгөй күлүмэр.
Кэлэр олох кэрэһитэ,
Кэскил күнэ буолангын —
Аан дойдуну кэрэхсэтэн,
Аатыр, Москва дуоланым!

2.

.....

3.

Уруккутун курдук турар
Ураа уһуктаах улуу Кремль,

26

Кинини кыайбакка тумнар
Барыны ыйыарар бириэмэ.
Кини ньыгыл таас эркинин,
Тулхадыйбат тулааһынын
Наполеон да уор кинэ,
Күтүр да уот салааһына
Долгутан көрбөтөбө. Онтон
Гитлер тимир кытабаһа
Кини эркинигэр тостон
Түспүтэ. Кытара-кыһан
Уруккутун курдук турар
Улуу Кремль сир киинигэр.
Арай түүн үөһүн оротугар
Уот сындыс толон түһэр.
Ол кыайы килбиэн кэрэтэ
Дьон сүрүбэр төлөн биэрэр,
Аан дойду иллээх эйэтэ
Кинини кэлан эргийэр.

4.

Билини өгөлөөх киирдим аантан:
Билсэр дьоммор бачча сылдыбатым, —
Москва куораты тилэ хаамтым
Биир уһугуттан киинигэр дылытын.
Итэбэйэр диэн суох буоллабына —
Икки харахпын саба баайын:
Күтүр дьизни, кыра куолабайы —
Куорат бары өттүн таайыам.
Уһун уубар утуйуохпар дылы
Умнуом суоба киэн, үрдүк киэбин,
Элбэх омуk эйэлээх тапталын
Инэрэн турар Москва ийэбин.

5.

Суорба хайа буоланнар
Күтүр үрдүк таас дьизлэр
Тахсар күнүм уотугар
Күлүмүрдүү түстүлэр.
Ыраас халлаан лоскуйа
Үрэх курдук көстөр.
Уһуу салгын уоскуйан

27

Уулуссанан устар.
Дьон быстыбат мотуога
Биэрэгиттэн тахсыбат.
Манна — сыры күргүмө,
Массына ахсыма...
Суох буолан уулуссаҕа
Суол хомурах хаара,—
Трамвай сундулуйар
Төттөрү-таары...
Дьэ кыһынгы чысхааным
Түүнү кытта ааста,
Бу, күн көрөр ылаана —
Сардангалаах саастан.
Кыһалҕа сыбарыттан —
Кыайы бырааһынныыга,
Хаһыылаах харагаттан —
Уот кустук ураанныыга,
Бу аата—үтүө өттүнэн
Күн-дьыл уларыйда.
Улуу куоратым үрдүнэн
Улахан сарсыарда.

6.

Эн кылбары манан илингин
Мин аргый имэрийэбин.
— Хантан ылар, туох эрчимин
Бу кырынаас тарбах?—диибин.
Нуурайа түстүн симиттэн.
Номоҕон доборуом, этий:
Хас киһини ыар өлүүттэн
Олох дьолугар тириэртиң?
Хайдах, бу, кыра, намчы,
Мин илиибэр нам бааччы
Таалан сытар эн илиигэр
Тириэрэр күүс, ньыма киирэр?
Үөрөх арчылаах абынан
Үтүөрпүт элбэх буйунун
Эйэбэс махтал суругун
Эн остуолгар ааҕабын.
Саната суох мичээрдибин,—
Эн намын дьолгун билэбин.

Имигэс, нарын илингин
Мин аргый имэрийэбин.

7.

Түллэнни олорор түүнгү Москва
Түптэ сааллар салюта,
Төхтүрүйэн этэр ньиргиэр этинэ
Төлөнүнэн саласта.
Кытара наҕарар кыһыл былаахха—
Кыайы дьолун түлүнэ;
Москва дьонун сирэйэр-хараҕар
Салют сыдыаһа көһүннэ.
Түөскэ баппат үөрүү үлүскэнэ,
Сырдаан ыла бары мундук,
Ырай олобун сырдык ырата
Сатыылаан түспүтүн курдук...

8.

.....

9.

— Аполлон Шидаевка

Хоспор соботох олоробун
Кумааҕы сэхэнин ааҕа...
Оттон эн айаннаан истэбин
Монгол сирин ырааҕар.
Өтөр төрөөбүт аймаккар*
Ахтылбангын тириэрдэн,
Ангара ыраас сүүрүгүн
Арылыта эрдийиң.
Таптыр атастаргын кытта
Тарасун иһэ-иһэ,
Москва күннэрин ахтыан
Биир эмэ чуумпу киэһэ...
Оччоҕо өйгөр охсуллуо
„Добор“ диэн саха тыла,
Имнэр биллиэ Ийэ дойдун
Иллээх эйэбэс тыала...

* Аймак — оройуон.

Онно иэдэс биэрээйэбин,
Ол эн доборун тыына,
Биһигини билиһиннэрбит
Улуу куорат салгына...

10.

.....

11.

.....

12.

Кэрэтин ньии, ыйданаран,
Киэһэ Москва болуоссаттарын,
Элбэх сылга иһийэн баран,
Эмиэ умайбыт уоттара!..
Кырымах лаампа муоратын
Куйаар үрдүгэр дьулуһар
Кыайы өрөгөй куоратын
Кыһыл рубин сулуһа.
Эдэр, кырдыаҕас сиэттиһэн
Энэр суолунан истилэр.
Баҕарбыт баҕаны ситиһэн
Барыбыт дьоло кэллэ.
Өйдүөн кэлимэ, көмүһүөм,
Өлүү хабараан сылларын,
Көннүни хайыһан көрүмүөх,
Ымыр, ыарахан суоллары...
Илиини сүрэххэ таҕайсан,
Иннибит хоту барыахха,
Ол, олох курдук угуйан,
Уотунан оонньуур ыраахха...

13.

Билэр куолаһым эппитэ:
— Биһиэннэрэ—Берлингэ!
Элбэх да сүрэх эппэйдэ!

30

Элбэх да санаа тилиһиһэ!
Тула өттүм сырды түстэ:
Дьээнкэ, ыраас, чэпчэки...
Үөһэ тахсан үмүөрүстэ
Салют уоттаах үрүмөччитэ,
Билсибэт дьон көрүстүлэр
Биир үөрүү биһирэнгэр,
Биир тылынан билистилэр:
— Биһиэннэрэ—Берлингэ!
Онно, билэбин, дьэ бүтүө
Өлүү төрдө, үлүгэр,—
Үйө-саас тухары сүтүө
Бүрүүкээн турбут күлүгэ.

14.

.....

15.

.....

16.

.....

17.

Бу күннэри Саха сиригэр
Ким хайдах атаарарын —
Мин ахтыбыт санаам иһигэр
Араастаан быһаарабын.

.....
.....
.....
.....

Мин таайым дьыэтин айаҕар
Кыһыл былаах саайдаҕа,
Петровскай аймах муһуннаҕа
Эдьийдэригэр Саняҕа...

31

Абам обонньор ухулла ини
Халтаннаабыт арбааһын,
Имэрийэ турдаба кини
Атын силир арбааһын...
Мин дьонум бары—аймахтаан,
Бииргэ чэйдии олонор,
Ыраах убайдарын ахтан
Кэпсэттинэр, оболорум...
Оттон мин кыайы айхалыгар
Эбэрдэ эрчимин этэбин,
Кремль салютун сырдыгар
Энигини көрөбүн...

18.

Көгүл дьаалы дьон муоратын
Күргүөм баалыгар сылдыбын,
Уулусса устатын, туоратын
Уһугар тийбэккэ, устабын.
Күн уота күрүлүү тохтор,
Кустук ыраас өгө — танаска
Бу туох буолла, тобо, туохтан? —
Ким да кимтэн ыйыталаспат.
Устар дьон муората олоччу
Уйула суох үтүө өйөллөөх.

.....
Эбэрдэ, айхал, эйэбэс тыл
Дьоллоох дьоннору кууста,
Эйэлээх күө-дьаа, күн мичил
Дьон үрдүнэн чуобуста.
...Үгүс үйэ тухары өрүү
Кыларыбат дьолу айый:
Өрөгөйдөөн кэлбит үөрүү.
Кылбайан тахсыбыт кыайы!

19.

Кыайыылаах ыстыыктарын кылбаһнатан,
Кырылас кэккэнэн истилэр
Сэрини силлиэтигэр буһан-хатан
Эргиллэн кэлбит сэриилэр.
Фашистар самныбыт былаахтара

32

Сиринэн сыһыллан аастылар,
Биһи знамяларбыт албан ааттанан
Үөһөнөн тэлимнээн бардылар.
Ол Ленин мавзолейын аттынан,
Кыһыл болуоссат таас уорабайын,
Танкалар кычыгыраттылар
Тимир уллунахтарынан.
Советскай народ, модун армиятынан
Сэргэ хааман, муоралыы уһунна.
Көмүскээн ылбыт көгүлүн аатынан
Улуу сирдытигэр уруй уунна.
Оттон кини мөлүйүөн буойуннарын,
Маршалларын ортотугар, —
Үрдээн тахсыбыт үгүс народтарын
Эйэбэстик эбэрдэли турар.
Уһуга, кэмэ суох туругурдун
Охтору-бэттэри билбэт соргу,
Үйэттэн үйэбэ дьулуһа турдун
Бу үрдүк өрөгөй курдук!..

20.

Москва күнүскү биир чааһын
Мин ордук санаан өйдүүбүн:
Күн өттүн күрүлэс куйааһын,
Күлүк сир сирилэс сөрүүнүн;
Сууйуулаах уулусса устунан
Субулар массына сүүрүгүн;
Сквер көбүрүмтүйэр урсунан
Симэнэн киэргэммит көрүгүн...
Сүрэхпин угуттаан киэрэллэр:
Көннөүөрөн көччүйэр оболор,
Мингэстик мичээрбит ийэлэр, —
Уоскуйбут мин дойдум олобо...
Хаан өлүү дьылларын умнубут
Хаарыаннаах күөх мэгэ халлааным,
Ил-эйэ энэрэ уонна бу
Ийэ сир олобу далаана...
Хас ньыра сэбирдэх тэлимэр
Көрөбүн хайбаллаах кыайыны;
Күн уотун аламай күлүмэр
Туох тыыннаах барыта сайынны!

3 Чагылган

33

Паровоз хаһытыыр,
 Буруонан сапсытыыр,
 Вагонум тилиргиир;
 „Дьолгуттан тэйдиг!“ — диир.
 Кэниибэр, иннибэр,
 Кэйээрэ биллибэт
 Ол ыраах тунаарар
 Барабин куйаара...
 Сүүһүнэн көс сирин
 Сүр айан эгсэрин, —
 Мин бэйэм билэбин,
 Мичиллээх биэбэйим.
 Эн биһи икки арда —
 Элбэх киэрг сирдэргэ
 Куйаастар түһэллэр,
 Этингнэр күүрэллэр...
 Арай мин сүрүбүм
 Ахтарын түгүбэр
 Москва уонна эн
 Бу көстөн кэлэбит.
 Оттон ыар өттүктээх,
 Ураты дьүккүөрдөөх
 Вагонум тилиргиир;
 „Дьолгуттан тэйдиг!“ — диир.

1944 — 1945 Москва.

КЫАЙЫЫ МАРША

Тимир кэккэ фашист үөрө
 Үтэн, кимэн киирбитин —
 Күтүр күүһүг күргүөмүнэн
 Үлтү солоон мэлиттин.
 Кылаан биинэн, Ийэ сиргэ
 Кыайы суолун арыян,
 Ыллаан-туойан, хааман ньиргий,
 Албан ааттаах Армия!
 Киһи аймах кэскилигэр
 Өлүү буолан суоһаабыт
 Хааннаах хара алдьархайтан
 Аан дойдуну быһаатын.

Кылаан биинэн, Ийэ сиргэ
 Кыайы суолун арыян,
 Ыллаан-туойан хааман ньиргий,
 Албан ааттаах Армия!
 Бары народ махталынан
 Өрө күүрэр знамябын
 Үөһө тутан, айхал ылан,
 Долгулдуйа хаамабын.
 Кылаан биинэн, Ийэ сиргэ
 Кыайы суолун арыян,
 Ыллаан-туойан хааман ньиргий,
 Албан ааттаах Армия!
 Энигини эбэрдэлиир
 Кыһыл болуоссат үрдүттэн,
 Кыайы-хотуу кыабын биэрбит
 Улуу Сталин сирдьиппит.
 Кылаан биинэн, Ийэ сиргэ
 Кыайы суолун арыян,
 Ыллаан-туойан хааман ньиргий,
 Албан ааттаах Армия!

1945

ӨЛБӨТ ТЫННААХ

Кини сытара
Кыһыл көмүс сүүһүгэр
Умуллубат уоттаах...
Траур былаахтарын
Санныар санаа күлүктүүрэ...
Кини иннинэн ааһаллара
Сүүһүнэн советскаяй народтар,
Бары көрдүүлэрэ —
Көстүбэт сүтүктэрин...
Аан дойду үрдүнэн
Ол тымныы чуумпугар.
Сталин
Кытаанах,
Бар дыппиэр тыллаах андабара, —
Ленин аспыт суолуттан
Биир илии чугуйбата —
Иниллибитэ Амазонкаба,
Нилгэ, Ангараба...
Алдырхайдаах аһы инниттан тахсыбыт
Тыл ньиргийэр:
— Андабайабыт айиэхэ, табаарыс Ленин,
Коммунизм туругуруарын иншигэр
Тыыммытын дабаны
Харыстыахпыт суоҕа диэммит!
Билигин көрөбүт Ильич ыраас толонун
Дойдубут баарабай тутуугар.
Номоҕон бэйэлээх народ сүрэхэ, ону
Туйаарыта туойда өлбөт мэнэ тойугар.

Кини баара —
Сүүһүнэн сыллары нөнгүө көрбүт,
Сир-ийэ олобуң
Сокуонун булбут:
Ким өлбөт күн өйүн,
Күлкэдийбэт модун күүһүн
Народ иннигэр бизэрбит, —
Ол өлбүтүн да иһин
Өлбүт ахсааныгар кирибэт!

ЫЧЧАТ ЫРЫАТА

Сүүрүк апыт бастыга
Сындыыстана кэттүн.
Кырдал устун ыстанан,
Кылыһыттар, түһүн.
Бүгүн колхоз бар-дьоно
Үөрэр-көтөр күммүт:
Көрүй, унаар толоогно
Үтүө бурдук үүммүт.
Эдэр ыччат, муннустан,
Эһиэхэйдээн ойун!
Күлүү-оонньуу аргыстаах
Күөрэлдьитэ туойун!
Көрүй, ыраах үмүөрбүт
Колхоз сылгыларын,
Ыаннык, субай сүөһүбүт
Сынынана сылдыарын,
Көрүй, элбэх кэриэн дьиз
Сагатык сандааран,
„Кэлэи көрөн кэбис!“ — дьих
Көккөлээн турарын.
Эдэр ыччат, муннустан,
Эһиэхэйдээн ойун!
Күлүү-оонньуу аргыстаах
Күөрэлдьитэ туойун!
Ууран-тутан кэпсэтин —
Оҕонньоттор киэнэ,
Сөһөргөһөн сөлөһин —
Эмээхситтэр киэнэ.
Сагастарбыт истинэр,
Саамал кымыс үрдүн,

Убайдарбыт көрдүнөр
Ол иһит түгэбин.
Эдэр ыччат, мунньустан,
Эһиэхэйдээн ойун!
Күлүү-оонньүү аргыстаах
Күөрөлдүйтө туойун!

1947

ТӨРӨӨБҮТ КЫРААЙ ТУҢУНАН ЫРЫА

(Е. Гальперинамы үтүктүү).

Киэн үрэх үрдүн чөлгитэн
Тыа ии буолан симиир,
Кини күлүгүн киэргэтэн
Дьирбии долгун бигиир.

Ол көрөтүн көрө туран
Олус үөрэн туойдум:
Эһиэхэ тэҥнээх дойду суох,
Мин төрүөбүт дойдум!

Оонньуу-күлө, мин иннибэр
Оруос долгулдьуйар,
Охсуллар оттоох киэн сирбэр
Хотуур кылбалдьыйар.

Ол быһаны көрө туран
Унаар дуолга туойдум:
Эһиэхэ тэҥнээх дойду суох,
Мин төрүөбүт дойдум!

Сипсийэргэ дылы гынар
Сибииһэй сөрүүн тыал.
Сэбирдэбинэн долгуйар
Ситэн турар күөх тыа.

Ойуур тыаһын истэ туран,
Олус үөрэн туойдум:
Эһиэхэ тэҥнээх дойду суох,
Мин төрүөбүт дойдум!

НАРОДТАР ДЬОЛЛОРО

Сүүс омук хомоҕой тыллаахтара
Бииргэ ыллаан дьыэрэппиттэрэ,
Хас тылларын дөгөтүн аахтара
Хайҕал оһуорунан тиспиттэрэ.

Казах аарыма кырдыбаһанын
Курустаал ыраас тойуга,
Саха народун ырыаһытын
Сааскы тойугун олуга, —

Үөрүү үлүскэнинэн туолан,
Үрэх курдук сүүрүгүрбүтэ,
Көңүл үйэ көрөһитэ буолан,
Күөххэ көрүлүү көппүтэ.

Ол уруй-айхал олоһурбута
Киэн кэскил илэ кэлбититтэн, —
Күн Сталин сокуон суруйбута
Күн сирин бары күндүтүттэн.

Ол сокуон көмүс-алтан күлүүһэ
Социализм аанын тэлэйбитэ,
Ол сокуон улууканнаах күүһэ
Өстөөх үөрүн синһарбитэ...

Ол сокуон уйгулаах уоһуттан
Айхаллаах албан аат ылан,
Билигин советскай народтар
Бары сиргэ бастаатылар.

1947

ВОЛГА—НУУЧЧА ҮРЭБЭ

Волга, Волга ийэкээним,
Волга—нуучча үрэбэ,
Эн көрөһиэн чөлгийэннин,
Ийэ дойдум тирэбэ.

Эйигин нуучча народа
Үйэ-саас унуоруттан,

Нуучча омук буолуобуттан
Күн ийэ туттубута.

Көгүл дохсун бухатыыра
Стенька Разин атамаан
Саритин кытта ыллыыра,
Эн далайгын айхаллаан.

Волга, Волга ийэкээним,
Волга—нуучча үрөбө,
Кэрэтиэн эн киэнг килбиэнинг,
Ийэ дойдум тирэбэ.

Хаарыаннаах ыраас бэйэбэр
Харах уутун куттаран,
Батталлаах барык үйөбө
Будулуйа устарыг.

Эн көрөрүг оболорун
Эрөйдөөх олохторун,
Эн истэринг ыччаттарыг
Эналган тойуктарыг.

Волга, Волга ийэкээним,
Волга—нуучча үрөбө,
Санныйа устарыг, эрөйдөөбүм,
Ийэ дойдум тирэбэ.

Эн кинилэри аһынар,
Күүс-көмө буолар этинг:
Эн киһи аймах дьолугар
Күн Ленини биэрбитинг.

Уордаах Октябрь буурбатыгар
Оргуйа түллүбүтүг,
Онтон ыла чабыллар
Күн уотунан күлбүтүг.

Волга, Волга ийэкээним,
Волга—нуучча үрөбө,
Эн диригээтинг, кэнгээтинг
Бу сандаллаах үйөбө.

Өлөрө киирбит өстөөбү
Өргөн баалгар тимирдэн,

Хара хааннарын өһөбүн
Каспий муораба биэрдин.

Ол иһин киэнг суол солоото
Советскай дьон эйиэхэ,
Эн ыраас уугун холбоото
Биэс муора бэйэлээххэ.

Волга, Волга ийэкээним,
Волга—нуучча үрөбө,
Мунура суох байалэннинг,
Ийэ дойдум тирэбэ.

Эн ытабын муора аалын
Киэнг далайгар дэгдэтэн,
Эйигин улуу народун
Өссө симиэ-киргэтиэ.

Эн киэнгин, улуу үрөбүм,
Нуучча дууһатын курдук,
Өтөр сад-ойуур үүнүбө
Эн хомолоргуон курдуу.

Волга, Волга ийэкээним,
Волга—нуучча үрөбө,
Күн сырдык олоххо тийдинг,
Ийэ дойдум тирэбэ!

1950

* * *

Таачыка, тимир күрдүөх тутан
Уулуссаларын оноро,
Тахсаллар киэнэ аайы мустан,
Якутскайым дьонноро.

Өрүкүйэр буор аннын хостуур
Үлүскэннээх үлэ үгэнэ.
Уулусса угуор өттө оонньуур
Сибэкки араас өгүнэн.

Эдэр, эмээн бары үлэлиир,
Уулусса дьонунан оргуйар,
Маған баттахтаах биригэдьири
Ону барытын салайар.

Күүстээх илии көйөн ылар
Былыргы дыл иһэх буорун,
Күрдьэх кутар, таачыка таһар,
Быстыбат тиһилик буолан.

Массына ыардык ыңгырынан,
Иннинэн-кэннинэн тизэй,
Тыыллар тимир быччыгынан
Тэпсилгэн буорун тизэйэр.

Сир дэхситин билэр приборун
Туруорар суол инженерэ,
Ханна эрэ ыраах уоруйа,
Грейдер ньиргийэн үлэлиир.

Илистин, сылаа аралдьыйар
Ыччат айалдаах көрүгэр,
Үөрө-көтө үлэлии сылдыар
Үчүгэин үлүгэр!

Элбэх дьон эрээтин кэнниттэн
Тэн лэкээ тэлгэнэн иһэр,
Ити, тэргэн суолун тэнитэн,
Сага куорат кэлэн иһэр.

Абыйах сылынан бу манна
Күөх чэчир иһинэн кириэн:
Хатын, күлүгүн сиргэ тамнаан,
Сабирдэбинэн талибириэ.

Көнө, ыраас суолланыахтын
Биһи төрүөбүт куораппыт:
Бэйэбит манан айанныахпыт,
Бэйэбит манан туоруохпут.

Сага столица сыдыайыгар
Сайынны күн хааман иһэн,
Маны саныхпыт, мундук айы
Лимон уутун иһэ-иһэ.

Ол туһугар үлэбит оргуйар
Биир сүрэх баҕатынан:
Кэрэ каскил суолун арыйар
Коллектив санаатынан.

1948

РАБОЧАЙ ГОРОДОК

I.

Мэндэмэниээх сага дьыалар
Килбиэниээх кэккэлэрэ,
Арда-быста суох кэлэр
Табаар, таһаҕас түүктэрэ,
Үрэх үрдүнэн кыстаммыт
Күтүр хайа бэрэбинэ,
Борокуот, баарса мустубут
Улахан бириистэнэ,
Ньимийэн көрбөт ньиргиэр
Уйгуурдар уһун гудок,—
Бу барыта—сага тэриир.
Бу—Рабочай городок!

II.

Доҕоччукаам, көхсүгүн кэнэт,—
Кыраттан өһүргэнимэ!—
Асфальтан атыны билбэт
Атын куорат киһитэ
Аатырбыт городоккун
Ахайбаттык көрдөбүнэ,
Хайҕаабата дьэн боруоктуу
Барыма, кинини мөбүмэ.
Онно кэрэ... Оттон манна,
Көр, сотору тутуллуу олбуор,
Суох буолуо хаарбах дьыа уонна—
Уулуссанан көтөр буор...

III.

Оттон биһиги көдүөнэ,—
Бу сага куораппытын,
Бэйэбит илиибитинэн
Уобал охсон дьыа тутан,
Уһанан онорбуттар,—
Билэбит манна туох баарын,
Сүүрбэ сыл угуоргута
Тугунап көрөн турарын:
Сүөһү мэччириэн хонуута,
Онно-манна үөт талах,

Куорат бөбүн кутар уута,
Күөлү бүрүйэр күөх ньамах...

IV.

Онно билигин— заводтар
Уорааннаах үлэлэрэ,
Үтүмэн элбэх үлэһиттэр
Мөлтөөбөт күрэхтэрэ.
Күнтэн күннэр ордоннор,
Күүрэн табыста күүс-уох.
Бу барыта — сага дьоннор
Бу — Рабочай городок.
Ол үрдүк чыпчаала буолбут
ЯЦЭС
Халлаан тыалын хайытар,
Советскай киһи онорбут
Уот тыыннаах улуу хайата!

V.

Ханна эмэ өссө да баар
Хаарбах дьыалар, эгиннэр
Суох буолан, ол оннугар
Сад-ойуур үүнэн симэниэ.
Манна өтөр туруохтара,
Модун турбина дьайааннанан,
Уоттаах өй-талаан уохтара —
Таас завод гиганнара.
Оччоҕо үйэ дьиктитин
Бу городокпут айыа,
Атын куорат киһитин
Хараҕа халтарыйыа.

1949

ҮЛЭ, ҮӨРЭХ ДЬИКТИТЭ

Өрүс төттөрү устар буолан
Киһи күүһүгэр бэриннэ,
Кумах куйаар уунан туолан
Күөх сирэминэн киэргэннэ.

Күн-дьыл аайы күөрэйэр
Үлэ, үөрэх дьиктитэ,
Ону булан айан иһэр
Улуу үйэбит киһитэ.

Итин дойду үүнээйитэ,
Үөрэх биһигэр нитиллэн,
Кавказ күөх унаарыттан
Саха сиригэр да кэллэ.

Күн-дьыл аайы күөрэйэр
Үлэ, үөрэх дьиктитэ,
Ону булан айан иһэр
Улуу үйэбит киһитэ.

Советскай киһи дьаныара
Айылҕаны баһылаата;
Сир үрдүнэн сураҕыра
Кини үтүө, албан аата.

Күн-дьыл аайы күөрэйэр
Үлэ, үөрэх дьиктитэ,
Ону булан айан иһэр
Улуу үйэбит киһитэ.

Өссө күүскэ сайдан иһиэ:
Коммуна олобор тиэрдэр
Өрөгөйдөөх үрдүк үлэ,
Бастаан иһэр үөрэх бэрдэ.

Күн-дьыл аайы күөрэйэр
Үлэ, үөрэх дьиктитэ,
Ону булан айан иһэр
Улуу үйэбит киһитэ.

1950

УОЛ ХАЙҢАММЫТ ОСТУОРУЙАТА

Суотчут уолбут быйыл саастан
Сүүрүк сыыдам аттанан
Сылдыар буолла киэн алааска
Ферма дьэтин аттынан.

Онно уол, ахсаан таһаара,
Хас күн ахсын таарыйар:
Онно хас сүөһү баарын,
Ыам үүтүн билэн барар.

Арай биирдэ, сүөгэй биэрэр
Анна кыыс уолга эттэ:
— Кимиэхэ кэллин, эт эрэ,
Ким сүрэххин эймэттэ?

Уол сүрэхтин туттан ылла:
— Суох, учуот оноробун!—
Уолу дьахталлар хайгыыллар
Суоттууругар дьобурун.

Ол сайын колхоз мунһабар
Суотчуттан ыйыттылар:
— Фермаҕа тоҕо сылдыарын?
— Ынаҕы хайдах ыыллар?

Суотчут суоһуран тыл ылла:
— Суох, учуот оноробун.
Уолу дьонноро хайгыыллар
Суоттууругар дьобурун.

Күһүнүгэр тинийэр буолла
Ким да түһээн таайбата:
Балым элбэх баай остуоллаах
Суотчут уол сыбаайбата.

Бары маппакка аһыыллар:
— Кэлбит бары олорун!
Уолу ыалдьыттар хайгыыллар
Суоттууругар дьобурун.

1949

ХОДУҢАҒА

Үөрэх бүтэн, күөххэ көтөн,
Үлэ күргүөмөр сылдыан,—
Охсуллубут окко оонньоо,
Отуу күдүгэр сынһан!

Оҕо дьоннор, ойдом баран,
Орой-бурай көттүбүт,
Кэриэнинэн кэлэ-кэлэ,
Кэккэлэччи түстүбүт.

Күнүс, киһэ омурбанна
Сөтүөлээн тахса-тахса,
Сөрүүн тыалга оуустара,
Үчүгэйиэн от охсор!

Сараҕыйбыт сэлэ оту
Сыһа тардан бэрийэ,
Кыыс аймах, субуу тардан,
Кырдал сири кэрийэр.

Ким миигин кытта тэҥнэ
Тилэх тэпсэ барсыһар,
Бүгүнгү күүрээннээх күннэ
Туйгун аатын былдыһар?

Күөрэннээ, тардыас кыраабыл,
Килбэннээ, сыты хотуур!—
Эдэр ыччат ходуһаҕа
Кимтэн да ордук оттуур.

ХОМУУР ЫРЫАТА

Куораан далай ытыһынан
Куоластары хомуйан,
Курулаан истэ комбайн
Киэн нэлэмэн устунан.

Сорох куолас кистэниэ
От, хадьымал быһыһар.
Оболор, чэйинг тахсыарың
Ол куолас хомууругар!

Күһүн ыраас салгынга
Күн уотун хоро тодор.
Көмүс туорах, көстөн ис
Туос иһитим туолуоҕар!

Биир туорах хаалыа суоҕа
Биһи кэннибитигэр —
Пионер эппит тылларын
Экчи толорон иһэр!

Оһуор ойуу оноһуйук,
Отоннуур курдук, туолуо —
Колхоз үүммүт бурдуга
Сүтүгэ суох хомуллуо.

КОМБАЙНЕР.

Бурдук саһархай туорабынан.
Будулуһа турар муорабынан,
Киэн-бааһынам, долгуһуй!
Ахпат аллаах тимир комбайным,
Ийэ сирим ньүөл дылын баайым,
Көмүс туорах гынан, хомуй!
Манньык быһаҕы көрө-көрө,
Манньыһа тэбэн, сүрэх үөрэр, —
Үрдүк үүнүү, баай-өлгөм!
Дьонум-сэргэм, олобун туһа,
Кэлэр кэммит кэскилин туһа, —
Тэлэн ис, тимир көлөм!
Күһүңгү халлаан ыраас, ыраас,
Киэн сыһы көстөр ыраах, ыраах.
Сөрүүн салгын, сирилээ!
Бааһынай быһаҕын хомуйа,
Байылыат олобу хоһуйа,
Тимир көлөм, дирилээ!

1946

* * *

Күн күөрэйэ тахсан эрдэбинэ,
Күөх балаһатын бэрийэ,
Көккөлөөн турар дьыэ кэтэбинэн,
Киэн бааһына килэйэр.

Ол көстөр, алар сабатыттан,
Ити биэрэк хааһынан,
Бу бөһүөлөккэ диэри барыта
Биир нэлэмэн бааһына.

Бу кичэллээх баайы киһиттэн
Кистээн турбут киллэми
Үтүө сир онорбут үлэһиттэр
Сынньана сыталлар билигин.

Арай, эн биһи, уута суох дьоннор,
Кэрийэ сылдыбыт бииргэ:
— Эт эрэ, сээркээн сэхэн оҕонньор,
Туох дьикти буолла бу сиргэ?

Бу сонуок, былыр былыргыттан
Быыбакка буолбута биллэрэ.
Күүһэ тахсан, көдьүүһэ быстан
Буомурбут сир дииллэрэ.

Оттон бу, солоһун сиртэн ордук
Оруос бастыҥа долгуйбут.
— Кырдык да, киһи сөбүөн курдук,
Уйгулаах буолла олохпут!

Советскай киһи саҥа онордо
Саргылаах Ийэ сирин.
Эн өссө көрүөҥ уус-маастар дьон
Бу айар дьиктилэрин.

КУНУНГУ САРСЫАРДА

Аһаас халлаан тыалыттан,
Аржаа хайа үрдүнэн,
Кырымах күөдэл былыттар
Куйаар күөххэ көттүлэр.

Алаас хатын мастара,
Алтан араас буоланнар,
Аһар тыалга оҕустаран
Аргый хамны турдулар.

Хомуллубут киэн бааһына,
Буспут бурдуга баран,
Солуоматын кылаатынан
Саһарчы көрөн турар.

Баай сир ийэ барахсан,
Күөх сирэмин күүһэ тахсан,
Сааскыга диэри сыһыанар,
Саната суох нухарыйар.

Колхоз ыанньык ынахтара,
Күөлтөн тахсан, биирдиилээн,
Бааһына аанын астаран,
Бары аһы киирдилэр.

Ыһытаан сиппэт ыраахтан
Ырыа курдук эгсиллэн,
Сүдү бухатыр трактор
Сүрэйин тыаһа иһиллэр.

Хоту, ойуур тобойтон,
Колхоз дьинэ маһа тиэйэр,
Уонна унга хордогойго
Оруос үүнэн чэлгийэр.

Күһүн кээлтин да иһин
Күүстэх үлэ мөлтөөбөт,
Олох сайдан тупсуон иһин
Үлэ күнэ өрөөбөт.

Ырыа дуорайан иһиллэр
Ыраах бөһүөлөк ыалыттан,
Сибиэхэй салгын сирилээн
Сүрэйи-быары сылытта...

1948.

НАМГА

ОЛЬГАБА

Эн Намы көрбөккө да сылдыан,
Бэйэн Нам аатын ылдын.
Билэбиэн: ол Тулагы-Киллэм
Туруору үрдүк аартыгын?

Айаннаан истэххэ, аара,
Аартык үрдүттэн — биһиэнэ:
Өрүс киэн хочотун тунаара,
Күөх налы дойдуну иэнэ.

Иннигэр: элбэх дьиэлэрдээх
Тула бэс чагда мастаах,
Сыр анныгар саһар үрэхтээх,
Ити — аатырар Хомустаах.

Былыргы Дьэкиим баай олобор,
Билигин дьон-народ холбоһон,
Кыайыылаах „Жданов“ колхоһа
Үлэлии, сайда олорор.

Ол — Никольскай дэриэбинэтэ,
Онно, уот сэрии саһана,
Кэмэ суох сэрии эстибитэ, —
Бандыыт күүһүн улахана.

Онтон бу „Ленин“ колхоз
Киэн бөһүөлөгэ кэллэ:
Манна дьон баайдык олороллор,
Балысханнык үлэлиллэр.

Ол Нам киин сирэ көһүннэ:
Утум-ситим дьиэлэринэн,
Омуна суох, саты көһүнэн
Тайаан олорор дэриэбинэ.

Ол томтор үрдүгэр турар,
Уопсай дьинэ бэрдэ буолан,
Мин былыр оҕо сааспар
Итиллибит оскуолам.

Оттон сага олох дьинэлэрэ
Ол бачыгыраһан тураллар,
Кинилэр, үрдүктэрэ, кизигиэрэ
Кини харабар бырабыллар.

Бу самналлан кэлээхтээтэ:
Эһэ-эбэ нэһилиэстибэтэ —
Чуолбан саба түннүктэрдээх
Биһи дьинэбит элээмэтэ.

Билсигэн кэбис, доборуом,
Бу мин төрүөбүт күүлэм, —
Бары хаан-уруу дьоннорум,
Бииргэ үөскээбит дьүөгэм.

Аартыгы дабайан, түһэн,
Көнө суолунан көтүтэн,
Айаннаан дьалыһтан кэллэхпит
Бу түргэнин эриэхсит!

Бу суол былыр омоох суол этэ,
Эриэн кыыллыы эриллэрэ,
Тобус сорунан кэлиэиг этэ
Якутскайтан Намга диэри,

Ол курдук олохпут чэпчээтэ,
Олуга-хардыта кэнээтэ,
Күннэри-түүннэри күүрэ сайдан,
Кини сөбөрэтэ уларыйда.

Эйэбэс, күндү доборуом,
Эн хонук-хонон, күн өрөөн,
Мин төрүт дойдубар олоруон,
Үксэ үтүөнү эн көрүөн.

1949

* * *

Мин хоспобум аһаҕас аанынан
Самыыр түһэрин көрөбүн,
Сир утаҕа ханан дьэгдүйэрин
Мин көрө-көрө үөрөбүн.

52

Хоспох тэстэрин, халлаан күрэнин
Хомойо көрөр майна суох.
Утаппыт хонуу утаҕа ханыа,
Бурдук ас кутан буһуо.

Кизиг бааһына долгуйа устарын,
Көлүкэ ууга көбөрөрүн,
Дьон-сэргэ санаата үөрэрин
Бу ардахха мин көрөбүн.

Самыыр таммалыыр, күөрэгэй ылыыр,
Сир ийэ сиигирэн иһэр.
Бүгүнгү халлаан, бу бүтэй былыт
Быйангы биһинэхэ биэрэр.

СЭРГЭЛЭЭХХЭ

Кизһээги күн чабылылар
Сэбирдэх быһыһынан,
Киллэм хонуу аҕылылар
Сибакки тыһыһынан.

Ыраас куолас дьүөрэлэһэн,
Ыраактан дуорайар,
Баян тыаһа дьинэрэһийэн,
Аларга тарбанар.

Үлэ кэнииттэн көччүйэр
Сэргэлээбим дьоно,
Добордоһуу дьолун билэр
Эдэр ыччат онно.

Сэмэй таптал сибикитэ —
Кыыс оҕо сүрөбүр,
Сайын кэрэ сибаккитэ —
Сөгэриг бөлөбө.

Кизһээ ыраатан, түүн буолан,
Хонуу, тыа уоскуйда,
Кэрэ сарсыардаҕа диэри
Сэргэлээх утуйда.

1950

53

Сайынгы сарсарда күөх тынан
Эн биһи сиэттиһэн иһэбит.
Оо, бэрдэн бу тыыннаах хартыына
Уйгулаах бу сайын ийэбит!

Чэл лабаа быһыгар чопчулар
Ойор күн уотунан ооньуулар.
Сибииһэй салгыннаах бу сөрүүн
Сырдыга, сэргэбэ да сүрүн!..

Сэбирдэх сирэмин чиэрэстээн,
Күөх оту солотуу көмүстээн,
Киэн ыраас халлааным үрдүтэн,
Оо, күнүм уота, күлүмүрдээ!

Көстүбэт чыычаахтар тыллара
Күөх тунаары көччүттүннэр!
Сарсарда сайабаас тыаллара
Санааба, сүрэххэ киирдиннэр!..

ОБОЛОРБОР

Сурда суох сылбай уугутунан
Сынныана сытабыт эһиги.
Ким кэлэн долгутуой, тугунан,
Хайабыт да сылаас биһигин?

Иһийэн олорон, кэтиллэр
Эһэлээх куобах ооньуургут.
Арай биир кэмник иһиллэн,
Чаһы чылырдыыр чуумпуга.

Киэн, ыраас биэрэгин кэрийэр
Өлүөнэ тыаһа суох долгуна,
Кирийэн утуйда, сир ийэ;
Тайба-тыа үрдүнэн — долгураг...

Сурда суох сылбай уугутунан,
Советскай оболор, утуйун.
Сарсарда уһуктар дьолгутунан
Ийэ сир эбэрдэли тоһуйуо.

Обо сааскытыгар билимэн:
Омук дойдутун оболорун
Аччыктыыр, ытыыр аналларын,
Умналы сылдыар сордорун.

Онно оболор уһукталлар
Снаряд эстэр тыаһыттан,
Уһун түүнгэ утуйаллар,
Ынырык түүлгэ баттатан.

Ол дойдуга обо эрдэхтэн
Баайга хамнаска бараллар,
Униьуктаах ыарахан үлэттэн
От илии-атах буолаллар.

Эһиги күн-сырдык үйэбит
Күөх сирэм сааһыгар олорон,
Кэрэ чуор ырыанан үүнэбит,
Кэлэр олохпут дьонноро.

Сурда суох сылбай уугутунан,
Советскай оболор, утуйун.
Сарсарда уһуктар дьолгутунан
Ийэ сир эбэрдэли тоһуйуо.

1950

МИН ИЙЭМ КЭПСЭЭБИТЭ

Мин ийэм кэпсээбитэ
Былыр-былыр буолбуту,
Онно, ийэм эбэтэ
Хайдах олорбутун.

„Урут тойон диэн баара
Туох барыта — киниэхэ:
Кини дьиэтэ, ампаара,
Сүөһү эмнэ киниэнэ.

Олорбута эн хос эбэн
Тойонго хамначчыттаан,
Тойон үлэтин үлэлээн,
Бэйэтэ аччыктаан...

Күн аайы, түүнгэ диэри,
Үдэлиир, үдэлиир,
Оттон тойон, кизбирэн,
„Үлэлээ, ессө!“ диир.

Киһи бары түүрөйдөөн
Киниэхэ хаһытыыр,
Оттон эбэн эрөйдөөх
Арай ытыр, ытыр...

Урукку олох кулута
Оннук буолбута...
Арай тойон кулуба
Анардасты байбыта.

Оттон Октябрь сарданата
Арылыһан тахсыбыта,
Саха сириг хамначчыта
Көгүлүн ылбыта.

Улуу Октябрь күнэ биэрэн
Эһи киэн соргулааххыт,
Ол иһин үтүө, кэрэ
Октябренок ааттааххыт.*

ПИОНЕР ЫРЫАТА

Үрдүк, туйгун сыананы
Үөрөххөр элбэт! —
Үчүгэйтэн атыны
Пионер билбэт.

Эйэ, добор энэрдөөх
Биир кэккэ иһэр,—
Чэгиэн, чэбдик байэлээх
Эдэр пионер.

Калар сырдык үйэбит
Кэскилин иһин
Үөрө-көтө үүнэбит.
Пионер — биһи.

Ленин — Сталин үөрэбэр
Иитиллэн иһэр
Өйдөөх, көрсүө эйэбэс
Эдэр пионер.

Ийэ сириг дьолугар
Сүрөһин биэрэн,
Хорсун, хоодуот дьыалаба
Пионер бөлөм!

САҢА КИНИГЭ

Сырдык үөрэх киэн кэскилэ,
Саҥа кинигэ буолан,
Бу сытар иннибитигэр
Арылыччы аһыллан.

Ол көмүс сурук үөрэбин
Толору билбит, аахпыт
Сайабаһа, хорсун дьон буола
Биһиги улаатыахпыт.

Кини биһиэхэ суол ыйыа
Хас бэйэбит олобор:
Ким учуутал, ким ученай,
Ким инженер буолуоҕа.

Киэн халлаанга ким тахсыаҕа,
Катит муоранан устуо,
Ким Хоту дойдуга тийиэн,
Сир ийэ баайын хосуго.

Улуу дойдубут күөн туттар
Уолаттара буолуохпут,
Коммуна уйгу олобун
Онорон олоруохпут!.

Сырдык үөрэх киэн кэскилэ,
Саҥа кинигэ буолан,
Бу сытар иннибитигэр
Арылыччы аһыллан.

ЛАГЕРЬ ЫРЫАТА

Горн ооньуур тыаһынан
Сайыгны күммүт үүннэ.
Охсон тингий, барабан,
Этэрээти илиннээн!

Куба манан куораппыт
Куула тыаба саста.
Ойуур көхсүн дуораттын
Унаар ырыа устан!

Тула көрүй: долгуруу,
Ыраас, сырдык, бэһиэлэй!
Сайаҕас салгын, устар уу,
Сайын күөбэ — биһиэнэ.

Сир ийэ чөлгиэнигэр
Сүүрө-көтө сынньанан,
Сүрэх-быар, эт-хаан үөрэр
Чэгиэн, чэбдик тыыннанан.

Тэнигэ үктээн хаамарга
Тойук дуорайан устар.
Быйыл биһи лагерга
Добор-атас чуобуста.

Горн ооньуур тыаһынан
Сайыгны күммүт үүннэ.
Охсон тингий, барабан,
Этэрээти илиннээн!

УЧУУТАЛГА

Киэн ыллыкка киллэрбит,
Үөрэх сырдыгын биэрбит
Ытыкталлаах доборум,
Кырдыаҕас учууталым!
Үөрө-көтө үрүмэччилэнэр
Үөрэх күннэрэ аастылар,
Оҕо сааһы кытары
Олох киэнэр састылар.

Эн иппит оҕолорун
Эгин үлөбит буоланнар,
Олох дьолун оноро,
Бары тарбаан, бардылар,
Ол да буоллар, кинилэр,
Үүнэр үтүө саастарын
Сайаҕас сирдыттэрин —
Эйигин умнубаттар.
Ханнык да сир ыраабар,
Ханан, хайдах да буоллар,
Эн тылын сайабаһа
Кинилэри кытта баар.
Көлүөнэ дьону иппит
Кырдыаҕас учууталым,
Ылай, мин илиибиттэн,
Ыччаттарын махталым!

ЫТЫК КИҢИ УҢУОҔА

Саргылаах саас, сыл аайы,
Сатыы дьэргэлгэн сабана,
Күн сарбынныах сыдыаана
Күлүмнүү турдабына, —
Биһи тахсабыт күөх дуолга,
Уһун дэриэбинэ уһугар,
Бу кылбан ыраас кырдалга,
Былыргы киһи уңуоҕар.
Манна олорон ааспыттаах,
Тулаайах аналын кытта,
Суостаах „судаарыскай“ ааттаах
Күн сириин үтүө киһитэ.
Үтүө дьулуурдаах ол киһи,
Көгүл-дьол күөрэйэр түһүн,
Өтө көрөн, эппитин иһин
Үүрүллэн кэлбитэ үһү...
Атабастаммыт аймабын
Аһынар айылгылаах,
Кини манна даҕаны
Мөккүөрүн мөлтөппөтөх:
Кыһалбаттан тахсарга
Кыра дьону үөрөппит,

Тумалбаанаах сырдык дьылба
Туһаайан турарын эппит,
Өлөн эрери өрүһүйэн,
Күнүн көрдөрөрө динилэр,
Өйө-санаата үчүгөйүн
Билингэ дьэри биһирииллэр.
Помох баар: ол күн киһитэ
Кыһыгны тыал ытыырын
Уутун быһынан истэ,
Улуу дойдутун саныыра...
Арыт, собуруу дойду
Күөх унаарын илэ түһүү,
Кыната тостубут хотойдуу,
Кыланан ылара үһү...
Биир күһүн, от-мас кэхтиитэ,
Ол үһүн муннаах өлбүт.
Кэриэс суругун, этиитин
Күрүөх-билэ дьон көрбүт:
„Көнүл иһин күнү көрбөккө
Сааһым тухары сырыттым.
Тиһэх эрэллим—күн өркөн
Тон угуохпун сылыттын...”
Көмүллүөм дьэбит сиригэр
Кыһыл былаах туруорбут.
Бу сис кырдал күн өттүгэр
Уһун уутун утуйбут.
Мантан Амма эбэ хотун
Айгыр налыыта арыллар,
Манна аламай күн уотун
Арыаллаан аҕалан кутар.
Бу дьол туһугар олорон,
Тыһын биэрбит киһини,
Күөх саас, көнүл оболоро
Кэриэстин кэллэбит, биһиги.
Бу күөх дуол кэрэтиттэн
Венок онорон уурубуун:
Ыраас сибэкки киэргэттин
Ытык киһибит угуоһун...

1947

ЭЙЭ ИҢИН ОХСУҢУУ

Бары омук дьонноро
Биир суолга дьулуһаллар.
Олох дьолун онгоро
Эйэ иһин охсуһаллар.

Мөлүйүөнүнэн ийэлэр,
Мөлүйүөнүнэн аҕалар,
Эдэр ыччат туһа дьэниэр,
Эйэ иһин охсуһаллар.

Азияҕа, Европаҕа,
Аан дойду бары муннугар,
Күөх ачаҕа, окуопаҕа
Эйэ иһин охсуһаллар.

Сэрии кутаа уотунан
Кытыаста умайа турар
Корея, Вьетнам, Малайя
Эйэ иһин охсуһаллар.

Советскай Союз народтара
Бастыг кэккэҕэ бааллар,
Сэринни, хааны угаран,
Эйэ иһин охсуһаллар.

Киһи аймах кэскилин
Эһиэ суоҕа баай, доллар!
Ону санаан, билигин
Эйэ иһин охсуһаллар.

Сэрии мугун билбэтинэр
Саргылаах сана сыллар!
Бары омуктар түмсэниэр,
Эйэ иһин охсуһаллар.

1950

ҮҮНЭР ҮЧЧАТ ИЙЭТИГЭР

Сэринэн ирбит ыттар,
Эн оѳобун өлөрөөрү,
Эн хара хаанынан устар
Харабын уутун көрөөрү,
Доллар күүһүнэн тиргиллэн,
Эмиэ тэринэн эрэллэр.

Суох, эн төрөппүт оѳобун,
Кини инники олобун
Харам баай инсэтигэр
Ким да уган бизриэ суоѳа,
Үччатын көмүскэлигэр
Бар-дьон бары туруоѳа.

Ол иһин айэ кэккэтигэр
Хорсун буойун эн буоллун,
Амарах санаанг иннигэр
Айхал этиэ эн уолун,
Үүнэр үччат ийэтэ,—
Кини аймах кэрэтэ!

Сүүһүнэн омуқ тапталын
Ингэрэн, холбоон, сайдан,
Эн ыраас истинг тылын
Сир үрдүнэн дуорайда:
„Кыргыз-сэрин буолбатын!“

Бэл сибэкки үүнэриттэн
Сымара таас бытарыттар,
Оттон айэ күүһүттэн
Сэринэн ирбит ыттар
Ханна баран куотуохтарай? —
Хампы охсуллуохтара!

1950

Поэмалар

Икки үйэ

Ийэ диэн күндү, кэрэ да тыл!
Ийэм диэн өйдүөн эрэ ыл:
Ким санаата сымнаан кэлбөтөй,
Ким сүрөбэ күүскэ тэлпөтөй?!
Бийи аспыт-танаспыт иһин,
Бийи инники олохпут иһин,
Ийэ арайдаах, төһө мунгу,
Төһө сору көрбүтэ буолуой?
Ыччат, тугунан толуйуонгуй
Ийэң уһун арайдаах суолун?!
Бийи бары оҕо этибит,
Бизэйдээн ииппитэ ийэбит.
Билигин бары дьон буоллубут,
Байэбит, илиибитигэр—дьолбут.
Сорохпут ийэтэ баар, тыннаах,
„Оҕокком эрэ“ диэн тыллаах
Минньигэс ас астаан аһатар,
Кийиитин күндүлүүр-маанылыыр.

Арай мин ийэм, өрдөөбүтэ,
Аччыгый эрдэхпинэ өлбүтэ.
Бмссыра көрөбүн үөлээннээхтэрим
Кырдыбас ийэлээхтэригэр...
Кинилэр, сорсуйар саастарын
Сырдык үтүө сынныалангар
Биллинэр ыччат убаастырын,
Биллинэр олох сыламын...

Килбиэннээх Москва кииниттэн,
 Оргуйар олобун иһиттэн,
 Харьков куоракка, дьонугар,
 Айаннаан кэллэ Эдуард.
 Кини үрдүк үөрэби
 Быйыл саас бүтэриэбин,
 Ийэтин ыалдыбыт сураба
 Бу манна соһуччу ажалла,
 Үөрэбин дьолуттан арабан,
 Ийэтин ыарыылы хаалла.

Кэлэрин кытта, ийэтэ,
 Соботох бэйэтигэр эттэ:
 — Эдуард, аттыбар, кэл, олоҕо,
 Дьиэбэ суохтар дуо оҕолор?
 Тоойуом, түүл-бит куһаҕан...
 Бу күн сириттэн арабар
 Көм-көрдии кэллэ быһыылаах...
 Ытаама, бачча буолбут киһи!
 Ким бары өлөр оҕоһуулаах...
 Көриэс тылбын... иһит.

Аҕан чараас сүрээбин, —
 Эйигин таптыырын билэбин,
 Эн биһиэхэ кэлэргэр
 Аҕан биһи эдэрбит...
 Оччоҕо биһиэхэ суоҕа
 Олохпут дьоло буолар оҕо...
 Эн улаатан испитин
 Эндигэ тылы истибэккэ,
 Аҕан биһи кистэлбитин
 Арыҕалаан билбэккэ...

Эн оҕо санаабын аһынан,
 Бэйэбитин да албыннанан,
 Эһиэхэ биһи эппэтэхпит —
 Эн атын төрөөбүт ийэдээххин...
 Кини кимин билбэтим,
 Эйигин приюттан ылбытым...
 Көмүм кэлбит да буолабына,
 Эн ийэлээх хааларгың өйдөө.

Баҕар, хойут, буллаххына,
 Аҕаҕар биллэрээр, үөрүө... —

Эдуард, харабын саба туттан,
 Ийэтин иннигэр оҕутта.
 Ким билиэй сүрэх сугхатын,
 Туох санаа кинини кыайбытын?!
 Хоско туох да тыас-уус суоҕар
 Ийэтин санаалаах хараба
 Кинини аһына көрөөхтүүр.
 Уонна пионер парада,
 Эдэр чуор куолаһын чөмөхтүү,
 Түһнүк анныгар ыллаата.

Мин бэйэм билбитим, балачча,
 Түүл-бит диэн албыннаах буолааччы.
 Биһир оҕонньор биһиэхэ баара,
 „Быйыл саас өлүөм“ диир буолара.
 Иин хастаран, хоруоп оҕорторон,
 Дьэ, кырдык, өлөргө оҕосторо.
 Ол гынан, ол сааһын туораабыта,
 Били „симиэрдэ“ кэлбэтэҕэ.
 Оҕонньор оҕостубут аатыгар
 Тумуулаан да көрбөтөҕө...
 Оҕонньор уон сүл кэтэспитэ,
 Иинин сыыс толорон испитэ.
 Хата хоруоба туһаҕа турбута —
 Хоппо кизнэ бэрдэ буолбута.
 Оҕонньор дьэ кэлэн кэлэйбитэ:
 „Дьэ өлүө суохпун!“ — диэбитэ.
 Онтон биһирдэ эмискэ-бааччы
 Өлөн токус гынан хаалбыта.
 Итинник эмиз буолааччы
 „Иччилээх“ түүл-бит таайыта...

Сөлөһүмү салбаан истэххэ,
 Эмп-томп күүһүнэн эмээхсин
 Үтүөрэн, үөрэн кэлбитэ.
 Эдуард үөрэбэр кирибитэ.
 Ким билбэтий үрдүк үөрэх
 Бүтэрин иһин күүстээх күрэх.
 Киһи өйүн сыралбанын
 Кини эрэ тардан ыларын?

Киниэхэ эрэ сүрэх хаана
Үөһө-аллара ытылларын?

Университет иһиттэн араһсан,
Үөрөбү бүтэрэн таһсан,
Алла турар баайдаах Сибиргэ
Айаннаан кэлэн үлэлиргэ,
Совет сиригэр улааппыт,
Үөрөх үрдүгүн баһылаабыт
Эдэр киһи эдэр сүрөбү
Хайдах баһарыа суоһай?
Үөрөммит үтүө үөрөбү
Оччоһо туохха туруоһай?

Кабинет, карта, экзамен,
Инженер эрирдээх аһсаана,
Биэс сүл үөрөммит остуола—
Эдуард олоһо ол буолар.
Биирдэ оһону көрдө,—эмискэ
Кини ийэтин саны түстэ:
Ким эбитэй мин ийэм,
Тоһо мингин хаалларбытай?
Туох кыһалһа күһэйэн,
Туора дьонго туттарбытай?

Кини билигин баар буоллаһына,
Илгэлээх ийэ сүрөбинэн
Хаһан эрэ төрөппүт уолун
Хайдах саныһара буолуой?
Оһотун муһнарбыт суордуу,
Умнубута эбитэ дуу?
Эдуард, итинник саны-саны,
Киевкэ сурук суруйар:
Кини советскай милицияны
Көмөлөс диэн көрдөһөр.

II.

Милиционер үлэли олоһор,
Бланка араһын толорор.
Сүтүк, талабыр сайыата,
Сүүһүнэн паспорт дьыалата,
Оһо ийэтин көрдүүрэ.

Ийэ оһотун ирдиирэ,—
Барыта тааллыбат таабырын.
Ол элбэх дьыала түмүгүн,
Ылһаан, ырыһалаан, таһааран
Оннун буллларар түбүгэ.

Бу сытар бүгүһүнү соруга
Эдуард Орлов суруга.
Ийэтэ кимэ да биллибэт,
Ааспыт кэмэ да өрө бэрт...
Уон аһыс сыллааһа Киевкэ,
Хайа дьыэһэ, ханнык приотка
Икки сүүс отут биэс нүөмэрдээх
Ким ааттаах оһо эбитэй?
Кинини, ийэтэ эрөйдээх,
Тоһо онно биэрбитэй?!

Милиционер архивка барар.
Архив сүүстэн—сүүс папкаһара,
Кэккэнэн сыһалла-сыһалла,
Араастаан сыһмайданаллар.
Манһайгы, иккис, үһүс приот
Хас ниһпит, аһаппыт, көрбүт
Оһолорун араас ааттара
Барыһара ырытылыһныһлар,
Ийэлэр илии баттаһыһнара
Барыһара ааһылыһныһлар.

Илдьирийбит эргэ испиһэккэ,
Икки сүүс отут биэс нүөмэргэ
„Тульская...“ диэн эрэ баар.
Онтоһ атыһын бэйэн быһаар!
Милиционер ЗАГС-һа барар;
Биир эмэ ый баһыгар-атаһар
Манһык араспаанһыһалаах оһо
Сүрэхтэммиттээх буолаарай диэн;
Оһо ийэтин аатыһ сороһо
Онно, баһар, көстүө да диэн.

Оччотооһу оһолор билигин
Хас бэйэлэрэ эһин-эһин
Идэлээх, суоллаах дьон буола
Ил-тиэл улааппытара буолуо...

Ол дьону ким билиэй билигин,
Кинилэр биирди байэлэрин?
Агардас „Тульская“ араспаанньалаах
Алта оҕо сүрэхтэммит,
Алта сана Тульская ааттаах
Аймах дьонго эбиллибит.
Ийэлэрэ: Нина, Татьяна,
Ирина, Вера, Зина, Анна,
Алтыан бары нууччалар,
Араспаанньалара Тульскаядар.
Хайаларын оҕото буолуой,
Хайдах көрдүн киһи булуой? —
Киһибитин манньк санаа
Адреснай остуолга аҕалла:
Түөрт Тульская барбыт; манна
Нина, Зина арай бааллар.
Кинилэр аҕастара Анна
Былырын барбыт Дагестанга,
Оҕолоро бары бааллар үһү.—
Сурук ылбыттар быйыл күһүн,
Уонна кинилэр билбэттэр
Оннук дьоннор олоорторун...
Сэрэйдэххэ, умналаан иттэр
Биитэр ааһар дьон буолуохтара...

Билээйэллэр дьэн милиционер
Билсиэлээхтэрин кэрийэр.
Кэлбит наадатын эттэбинэ
Дьахталлар бары сөҕө түһэн:
— Бэйэбит кыра этибит,
Кэбис, — дэһэллэр, — билбэтибит...
Оҕонньоттор, дьонумсуяан,
Бытыктарын оҕосто-оҕосто:
— Оннук ааттаах дьон суоҕа...
Сурах-садьык сүтэн осто.

Кинигэ барыта мэлдьэстэ,
Киһи да этэрэ түбэспэт.
Айаҕалы сатаан, фабрика
Үлэһиттэрин күнүн графигын
Арыһан көрдө: биир Тульская
Үлэлээн сылдыбыт Шульска.
Уон сэттэ сыллаахха ол киһи

Ол кумааһыттан мэлийбит.
Кини барбыт суолун-ниһин
Оччотооҕу тибни типпит.

Күөх сиһиэллээх милиционер
Дьоннору, сууттары кэрийэр,
Көстүбэт түмүгү көрдүү,
Биллибэт суолу ирди...
Араас санаа, араас сэрэийи
Кини сүрөҕүн эрийэр.
Оттон улуу Киев уорбата,
Омуннаах уу сүүрүгүнүү,
Устар олобун уруккутун
Сууйа, суурайа суугунуур.

III.

Арбуз, дыня, яблоко
Иһит ахсын ууруллан,
Орловтар астаах остуолларын
Солун маанылара буоллулар;
Билсиэлээхтэрэ, уруулара
Бу күнү бары сурууллара, —
Ол Эдуард үөрөҕүн бүтэринитэ,
Кини киһи буолар туһа,
Анаммыт сири биллиитэ,
Кини дьоллоох олобун туһа.

Аҕата туран аан маннай
Аргый аҕай дьонуннанан
Остуол уһугун тутта,
Эбэрдэ этэн долгуһутта:
Эдэр специалистар итиллэн,
Тахсыбыттарынан ситимнээн,
Эдуард дьолунан түмүктээн,
Эргитэ этэн аҕалла...

Оттон Эдуард ийэтэ,
Эргим көрүна-көрүна,
Урал хайатын уорбатыгар,
Чапаевка селоҕа баар

Вера Тульская аатыгар
Сылаас тыллары ытар.

Кини толору дьоллоох сүрөбүр
Төрөөбүт иккис ийэлээбэ.
Үөрүү үлүскөнин кытта
Курус санааны укта:
Ийэм төрөппүт оботун
Бэйэтэ ытатан-сонотон
Аһынар диэни билбэккө,
Тоҕо соботох хааллаартай?
Хайыһан да көрбөккө,
Букатын быраһан баартай?

Эдуард, санаатын аралдыта,
Эмээхсин сэмэлини сырытта:
— Баччаага диэри оҕон ааспат...
Мин эйигин ылар сааспар—
Сэрини долгуна, аас-аччык...
Онно элбэх оҕолоох ыалга
Хайа аанһа олох буолуой?
Хата, оччо иитэр-аһатар
Суут көстүбүтүгэр, эгэ дуо,
Үөрүү буоллаҕа дии, добор...

Баһар кыыс дьахтар эбитэ буолуо.
Ол саһана түннүк уолун
Ким ыһай? Кини ийэтин
Хайдах көрүөхтэрэ этэй?—
Саас тухары санныттан түспөт
Саат-суут... Хара бэчээт...
Баччаага диэри оҕон ааспат...
Хата ийэбин баран аһал,
Кырымчыктык, кыарабастык
Олороро буолуо, баһар...

Бэл, мөбө-мөбө, кырдыбаастар,
Ис истэриттэн сымнабастык
Көрүтэлээн кээһээччилэр,

Күттүөннээн этээччилэр,
Ол барыта оҕолорун
Тус бэйэлэрин олохторун
Көрүнэн, көннөрүнэн
Дьоллоохтук олордунар диэн,
Сааспытыгар билбиппитинэн
Сүбэлээтэхпит буоллун диэн.

IV.

Урал хайаларын быһыгар
Сибирь тимир суолун таһыгар
Чапаевка дэриэбинэ
Элбэх дьыэтинэн тэлгэнэр.
Кини нус-хас олобор
Арай мэник оҕолор
Айдааннара иһиллэр
Биитэр маньыга тахсар сүөһү
Мангыраһан үөрдээн иһэр...
Билэр инигит тыа үөһүн?
Билэрин буолаарай, табаарыс,
Вера Тульская ханна баарый?—
Эдуард кыра чөмөданын
Биэрэнгэтэн хаама-хаама,
Билбэт дьонуттан ыйытар:
Билбэт дьоно ыйан ытар
Сага тутуллубут дьыһа, —
Кини төрөппүт ийэтигэр,
Эдуард киирэн туох диэбэй
Сааһыгар көрбөтөх киһитигэр?..

Киниэхэ утары тахсар
Аһамсыһа барбыт дьахтар:
— Дорообо, кими ыйытаһын?
— Мин Тульская Вера уолабын...
Кинини көрдүү кэллим...
— Мин дуо? Миша... Хайдах биллинг?—

Үөрүү сүдүрүүнэ буолан,
Харах уулар түстүлэр,
Олох араарбыт ийэлээх уола
Олох суолугар көрүстүлэр.

Көстүбөт гына сүппүт уолун
Илэ көрбүт ийэ дьолун
Ханнык поэт хоһууан этиэй,
Хайдах илин ойуулаан биэриэй?
Кини билбөт кимизэхэ махтанһан,
Кими күн-ый тутта саныан:
Ол милиционеры дуу—
Уолун булан биэрбитигэр,
Эдуард иккис ийэтин дуу—
Эрэйдэнэн иппитигэр?
— Обом! Миша! Көмүһөм!..—
Онтон ийэтэ, тутта сөрүүн
Кыһалбатын-мунгун этэн,
Кини хаалбытын көпсөөтө...

... Абата, Шульск үлөһитэ,
Айдаан сыл тэбиититтэн
Олобуттан тэлэһийбит,
Үрүг армия кэтэбэр
Партизаннаан сэриилэспит,
Уонна эргийэн кэлбэтэх...

Ийэтэ Киевкэ соботобун,
Ол дьыл, түөрт оботунуун
Туга да суох, кыс хаарга
Тула эргийэн хаалбыт...
Урал кэтэбэр, хаһан эрэ,
Уруулардааһар эрэнэн,
Онно барарга тэриммит,
Обургу оболорун ильдэ...
Аһа, танаһа суох кэмгэ
Хайдах кинилэри тиэрдэр?..
Эдуары, икки ыйдаах уолу,
Эрэй-мун көрсүө да буоллун,
Приютка ильдэн биэрбит.
Бэстилиэнэһин эмнэрбит
Уонна быдан дьылларга
Бырастыылаһан барбыт...
... Ийэ төрөппүт оботун
Сүтэрбит эрэйин ильдэ,
Оччотсоһу хараһын уутун
Сүрүбэр ингэрэ сылдыар...

Таһыттан эдэр киһи киирдэ,
Билбөт киһитин көрдө.
Онуоха эмискэ ийэтэ,
Иккиэннэрин кууһа түстэ:
— Оболоруом! Миша! Петя!
Биир хаанһыт! Билсинг!—днэтэ.
Или-илиилэрин тутуһан,
Икки быраатты турдулар,
Ис-истэриттэн долгуйан,
Элбэх-элбэһи санаатылар...

Араас абааччы атастарым,
Дьоммут дьоллоох чаастарын
Өрөгөйүгэр араһсан,
Бу сэхэммититтэн таһсан,
Күннээһи сорукпугулар;
Ким отугар, ким бурдугар,
Ким үлэлиир үрдүк суутугар
Үрүө-тараа таргыаһын!
Мин редакция дьонугар
Мань ааһа бараһын.

1940

(И. В. Сталин 70 саанын туолуутугар).

Муус болуо дойдуга олорон
Биһиги, сахалар, билэрбит
Көгүл иһин кыргыһыны —
Россия чулуу дьонноро
Сүүһүнэн көскө соһон кэлбит
Хандалыларын тыаһынан.
„Өрүс умнаһын аттыгар хаалла
Өркөн өйдөөх үтүө киһи,
Өлүөнэ аатын кини ылла —
Көгүл олох кэлэрин иһин
Күрэстэхэр ол киһи!“ диэннэр
Кэпсиир этилэр кинилэр...

Улуу Октябрь күннэригэр
Биһиги илэ көрбүппүт:
Кини тустаан ыйбыт сиригэр
Көстөн кэлбитэ өр күүппүт
Көмүс саһарба көгүлбүт.
Улугуран олорбут омуктар
Уһун уубутуттан уһуктан,
Ол саһарба уотугар мустан,
Бары биир быраат буолбуппут,
Өрөгөй-талаан үрдүн тутан
Өрө күүрэн турбуппут.
Ленин күн аатын килбиэнэ
Биһиэхэ буолта ол күнтэн:
Кырдык, тэнг көгүлэ, эйэ
Кэрэмэс кэрэ балиэтинэн.

* * *

Биир оннук уйгулаах күнгэ
Бүтүн дойдубут үрдүнэн
Хаһыылаах хараҥа буолла,
Ыар чуумпу Ийэ сир иэнин
Хаан аһынан хам ылла:
Күммүт уота өлбөөрдө — Ленин...
Үлэһит, бааһынай аймаҕа
Үлүгэр ааныгар түһэн,
Киин куоракка, кыраай тыаҕа
Кини ынчыга иһилиннэ.

Өргөнөөх былаахпыт, нухарый,
Хара хаймы дьарбааланан!..
Бары омук быраатынаан,
Саха сонуйан ытаата...
Сааһын-үйэтин тухары
Хара да баттал ыкпатах,
Хатан да дьыбар сахпатах
Хараһын уута саккыраата...

Көмүс уңуобун көтөбөммүт
Күндү таас уорукка көмпүт,
Сүргэ түһэр, сүрэх ньүөлүйэр,
Кутурбаннаах күммүтүгэр
Кини өлбүтүн иһин, кэриэһэ
Кэннигэр хаалбытын санатан,
Иһиллибитэ Ийэ сир киэнэр
Киһи сөҥ, дьиһпиэр саҥата...
Оччоβο биһи истибиппит
Сталин андабар тылларын,
Ол андабар бэйэбит эппит
Биир бигэ тылбыт буоларын...

Санаарбаллаах съезд мустар,
Сүгкэн сүтүгүнэн боруорбут
Киэн залаҕа... ол трибунааттан
Кини эппитэ:

*„Биһиги, коммунистар, — ураты оҥоһуулаах дьом-
мут. Биһиги ураты матырыйаалтан чочуллан оҥо-
һуллубуппут. Биһиги — улуу пролетарскай стратег*

армията, табаарыс Ленин армията, буолабыт. Бу армия сэринитэ буолар чистээн үрдүк туох да суох...

Табаарыс Ленин билигиттэн барарыгар партия членин улуу аатын үрдүктүк, ыраастык тута сылдьын диэн кэриэһин эппитэ. Табаарыс Ленин, эн бу кэриэскин чистээхтик толоруохпунт диэн эйиэхэ андабайабыт!"

Оччоҕо биһи истибиппит
Сталин андабар тылларын,
Ону кытта баран испиппит
Охсуһуулаах уһун сыллар...

Элбэх сэрин уотун билбит,
Эрэллээх биһи партбилиэппит
Идимэр өлүү суоһуттан
Иччитин сүрөбүн хаххалыыра,
Уоскуйуу улук олоһуттан
Уот сулус буолан быһыыра.
Кини күүс биэрэрэ биһиэхэ:
Хоту да туундара маарыгар,
Дирин да муора түгэбэр,
Кумах да уот куйаарыгар.
Аҕа дойду аныыр үлэтин
Албан ааттаан толорон испит,
Бастын дьоммут партбилиэтин
Биһи айхаллаан эрөбит.

* * *

"Табаарыс Ленин билигиттэн барарыгар билиги партиябыт биир сомоҕо буолуутун харах харатын курдук харыстаан диэн кэриэһин эппитэ. Табаарыс Ленин, эн бу да кэриэскин чистээхтик толоруохпунт диэн эйиэхэ андабайабыт!"

Оччоҕо биһи истибиппит
Сталин андабар тылларын,
Ону кытта баран испиппит
Охсуһуулаах уһун сыллар...

Обуруктаах укудуоннар,
Уҕа, „хангас“ уккуйаннар,
Партия көнө суолуттан
Туора тарда сатыыллара.
Оттон ол халыйыы аныттан
Тагнарый үөнэ сыыллара...
Ол баай олоһун аабыннарыйн
Төттөрү тардар быаларыйн
Төрдүнөн быһа охсон,
Билиги модун партиябыт
Сана үйэ тимир мингэтин
Хаалбыт хараҥа олохтон
Социализм днэки мэнитэн,
Бигэтик илдьэн испитэ.
Онон билиги партиябыт
Биир кэлим, ньыгыл кэккэтэ
Ордук кытаатан, баарабадьыйан,
Силигилээн ситэн испитэ.

* * *

"Табаарыс Ленин билигиттэн барарыгар пролетариат диктатуратын харыстаан, бөбөргөтүн диэн кэриэһин эппитэ. Табаарыс Ленин, эн бу да кэриэскин чистээхтик толорорго күүспүтүн харыстыахпыт суоҕа диэн эйиэхэ андабайабыт!"

Оччоҕо биһиги истибиппит
Сталин андабар тылларын,
Ону кытта баран испиппит
Охсуһуулаах уһун сыллар...

Эргэ олох силиһин сыһан
Эрэллээх суолга кирибиппит,
Аныгы, Советскай Россия
Тимир сындыһынын түһэрбиппит,
Сур бөрө улуйбут тумулугар
Билигин сүнгөн завод туоллан,
Тутуу уһун турбаларыгар
Тыал балаһата туойар буолла.
Куорат аайы кулугураата,
Урал онорбут массыһаната,
Салгын үөһүн сабардаата

Сага самолёт кыната.
Ильич уота дьиримнээтэ
Ийэ сир ыраахтарыгар,
Тыа сиригэр тигинээтэ
Сталинград трактара.
Атын омукка сүгүрүйэр
Урукку Россия аны суох.
Бэйэбитигэр баар индустрия,
Мунгура суох модун уох.
Биһиэхэ кэлэн биллинэр
Бары дойду үлэһиттэрэ:
Большевиктар туох дьиктинэн
Маны айан испиттэрин.
Бу буолар — социализм сиригэр
Үйэ кэскилин тэрийэн,
Үрдүк дьолу-соргуну биэрэн,
Үлэһит баһылаан иһэрэ.

* * *

*„Табаарыс Ленин биһигиттэн барарыгар рабочай-
дар уонна бааһынайдар союзтаһыыларын күүскүт
баарынан бөбөргөтүгү диэн кэриэһин эппитэ. Табаа-
рыс Ленин, эн бу да кэриэскин чизэстээхтик тол-
роохпунт диэн эйиэхэ андабайабыт!“*

Оччоҕо биһи истибиппит
Сталин андабар тылларын,
Ону кытта баран испиппит
Охсуһуулаах уһун сыллары...

Дэриэбинэ дэлэй сиригэр
Илим хараба быыстанан
Төнийэн олорор кэмигэр
Биһи санаабыт бастыга
Буолар этэ — муомурбут, эргэ
Бытархай олоҕу эһэргэ:
„Бу маннык, быданан олорор,
Былыргы быһыы бырабыллан,
Холлоох үлэни онгорор
Холбоһук олох айыллан,
Илин оннугар, массыына
Өлгөм быйагы ылыахтын,

Эрбэһин отун быһа сынан
Эргэ олоҕу ылгыахтын!“

Бааһынай сага сиригэр
Биир кэргэн буолан иһэр,
Билигин кэпсэтин сиэригэр
„Биһи-эһи, колхоз“ кириэр.
Үлэ—чиэс, хайбал дьыалата —
Социализм аанын аста,
Үгүс байылыат колхозтан
Үлэ героһа табыста.
Сир үөрэбин албаһынан
Быыбакка буору уобурдан,
Абыстыы мэнэһик ыһыынан
Быйан үүнэ турда.
Ити—үлэһит илин биэрэн,
Иһилэхтээх кута маартан,
Өрөгөйдөөх күнгэ диэри,
Өрө тардан таһаарда.
Бааһынай кыһа, үлэһит уола —
Балыстаах убай уруулар,
Өтүөлээх сиэрпэ буолан,
Өрүү бииргэ турдулар.
Эбэрдэ төлөннөөх махталбыт,
Эйбэс сүрэхпит эйиэхэ,—
Айхаллаах олоҕу аҕалбыт,
Айыы-муударай киһиэхэ!

* * *

*„Табаарыс Ленин биһигиттэн барарыгар респуб-
ликалар Союзтарын бөбөргөтүгү, кэнэтиг диэн кэриэ-
һин эппитэ. Табаарыс Ленин, эн бу да кэриэскин чизэ-
стээхтик толоруохпунт диэн эйиэхэ андабайабыт!“*

Оччоҕо биһи истибиппит
Сталин андабар тылларын,
Ону кытта баран испиппит
Охсуһуулаах уһун сыллары...

Биһиги Ийэ сирбитигэр
Гитлер сэрритэ кирибитигэр,
Советскай народу туруора,

Сүүхүнэн көс сиргэ дуорайа,
Москва ытык Кремлиттэн
Сирдыт сагата иһиллибитэ:

— Истинг дьонум, биир дойдулаахтарым,
Ийэ сирбит дьылбата биллэр,
Өлөр-тиллэр өһүөннөөх чаастара,
Күчүмэбэй күннэрэ кэллилэр!
Кырдык — биһиги өттүбүтүгэр,
Кыайы да биһиэхэ кэлиэ!
Күүһү-уоһу барытын түмөн,
Күн сирин көмүскэлигэр!
Советскай народ армията,
Кыргыз хааннаах аартыгар
Ленин кыайылаах знамята
Эһигини арагаччылаатын!
Кавказ күннөөх хайатыттан,
Саха тымныы сиригэр диэри,
Советскай народ бары кыттан,
Уордаах-кылыннаах хаана киирэн,
Ким хонууга, ким заводка,
Ким сэриигэ, умайар уокка, —
Тыыннаах кириэппэс буоланнар
Тыйыһыран турдулар.

Ийэ сир—хас киһи харабар,
Бэйэтин тынар тынынаабар
Холооно суох күндүтүк,
Үөмөн тийбэт үрдүктүк,
Илэ-чахчы бу көһүннэ.
Ийэ сиригэр кини эттэ:
— Өлөрсөн өлбүтүм көнө,
Эйигин биэриэм кэриэтэ!—
Ийэ сирин көгүлүн иһин
Кини биэрдэ төлөннөөх сүрэбин,
Түөһүнэн түрүйдэ фашист биһин
Кимэн иһэр күөн күрэбин!

Утуйан, сынньанан көрбөккө,
Улуу сирдьиппит олорор, —
Өтөрү түһэн өргөскө
Өстөөх өлөрүн онгорор.
Кини түмэр Аба дойду

Кистэнэн сыппыт барба күүһүн,
Күн-түүн көөннөөн, хонук-ый хойдон
Күүрэн тахсар күргүһүн,
Эңчирээбэт, эрдээх тылынан
Сэриһит дьонун саниэлиир,
Ытык муударай ыйытынан
Тыыл үлэһитин тэтимниир.

Нуучча, саха, бурят, казах —
Ини-бии советскай киһи —
Иллээх бигэ биир тыллаах:
„Ийэ сир иһин, Сталин иһин!“
Биир оһунун—биирэ быһаан,
Бииргэ охсуһан, бииргэ сылдьан,
Кырыыстаах фашист ордаларын
Кыайан-хотон самнардылар,
Биир өт-хаан дьыала, биир охсуһуу
Уһун үйэлээх добордоһуу
Биэрбититтэн ордук кэрэ,
Ончу суоһар, эн эрэн!

* * *

„Табаарыс Ленин биһигиттэн барарыгар Коммунистической Интернационал принциптэригэр эрэллээх буолун диэн кэриэһин эппитэ. Табаарыс Ленин, бүтүн аан дойду үлэһиттэрин союзтарын—Коммунистической Интернационалы—бөбөгөтөргө, кэнэ-тэргэ тыыммытын харыстыахпыт суоһа диэн эйиэхэ андабайабыт!“

Оччоһо биһи истибиппит
Сталин андаһар тылларын,
Ону кытта баран испиппит
Охсуһуулаах уһун сылларын...

Баай, фашист атаһын анныгар
Баттанан сыппыт омуқтар
Советскай народ кыайытыттан
Сага күннэрин көрдүлэр,
Социализм суолугар кыттан
Сайдан, чэчирээн истилэр.
Ол дьиннээх демократия

Олохтоммут дойдуларын
Баарабай Коммунист партия
Баһылаан иһэр барыларын.
Кинилэр биһиэхэ махтанан,
Килбиэннээх көмөбүт туһугар,
Иллээх өйө тылынан ахтан,
Эбэрдэлии турдулар.

• • •

Сырдык күн Сталин сирдьиппит —
Улуу полководец киһибит,
Аба дойдутун туругурдан,
Андабар тылларын толордо.
Оттон биһи — иннибитигэр —
Хас сага сорук кэлиитигэр —
Кини улуу андабарын
Кытаанах дыппэ тылларын,
Кыайы мэхтиэтэ гынан,
Хатылаан этэн иһиэхпит.
Долгуйар дохсун маршынан
Коммунизмга тийиэхпит!

1947—49

Былыр-былыр,
Киһи аймах
Сүөһүлээхпин диэн,
Сүүрэн-көтөн,
Сүөһүлүү илигинэ,
Баайдаахпын диэн,
Баран-кэлэн,
Бас-көс билэ илигинэ,
Сылгылаах ынах
Сыһы саҕатыгар
Сылаас, үтүө сайынга
Сыһаннаһан, ыаллаһан,
Сыйа-баайа
Сылдыбыттара үһү.

Биир күн
Билгэ бэйэлээх
Бээгэй ынах,
Маган ураанныктаах,
Мааны тураҕас
Магааччыа доборугар,
Маннык диэн
Сага аллайбыт:
— Магааччыа доборуом,
Күһэргэннээх
Күннэрдээх
Күһүн-ийэ
Күөйөн-хаайан кэллэ эбээт

Кыһын кыыдааныттан,
Тымныы тыыныттан
Күрэнэр күрүү,
Хорбойор хотон,
Саһар сарай
Тэринэн көрүөхпүтүн,
Ыстыыр ыһык,
Аһыыр ас
Хаһаанаан көрүөхпүтүн,
Хаарыаннаах доборуом,
Хайдах буолуо этэй?—диэбит.

Онуоха туран,
Дьогдьойор сааллаах
Дохсун үтүөтэ,
Сыспай сиэллээх
Сырбайар алыһа,—
Манан ураанньыктаах,
Мааны тураҕас
Мангааччыһа обургу,
Олуонатык истэн,
Одуулуу көрөн,
Танытын тардырбаппыт,
Таныһан киирэн барбыт:

-- Буотарагын кыаммат
Буоһаҕар истээх
Буос бээгэйтэн
Итинтэн атыны
Истиэм эрэ диэбэтэбим...
Күһэргэннээх күһүн
Күөйөн да кэлбитин иһин,
Кыһарбаннаах кыһын
Кыыдамнаан да кэлбитин иһин,
Мин бэйэлээх
Биир илин да саҕа
Илистиэм суоҕа.
Тоттук байэм
Тонгоору да гыннахпына,—
Туора-маары ойоммун
Тута ириэм,
Хангыл бэйэм
Харгыйаары да гыннахпына

Халыг хаары
Хаһан аһыам.
Хахха буола-буола!..
Хатыраан бардахпына
Хара да тыа
Хахха буолаа ини.
Атасты да буолар
Ахсааннаах,
Аһаҕас ыһаах
Антах сырыт!
Айах адаҕата буолан
Араскаакка ытыаһыт.
Тонгуккун аһараары
Тонгучахты ойоһун диэн.
Туйаһыг туллаһыт,
Тууспан сырыыбар
Туорай буолуон!
Эн курдук, мин
Этирик этим,
Тонгор үөһүм суох!—диэн
Тосту туора
Тыллаһа турбут.

* * *

Бээгэй эрэйдээх,
Хомойбутун иһин
Хоргуйуо дуо?
Туоххаһыйбытын иһин
Тонгоу дуо?—
Курун мастан
Хотон туттан
Хотолдьуйан барда,
Ходуһа бастыһын,
Хонуу үтүөтүн
Хоро салаан
Ходуһан ылан,
Хотонугар таһан,
Хойболдьуйан исгэ.

* * *

Ол икки ардыгар,
Омуннаан эттэххэ,

Отут хонугунан
Олууp тьал
Улуйан барда,
Көмнөх хаар
Күөдөл кеттө,
Күһүнгү тьмныы
Күдөннээн түстө.

Сыыдам сырыы
Сылгы обото —
Манан ураанньыктаах
Мааны тураҕас
Магааччыйа обургу
Магнайгы күннэригэр:
— Ынах муннаах,
Ынайа сытыйаагыын,
Кырдык даҕаны,
Ыраабын ылыа этэ,
Сириниҥ сиритэ үлүйөн
Симэһин устуон этэ.
Мин барахсан
Мингэ бэйэлээх
Илиҥ даҕаны
Илистиэ суохпун! — диэн
Иһигэр санаата.

* * *

Абыях хоммото
Ахсынныы ый
Аам-дьаам тьмныыта
Аныһыйан барда;
Тохсунньу ый
Тоһуттар тьмныыта
Туманнаан түстө.
Манан ураанньыктаах,
Мааны тураҕас
Магааччыйа обургу,
Атаҕын баҕыһа
Адьыр мууһунан
Айгыраан барда,
Хаһан аһыра
Хааччахтаах буолла,

Тамыгын астаран
Тамайан сиэлэрэ тохтоото,
Түүн-күнүс,
Түлүк тьмныыны
Түүтэ туппакка
Түрдэстэ-түрдэстэ
Титириир буолла.
Сай үөһө
Сарайа уойбут бэйэтэ
Сакыйан хаамта,
Санааҕа ыларда:
— Холлон сырыттааха
Хорон от амтана,
Хор, күндү буолар эбит,
Тонон сырыттааха
Торбо күөх баара
Туһалаах буолуо эбит...
Ол эрээри
Буос бээгэйи
Буойа-хаайа да этэн,
Буолатын ылаа инибин...
Куттаан да туран
Хотонугар киириэм,
Олуйсан да туран
Ойбонугар уулуом,
Отун сиэм,
Оо, барыааха! — диэн,
Олбоодуччу көрөн,
Олоотуу турбуга үһү.

* * *

Ынах буоллабына
Ыкса күһүн күннэриттэн
Ыһыгын аһаан
Ыначчы уойан,
Кыһыгы тьмныыны
Кырыарбыт түннүгүнэн ара көрдө,
Аччыктыыр диэни
Адьас билбэтэ,
Утатар диэни
Ончу билбэтэ,
Матыччы аһаабытын

Матабатын иһиттэн
Кэбэрдэн ылан
Кэбинэ-кэбинэ,
Унгоба уулан
Утуктуу сытта.

Эмискэ, ким эрэ,
Эрчимнээх үлүгэрдик,
Тириин бүрүөһүннээх
Тимир аанын
Тонг туйабынан
Тонгсуйан тибигирэттэ.
„Туох буоллабай,
Тобо кэллэхтэрэй?“ — диэн
Туран көрбүтэ:
Маанан ураанньыктаах,
Мааны турабас
Маанааччыһа обургу
Токуччу тонон,
Тонобонун унгоба көстөн
Дохсун санаата
Тонуннар даһаны,
Киабирэ собус
Көпсөөн эрэр эбит:
— Бээгэй бизбэйиэм,
Бэйэлээтэр бэйэң доборун,
Бу эргин сылдыаммын
Булан кэллим.
Дьыаллаах буолангың
Дьиктитик озорор эбиккин.
Дьэ эрэ, ыалдытты кэллим,
Дьыэбэр киллэрэ орус! — диэн
Дьыэгэнийэ турбут.

Ынаба буоллар
Ыксаабатах быһыынан,
Ыллар ааньттан
Ынтабар муннун
Ыктаран туран,
Бу курдук тыласта:
— Тонор үөһэ суох,
Ыллар ырааба суох
Толомон сылгы

Тобо кэллин?
— Ытаах-бытаах буолума эрэ,
Ынах да бээгэйи билиллэрэ,
Ыллары тарда иликһинэ
Ыл, аангың ас!

— Хангыл сылгы
Харгыдың дуо?
Тоттук турабас
Тонгун дуо? — диэн,
Туоххаһыйбыт ынах
Туустаах тылынан
Доппуруостуу турда.

Маны истээт,
Мааны турабас
Маанааччыһа обургу
Эргиллэ түстэ да
Бээгэй диэки
Иккитэ-үстэ,
Тэтимнээх собустук
Тэбэн биһиргэттэ.

Бээгэй саната
Бээбинни түстэ,
Илин үөһээ тиистэрэ
Эмтэритэ ыстанан
Иһирдэ кырайдылар,
Халбан буоллабына
Хайдан хаалла,
Аан-туман
Агардам уорукка
Ангыһыан киирдэ.

* * *

— Көндөй көбдөх,
Көңүл барангың,
Көрүүтэ эрэ суох диэнгин
Көйгөтүтэ санаангың,
Көмүрүө тиистэрбин
Көтүрүтэ тэппиккин,
Тойонно этэммин

Тос мааскабын
Бэрдэрэрим буолуо,
Бэйиккэй!—диэн
Ычатын ыларбыт
Ынах эрэйдээх,
Итии хаанынан
Илгистэ-илгистэ,
Иччитэ буолуохсут
Икки атахха
Үнсэргии, дьүүлэтэ
Үллүгүнүү турда.

* * *

Иччилэрэ буолуохсут
Икки атах —
Киһи килбиэннээбэ,
Саха саарыга
Дьыэтин айабар
Дьэс тахсан
Дьиппинийэн турар эбит.
Ынах эрэйдээх
Ытыы-ытыы,
Баттаммытын-үктэммитин
Бакыйан туран
Барытын кэпсээтэ.
Сылгы обургу,
Сыһы ортотунан
Сырбайан кэлэн,
Дыраанай собустук
Дырылаччы кистээн баран,
Тыбыра-тыбыра,
Тыллаһа турда:
— Бээгэй абааһы,
Бэйэтэ буруйдаах,
Эйэнэн киллэрбэккэ
Элэктии турбута,
Аһынан билбэккэ
Антах үүрэ сатаабыта,
Онтон абаран
Орто собустук
Охсубутум буолуо да,
Ону баһас,

Буруйум курдук
Букатын санаабалпын!— диэн
Буута баарынан
Бурбалла туруох курдук
Бугуһуа турда.
Иччилэрэ буолуохсут
Икки атах,
Кинилэр нирээннэрин
Кэнгириитигэр киллэрбэккэ,
Хонгуруутугар хонгорбокко,
Бэйэтэ билэринэн
Төлөрүйбэт төлкө уураахтара диэн,
Төлкөлүү турда:
— Иккиэн даһаны
Истинтэ-көрүүтэ суох,
Иллээхтик сылдыһа суоххут.
Маһааччыһа, эн,
Мантан антах
Ынах аймабын
Атаһастаабат гына,
Дал дайдылан, хаһаа хаһхалан,
Миинни мининнэрэ сылдыар
Мингэ келе буол!
Бээгэй эрэйдээх,
Бэйэн даһаны
Бэрт сэрэхтээх суолга
Бэттэх быһыан суох эбит...
Үөһээ тииһинг
Үлтүрүйбүтүн да иһин
Үчүгэй сиргэ туран
Үүтүнэн үксүүр
Үтүө сүөһү буол!— диэн
Үтүөнү санаатаһа буолан
Үөгүлүү турбута үһү.

* * *

Ол онтон ыла,
Сылгылаах ынах,
Араһас илгэ
Араһаччыга буолан,

Көлүнэр көлө
Көдьүүстээҕэ буолан
Күн бүгүнүгэр диэри
Көрүүгө турар
Төлкөлөммүттэрэ үһү.

Холгумаҕа ыраах-ыраах,
Хоро дойдутугар,
Ала Мобус, ымы чыычаах
Ыаллы олорбуттар.

Ала Мобус—улуу киһи
Аһын ингэринэр,
Уолугуттан түспүт иһин
Тула имэринэр.

Уруккуттан Ала Мобус
Ааттаах аһас ааттаах,
Урууларга отут тобус
Тууччаах аһылыктаах.

Туспа сиргэ биллибитэ
Топпот мобуһунаа,
Сокуускаалаан турар өтө
Биир кур обуһунан.

Харам аллаах бахсырыһан
Мангалайа туолбата,
Барыннырын бараан баран,
Тугу сиирин булбата.

Биирдө ыала—ымы туран
Ыллаабытын истэн,

Сиэмэх күтүр санаа булан,
Сиэри баран истэ.

— Топпотобум тобус хонно,
Ымы чыпчаах уолум,
Тонкучабым оботтонно,
Ыл кэл, түһэн кулу!

— Ала Мобус, миигин аһын
Күнтэн сүтөримэ,
Маналайын туолар аһын
Ыһан биэриэм, сиэмэ!

Сиэмэх бэрдэ туох да диэбэт,
Сиэбэр ылан уктар;
— Харагаба киирдим эбээт! —
Чыпчаах ытыы сытар.

Дьиэтин аанын аһан киирээт,
Мобус ылан көрөр.
— Сырдык баарын көрдүм эбээт! —
Ымы муһнаах үөрэр.

Түүтүн үргээн Ала Мобус
Үтөһөҥө үөллө.
Сыалаах этэ өтөр собус
Сырдыгынаан кэллэ.

— Аһар өттүм буста эбээт!
Ала Мобус, эргит! —
Өлбөт үөстээх ырыа дьээбэт
Этэ, кырдык, кэриэрбит.

Ала Мобус холумтаһа
Үтөһэтин эргиттэ.
Тула уокка, муһна-танһа
Турааччыта эттэ:

— Улуу киһи Ала Мобус,
Бүтүн бэйэм бустум!
Уоттан ылан уоба обус,
Сыам куотта мас устун!

Куудумньулаах маҕалайдаах
Ыстаабакка ыйырда.
Үөһө тыһынна, таммах сыалаах
Үтөһэтин салаата.

Куртах иһигэр киирээт,
Ыча, көбүс кыараата:
— Харагаба киирдим эбээт! —
Чыпчаах чыбыгыраата.

— Көрүң эрэ, түөкүн баара,
Кэм да тыллаах эбээт! —
Топпот куолай дьэ мунчааран
Тугу гыһыан билбэт.

Сиэбит этин өбүлдүтэ,
Сиргэ силлиң истэ:
Үөкөк гыһан өбүйбүтэ
Үтүө аһа түстэ.

Силэ үрэл гына түһээт,
Сэттэ чыпчаах буолар.
Үрүө-түрүө көтөн тэйээт,
Үөрдөөн ханыылаһар.

Салгын үөһээ тарыпты.
Саймананнар кэлэллэр.
— Ала Мобус, бырастың,
Маттың эбээт! — дэһэллэр.

Ала Мобус иһин туттан
Аймаһыһа ытыыр...
Үөрбүт чыпчаах, дьолун тутан,
Үөрө-көтө ылыыр...

БЭЙБЭРИКЭЭН ЭМЭЭХСИН

Биэс бээгэй ынах баайдаах
 Бэйбэрикээн эмээхсин,
 Түөттүүр ынабын ыары,
 Түөлбэ сыһы ортотунан
 Дьэрэкээн симэх окко
 „Дьиэрэнкэйдээн“ истэбинэ;
 Түптэ онно харааран
 Төгүрүйэн сытарыгар
 Төбүрүөн саба күл буора
 Түллэннээн кээлтин көрөн,
 Эмээхсин бөтө бэрдэрэн,
 Эмискэ тохтуу түһэн,
 Кылатарын баарынан
 Кыгастаһа тураахтаан,
 Кымырдаҕас, хомурдуос
 Кыймагныаҕа диэбитэ,
 Бэттээхэй диэн бэйэлээх
 Бэттиэмэлиир күөх ото
 Биэс ньыра салааланан
 Бу тахсан тийээн кэллэ.

Бачча сааһыгар диэри
 Баҕа кылыс батаһыттан
 Бэттиэмэ окко тийэ
 Көрдө-биллэ ини да,
 Көрбөтөбүн дьэ көрдө,
 Билбэтэбин дьэ биллэ:

Отто дойду отуттан
 Омооно суох ордугу,
 Сыһы сир симэбиттэн
 Сыһыана суох сырдыгы
 Эмээхсин туура тардан,
 Итии-сылаас хооньугар
 Били отун укта да,
 Биэс бээгэй ынахтарын
 Хонуу саба өттүттэн
 Хомуйталаан аҕалла;
 Бэттиэмэтин киллэрэн,
 Бэриинэтин үрдүгэр,
 Буук сыттыгын анныгар
 Бу курдук ууран кээстэ:

Булуу киэнин бастыгын
 Булбут курдук сананан,
 Титириктэн онорбут
 Титиигэр ойон тахсан,
 Тигээрдээбит ынабын,
 Тиэтэл-ыксал бөбөнөн,
 Тумугуттан тардыалаан
 Туллангалы олордо,
 Ыанар үүтэ ыаҕаһар
 Ыстангалы оонньоото.

Биирдэ истэ биэрбитэ,
 Били дьиэтин иһигэр
 Ньирэй оҕо саҕата
 Ньиккирэччи ытаата,
 Саллар сааһын тухары
 Оҕо диэни билбэтэх,
 Биһик диэни бигээбэтэх
 Бэйбэрикээн эмээхсин,
 Үүтүн тоҕо көттө да
 Үргүбүттүү ыстанна.
 Дьиэрэнкэйдии оиуолаан
 Дьиэтигэр тийээн кээлтэ...
 Уруккуттан атыны,
 Уратыны көрбөтө,
 Сыттыгын арийбыта
 Сыттаах ото барахсан
 Сытарын курдук сытар...

Эмээхсин бэркэ соһуйан
Эмиэ ынабар табыста.

Толунньаннаах торбоһо
Томторугун ашшынан
Туора муостаах ынабын
Тобурбаччы эмпитин,
Эмээхсин ойон туран,
Этиспитэ буола-буола,
Эккирэтэн эрдэбинэ —
Эмиэ оҕо ытаата...

„Иһиттиэм-истибэтиэм!“
Инньэ дииргэ дылы гынаат,
Чыпчылыһах бэтэрээ,
Чылыгырыыр аарыктаах
Дьэтин аһа баттаан
Дьиксиммэхтин киирбитэ:
Дьэтин хара бараана
Дьилпинийэн турара...
Уруккуттан атыны,
Уратыны көрбөтө,
Сыттыгын арийбыта
Сыттаах ото барахсан
Сытарын курдук сытар...
Эмээхсин бэркэ соһуйан,
Эмиэ ынабар табыста,
Үүтүн кутан эрдэбинэ —
Үһүстэтэн буолуо дуо —
Биллэригин баһынан
Били, оҕо сангата
Ньиккирэччи ытаата;
„Ньирэй буоллар ньиккийдин,
Ынах буоллар ынгыраннын,
Дьолум-соргум буолаарай,
Дьолуом биллин!“ — дьэтэ да
Дьэтин диэки тэбиннэ.

Аанын аһа баттаата,
Ах баран турбахтаата —
Сыттыгын, бэриинэтин
Сылаас итин үскэмэр,

Арай, көмүс куударалаах,
Арабаһтай харахтаах
Айы күндү оҕото
Атабынан тэбиэлэнэн
Иэниинэн таһыйбахтаан
Иэрийэ сытар эбит.

„Иэхэйикпин эбитин!
Иэримэ дьэиэлэммитим
Иччитигар буолуо дуо,
Абыс уонча саастарым,
Аматыгар буолуо дуо —
Күнүм, айыым оҕото
Көстүбүтэ кэрэтиэн!
Күөрэгэйиэм, чыычаабыам,
Күлэн-оонньоон мичилий!
Көмүһүөм!“ — диэбитигэр,
Оҕо мичик гына да
Олорор оҕо буолла,
Иккис күнүн киһиһэтэ
Иккилээх оҕо буолла,
Үһүс күнүгэр сарсыарда
Үстээх сааһын туолла да,
Туран-олорон туллайда,
Туллуктана оонньоото.

Билбитэ биир кыһа буолбут
Бэйбэрикээн эмээхсин,
Толоон-сыһы булумһутун
Туллуктайым диэн ааттаан,
Күндөл күнгэ көрдөрбөккө,
Ыраас ыйга быктарбакка,
Хаппахчытын иһигэр
Хайан, харайан ниттэ,
Сиктээх сиргэ түһэрбэккэ
Чэбэр сэбэрэлээтэ.
„Бэйэ, оҕом улааттын,
Байэм нискэ үөрэтиэм,
Биебэйикпин“ — диэбитэ,
Бэйэтигар имнэммитэ, —
Туллуктайын оҕото
Тугу туппута барыта
Туһаҕа тахсан истэ,

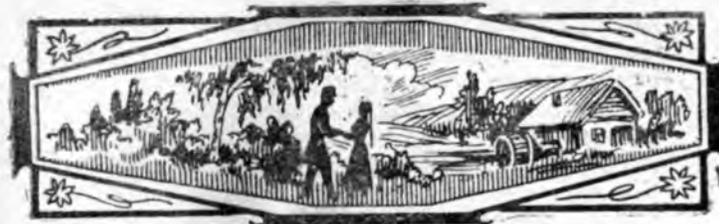
Туран сирим тууһунан
Синктээх оту силбээбита
Симэх буолан силлистэ.

Остуоруйа оломо,—
Оҕолообут оҕото
Омуннаахтык улаатан,
Уон аҕыс сааһа туолан,
Күн сирин күндү тыллаах
Көтөр-ойор күөрэгэйэ,
Кытыл сир кылбан өгнөөх
Кынтайар кыталыга,
Кийиит оҕо бастыҥа
Киии буолан улаатта.

Тылбаастар

А. С. Пушкин

РУСАЛКА *

ДНЕПР БИЭРЭГЭ. МИЭЛИГСЭ.

Мельник, кини кыһа.

Мельник

Этэбин ээ, эдэр кыргыттар бары
Акаарыгыт дин сүр. Эниэхэ, ымсыылаах
Эдэр уолан кини түбөстөр эрэ
Бэйэбитигэр сыһыарыах тустааххыт.
Тугунан? Өйдөөх, үтүө майгынан;
Арыт кытаатан, арыт сылаанньыйан,
Арыт биллибэтинэн, таайтаран,
Сыбаайба, эгин туһунан тыл бырабан;
Онтон, ордук харыстыахха наада
Күндүттэн күндү кылааты — кыыс чизин;
Ону биирдэ сүтэриэн — булуон суоҕа.
Сыбаайбаҕа эрэл суох буоллаҕына,
Бэйэбэр да барыстаах буолар гына,
Төрөппүккөр да туһа, — саныах тустааххын:
„Сааһын тухары миингин атаахтатыа,
Таптыа суоҕа!“ — дин. Ээ, суох. Хантан кэлэн
Эниэхэ оннук кэскиллээх санаа кэдиэй!
Хата бэйэбит ириэххит; кини
Бары баҕа санаатын толоронгут,
Күнү быһа күндү бэйэлээххитин
Куһунан олорор хон мэйиилэргит;

* Ово литературатын государственной издательства 1949 с. таһаарыт А. С. Пушкин „Талыллыбыт айымньыларын“ 3-с томутан тылбаастаммыт.

Онтукайгыт—чыпчылыйых түгөнө
Көтөн хаалыа, суола-иниэ суох сүтүү;
Оттон өһи кураанах салгыны кууһан
Ытыы-сонуу хаалыаххыт, акаарылар!
Мин эйиэхэ хас сүүстэ эттим этэ:
Эй хотуой, сэрэн, акаарытыйыма,
Көстө кэлбит дьолгун куоттарыма,
Кинээһи тэйитимэ уонна бэйэн да
Кириэн биэримэ—диэммин. Дьэ туох буолла?
Билигин быладыай сүтэрбит дьолгун
Аһыйан ытыы олор!

Кыыс

Тоҕо

Миигин бырахпыта буолуо диигин?

Мельник

Хайдах, „тоҕо“? Нэдиэлэбэ хаста-хаста
Аттанан айгыраан кэлэр буоларай?
Дьэ? Күнүн ахсын, ардыгар өссө
Күнгэ иккитэ, онтон улам сэдэхтик
Кэлэр буолан испитэ, — оттон бүгүн
Кэлбэтэбэ тохсус күнэ. Хайдаһый?

Кыыс

Солото суох; кыһалбата да кыра дуо?
Эн курдук, кини мельник буолбатах,
Кини иннигар уу үлэлиэ суоҕа.
Бэйэтэ да — мин үлэм үлэттэн эрэ
Ыарахан үлө диэн этэр этэ.

Мельник

Итэбэй кинини! Кинээс үлэтэ
Туох буоларый? Саһыл, куобах булда;
Көр-нар, ылларын кытта хатыһы,
Эйигинник акаарылары албынны...
„Бэйэтэ үлэлиир“! Бу эрөйдөөһү!
Мин иннибэр — уу! Күннэри, түүннэри
Хараххын симэн ылбаккын. Көрүөн:
Ханна эмэ абырахтааһын наада —

Онон сытыйбыт, итинэн тэстибит. —
Хата кинээстэн миэлигсэм абырабар
Харчы көрдүөтөргүн туһа буолуо этэ...

Кыыс

Ой!

Мельник

Туох буоллун?

Кыыс

Ат туйабын тыһа...

Кини... кини инһэр!..

Мельник

Эн өйдүө, хотуой,

Мин эппит тылбын умнумаар...

Кыыс

Ити, ити кэллэ...

(Кинээс кириэр. Атын куонньук илдьэр.)

Кинээс

Дорообо, доборуом,

Мельник, дорообо.

Мельник

Аһыныгас кинээспит,

Үтүө күнүнэн. Өр-өр буолла
Эн сырдык ньуургун биһи көрбөтөхпүт.
Эйиэхэ остуол тарда бардым...

(Барар.)

Кыыс

Ок-сиэ, санаан кэлиэн баар эбит ээ!
Тоҕо, бу курдук уһундук күүттэрэн,
Бэйэн доборгун бачча муннаатын?
Туох-туох мин өйбөр кириэн ааспата?

Туохтан-туохтан куттана санаабатым?
Арыт, атын эйигин кута-маарга
Бырахта дуу диэн, арыт эһэ кыыл
Харана тыаҕа хадьырыйда дуу диэн,
Ыарыйда дуу, миигиттэн салта дуу,
Арахта дуу диэн аймаммытым,—
Айыы тагарат! Тыыннаах, элиэр эбиккин,
Миигин да уруккун курдук таптыгыгын
Буолбат дуо?

Кинээс

Уруккум курдук, аанньалыам.
Суох, өссө ордук.

Кыыс

Суох, ол эрээри,
Санаарбаабыт курдуккун.

Кинээс

Мин санныыйдыам?
Санааҕар эрэ ини — мин куруугун,
Эйигин көрдөрбүн эрэ, үөрабин.

Кыыс

Суох, үөрбүт кэмигэр ыраактан ыгырарын—
Көмүһүм ханна баарый? Тугу гынарый?
Оттон кууһан, уураан ыйытарын:
Миэхэ үөрдүн дуо, бачча эрдэ кэлиэ диэн
Санаабытыг дуо?—диэн. Оттон билигин
Курутуйбут курдук сагарбаккын;
Кууспаккын, уураан да ылбаккын.
Туохтан эрэ аймаммыккын, быһыыта.
Хайа миигиттэн хоргулпутун буолаарай?

Кинээс

Мин эйигиттэн кистиэхпин баҕарбаппын:
Сүрэхпин сүрдээх ыар санаа-оноо
Батты сылдыар. Оноуоха эн хайдах да —

Итии да тапталгынан, ытаан-соҕоон да —
Чапчэтиэн да, көмөлөһүөн да суоҕа.

Кыыс

Эйигин кытта бииргэ санаарбаабатым
Миэхэ ыарахан—санаанг кистэлин этий.
Баҕарыан—бииргэ ытаһыам; баҕарыма —
Хомойон да хоргутуннарыам суоҕа.

Кинээс

Тоҕо да бытаарабын? Түргэнэ ордук.
Доборуом, күн сириг анынгар
Уостубат уйгу диэн суох: үтүө да төрүт,
Дьүһүн да үчүгэйэ, күүс, баай-дуол да —
Барыта алдьархайы быһа ааспат.
Биһи да дьоллоох этибит буолбат дуо,
Биэбэйиэм? Эйигинэн, эн тапталгынан
Мин баҕас толору дьоллоох этим.
Мин кэскилим туох да буоллар, бэйэм
Ханна да буолларбын — эйигин
Умнуом эрэ суоҕа; мин сүтүкпүн
Бу дойдуга туох да толуйуо суоҕа.

Кыыс

Тылыг номоҕун өйдүөбэтэрбин да —
Этим салаһар, куйахам күүрэр.
Оноруу-ыйаах эн биһиэхэ
Тугунан эрэ туһаайбыт быһыылаах...
Арахсынан буолуо дуо?

Кинээс

Таайдыг, таайдыг,
Эн биһиэхэ арахсар анал туһаайда.

Кыыс

Ким араарыай? Эйигин кытта мин бииргэ
Ханна баҕарар барыам этэ. Мин
Уол оболуу таһнан — илии-атах буолуом —

Суолга, походка, кыргыныга да...
Кыргыныттан да куттампын — эйгин,
Эйгин эрә көрүүм. Итэбэйбэппин,
Суох мин истин санаабын билээригин,
Эбэтэр оонньоон этэр тылын буолуо.

Кинээс

Суох, бүгүн мин өйбөр көр-нар кирибэт,
Эйгин тургутан көрөр да санаа суох,
Сэриигэ, ыраах суолга да тэриммэппин,
Олохпор хаалабын, ол үрдүнэн
Эн биһиги арахсыахтаахпыт.

Кыыс

Бэйэ, билигин дьэ өйдүөтүм, өйдүөтүм...
Кэргэн ылабын?

(Кинээс сангарбат.)

Кэргэн ылабын!

Кинээс

Санаан көр: тугу гыныамый? Кинээс
Кыыс курдук, көнгүлэ суох эмиэ:
Кини сүрэх бабатынан кэргэн ылбат,
Атын дьон туһанар санааларынан
Атылытын булар, олох онгостор.
Танара, күн-дьыл эн санаабын аралдытыа.
Миигин умнумаар; бу бастыганы
Кэриэс ыл, бэйи, мин бэйэм баайан биэриим.
Өссө чөмчүүк таас хоруонка ажалбытым.
Ыл. Уонна маны ошоньорго биэрээр...
(Көмүс харчылаах мөһөөччүгү туттарар.)
Быраһаай!..

Кыыс

Тохтоо, эйнэхэ этиэх буолтум...

Тугу эрә...

Кинээс

Өйдүө да!

Кыыс

Эн иннигэр

Мин туохпун да... Суох... суох... Бэйи,
Хайдах, саас-үйэ тухары миигин
Бырабыан эбитэй?.. Суох, өссө атын...
Да!.. Дьэ, өйдүөтүм... өйдүөтүм: бүгүн
Сүрүбим аннынан эн оҕон мөбүстэ.

Кинээс

Оо, муннаах! Хайыаххыный? Мунг саатар
Оҕон туһугар харыстан; оҕобун,
Бэйэбин да мин хаалларыам суоҕа,
Көнникинэн, баҕар, бэйэм кэлэн
Сылдьар буолуом. Эрэйдэнимэ, уоскуй,
Көл, бастилиэнэйбин куһан ылым.

(Баран иһэн.)

Бүттэ—санаам чэпчиригэ дьылы буолла.
Алдырхай буолуо диэбитим,— хата
Аргый ааста.

(Барар. Кыыс хамсаабакка турар.)

Мельник *(киирэр)*

Миэлингсэбэ барыан буолаарай, кинээс...
Хайа, кинээс ханна барда? Ба-ба!
Күндү тааһынан симэммикин.
Күлүмнүү умайан, күндү бастыга!..
Ыраахтаабы бэлэбэ... Оо, абырааччыбыт!
Оттон бу? — Мөһөөччүк! Харчы буол?
Тоҕо турабын? Тоҕо сангарбаккын?
Үөрүүгүттэн өйгүн сүтэрдиг дуу?
Турбутунан уган хааллыг дуу?

Кыыс

Суох!

Итэбэйбэппин. Инник буолуон сатаммат.

Хайдах курдук кинини таптыр этим!
Сүрэгэ тимиr буолуо...

Мельник

Кими этэбин?

Кыыһа

Абаккаам, эт эрэ, кинини хайдах
Абардыам эбитэй? Абыһах хонукка
Кэрэ бэйэм кэбинним дуу? Киниэхэ
Дьаат иһэртилэр дуу?

Мельник

Туох буоллун?

Кыыһа

Абаккаам, кини барда. Ол, ол көтүттэ! —
Сонун тэллэбиттэн тутуһумуна,
Кини атын үүнүгэр ыйаастымына,
Абаккардар — акымалбын да араардын,
Атынан тэбистэрэн да аастын! —
Акаары, мин көгүл ыттым дии...

Мельник

Эн ирбиккин ээ...

Кыыһа

Истэбин дуо,
Кинээстэр, кыыс курдук, көгүллэрэ суох үһү
Ойох ылалларыгар. Оттон: „Мин айгин
Үрдүк тиэрэммэр, үчүгэй хоспор,
Көмүстөөх барчанан күлүмнэтиэм,
Аалай баархатынан айгыратыам,
Көмүһүм сыһа!“ — диин түөкэйдээн
Андабайаллара, албынныыллара
Көгүл эбит дии! Түүн үөһүн сабана

Кинилэр иһириилэрин истэргэ
Эрэйдээх кыыһы үөрэтэллэрэ,
Миэлигсэ кэннигэр, күн тахсыар диэри.
Кууһан олорон көрүлүүллэрэ,
Биһи сорбутунан кинээс сүрэгин
Саататан баран, үүрэн кээһэллэрэ —
Эмиэ көгүллэрэ буолар эбит дии?!

Мельник

Оннук буолла дуо?

Кыыһа

Кими кэпсэппитий?

Ким иннигэр миигин бырахпытый?
Син-биир билиэм, ол өлүү кыыһыгар тийбэн:
Кинээстэн эн тэй, икки тыһы бөрө
Биир сиринэн орох тэппэттэр диэм.

Мельник

Акаары оҕолор! Кинээс ойох ыларын
Ким кэлэн мэхэйдэһиэн сөбүй?!
Ол иһин да, эппэт этим дуо, мин...

Кыыһа

Ол гынан киһилии бырастыылаһан,
Миигин бөлөһинэн симиир, көрдүң дуо?
Харчынан! Суолун сабыннаһын көр эрэ!
Мин туспунан тыл-өс тарбамматын диэн,
Эдэр хотуммар биллибэтэр ханнык диэн,
Тылбын көмүс дуйдаабыт эбит дии...
Да, умнан турар эбиппин — кинээс,
Киниэхэ үчүгэй ааккар, кыыскын
Кинини кытта куудьуннарбыккар
Кытаанахтык туппатах үтүөбэр
Бу көмүһү айиэхэ бэрдэрбитэ...
Мин өлүүм айиэхэ туһа буолуо!

(Мөһөөччүгү биэрэр).

Мельник (хараба ууланар)

Күтүр, туохха-туохха тыннаах тийэммин,
Тугу-тугу айыы тагара иһитиннэрдэ!
Абаҥ эрэйдээҕи, айыы эбээт
Ити курдук ыраханлык этэрин!
Күн анныгар көрбүтүм эрэ — эн,
Кырдыар сааһым эрэлэ эрэ диэн — эн,
Хайдах атаахтаппат буолуом этэй?!
Аба иһин куһаҥаннык толорбуппар
Айыы тагара кыраатаҕа...

Кыыһа

Оо, тыным
Хаайтардаҕыан! Тымныы мөбөй мин моонньубун
Эрийдэҕиэн! Чөмчүүгүнэн буолбатах,
Эриэн кыылынан эрийбит!

(Чөмчүүгүн быһа тардар.)

Мельник

Өйдөн, оҕоккоом!

Кыыһа

Субу курдук сэймэктии оонньоум этэ
Мин дьолбун былдыабыт өлүү мөбөйүн!

Мельник

Түлэкэдийдин, тукаам, түлэкэдийдин!

Кыыһа

Оо, бу манныиэһим! Саат-суут манныиэһэ!
Кыыс чиниттэн akkaастанарбар,
Кырыыстаах өстөөх, бу бастыгана,
Манан бэргэһэлээбит эбиккин!
Билигин араҕыстыбыт. Мэлий, мин манныиэһим!

(Дчепрг) бастыгатын бырабар.)

Барыта бүттэ. (Өрүскэ түһэр.)

Мельник (охтон илэн)

Оо, сорум, сорум!

КИНЭЭС ТИЭРЭМЭ

Сы баайба. Кинээс нэбиэстэтинини остуол кэнигэр олорол-
лор. Ылдьыттар. Ырыаһыт кыргыттар.

Суорумньу

Үтүө сыбаайба буолла, доҕоттор.
Кинээс, дьоллоохтук олор княгинялиин.
Үөрүү-таптал, сүбэ-соргу иһинэн,
Үрдүк тагара көмөтүнэн олорун!
Кыраһыабай кыргыттар, ырыаһыт?
Кылбаҥ кубалар, тобо ным бардыгыт?
Ырыаһытын ыллаан бүтэрдигиэт?
Көмүс чуор күөмэйгит кэһиэбирдээ?

Кыргыттар

Суорумньу, суорумньу,
Толкуйа суох суорумньу!
Кийииккэ кэлэн иһэн,
Обуруокка иннэммит,
Буочукалаах пиибэнэн
Хаппыыстаны халытан,
Күрүөбэ сүгүрүйэн,
Үөт-мастан көрдөстүбүт:
Үөрэр-көтөр үөт-маспыт,
Кийиит кыыска тийэр суолу
Ыһан кулу! — дәстибит.
Суорумньубут, сэрэй да,
Мөһөөччүккүн арый да!
Мөһөөччүктээх манныыат тыаһа
Биһигини манныытар!

Суорумньу

Мэниктэр, ырыа бөбөнү ыллаангыт!
Мэйинг, мэйинг, миигин эрэ мөбүмөңг!

(Бэлэхтэтэлиир.)

Биир куолас

Арабас кумах таастарынан
Аллараанан үрэх сүүрдэрэ;
Ол үрэххэ икки балык сылдыра,
Икки балык обото, икки ылбай.
Иниттин дуо, ылбай балтыкайыам,
Биһи сонуммутун, биһи сэхэммитин?
Биир киэһэ кэрэ кыыс ууга түспүтүн,
Түһэн иһэн таптыыр уолун кыраабытын?

Суорумньу

Кыргыттар! Бу туох ааттаах ырыатай?
Сыбаайбаба ыламмат ырыа буолбаат?!.
Ким ыллаата?

Кыргыттар

Мин буолбатахпын,
Биһи буолбатахпыт...

Суорумньу

Оттон ким ыллаата?
(Кыргыттар ортолоругар сибигинэйи, айманы.)

Кинээс

Мин билэбин кимин.
(Остуолтан турар, куонньукка сибигинэйэр.)
Мельник кыыһа манна баар
Киэр гын уонна ким киллэрбитин бил.
(Куонньук кыргыттарга кэлэр.)

Кинээс (олорор, уолун иһигэр)

Анна-үрдэ суох айдааны туруоран,
Киһини аны саакка киллэрэн
Кэлиэх-барыах сир биэриэ суоҕа...

Куонньук

Булбатым.

Кинээс

Көрдьүө. Мин билэбин—кини манна баар.
Ити кини ыллаата.

Ыалдьыт

Мүөт да мүөт!
Сүһүөххэ киирэн, төбөҕө тахсан!
Хата аһы быһыылаах: минньитэн биэрин!..
(Эдэрдэр уураһаллар. Аргый ыһы иһиллэр.)

Кинээс

Кини, кини кыланна.
(Куонньукка.)
Хайа, буллуон?

Куонньук

Хантан да булбатым.

Кинээс

Акаары, оҕолор!

Дурууска (тура-тура)

Княгиняны киһитигэр киллэрэрбит,
Кимнэлинэн эдэрдэри ыһарбыт
Кэмэ кэлбэтээ?
(бары тураллар.)

Ходобой

Уолдыаста-уолдыаста.
Аҕалын эрэ, ханна баарый бөтүүкпүт.

(Эдэрдэри соркуойдаммыт бөтүүгүнэн аһатан, үр-
дүлэригэр кимиэли табыһынтан, утуйар хостору-
гар илдьэллэр.)

Ходобой

Княгиня-көмүһөм, ытаама, куттаныма,
Кинин тылын истэр буол.

(Кинээстээх княгиняны хосторугар киллэрэн, ыал-
дьыттар тарбахталлар. Ходобой, дурууска эрэ
хаалаллар).

Дурууска

Үрүүмкөйг ханнаһый?
Түүнү быһа түннүк аннынан сылдыһам.
Аччыгыйдык амсайа түстөр—сөп этэ.

Ходобой (кутан биэрэр)

Доруобуйаң туһугар.

Дурууска

Барыта үчүгөйдик ааста буолбаат?
Бастың сыбаайба!

Баһыыба!

Ходобой

Айыы тагара көмөтүнэн!
Барыта бэрт да биир куһаҥаннаах.

Дурууска

Тугуй?

Ходобой

Туох эрэ куһаҥан биккө
Сыбаайба ырыатыттан атыны ыллаатылар.

Дурууска

Бэтиэхэтэ суох буолбаттар ээ,
Адьарай кыргыттар... Саҥнар үһү дуо
Кинээс сыбаайбатын бургуту ғынар!
Барарбар уолдыаста ээ. Быраһаай,
Ньяадыскам.

(Тахсар.)

Ходобой

Оо, сүрөбүм хамнаатабыан!
Куһаҥан көмгө уруу онордубут ээ.

КНЯГИНЯ ХОҦО

Княгиня уонна ньээнкэ эмээхсин

Княгиня

Кэллилэр быһыылаах; оттон кини суох.
Ой, ийэккээм, ойох ылыан иннинэ
Харыс сиргэ халбарыйбат буолара,
Харабын миигиттэн араарбат буолара;
Ойох ылан баран кини уларыйда.
Сарсыарда саһарбаба уһугуннарар,
Харабын хайа тардаат, атын ыһырдатар;
Харанга түүнүгэ диэри ханна сылдыарыи
Айбыт билэр. Оттон төһөнөн кэллэбинэ—
Биирдэ эмэ эйбэс тыл этэрэ,
Иэдэспин имэрийэрэ баҕалаах...

Ньээнкэ эмээхсин

Княгиня, эр кини бөтүүк курдук:
Кынатынан далланнаан кыйданнаба
Ол дии. Оттон дыахтар анала:
Сымыыт баттыыр куурусса курдук олоҕор—
Оҕо-уруу дьонно эрэ ууһат.
Ойох ылыан иннинэ—аһыа, иһиэ суоҕа,
Харыс хамсаабакка эйигин эрэ көрүө.
Ойох ылар—ол-бу наадата тийиэн кэлэр:
Ыалларыгар да баран ыалдыттыа,

Мохсоболлоох булка да барара буолуо.
Кыргынар да кыһалҕа тийэн кэлиэ,
Онно, манна, отгон дыэтигэр олорбот.

Княгиня

Хайдах саныгыһың? Хайа, биллибэтинэн
Билсиилээх буолаарай?

Ньээнкэ эмээхсин

Айыны сагарыма:

Кими кини эйигиттэн ордоруой?
Кими, эйиэхэ тэһнээх өйдөөбү.
Үчүгэй дьүһүннөөбү, үтүө майгылаабы
Кини булуон себүй? Эң барыгынан
Кини сүрөһии-быарын сүүйдүң.

Княгиня

Айыы танара миң көрдөһүүбүн истэн
Обо-уруу ыттар—эрим, бабар,
Эмиэ сыстыа, мингин таптыа этэ...
Олбуор туолар булчуттара. Эрим
Кэлистэ ини... Тобо биллибэтий?

(Ловч й киһир.)

Кинээс ханнаһый?

Ловчий

Кинээс биһигини

Дьэбэтигэр төһнүг диэтэ.

Княгиня

Оттон байэтэ?

Ловчий

Соботобун Днепр биэрэгэр хаалла.

Княгиня

Тойоннутун соботохтуу хаалларабыт.
Кыһамнылаах да кулуттаргыт!

Сип-сибилигин төттөрү көтүтүн!
Княгиня ытта, кэлин диір диэн!
(Ловчий тахсар.)

Айыы танара, бачча түүн ойуурга
Адьырҕа кыыл, араас куһаҕан санаалаах,
Лиэһэй да баар буолуо—оһол да манан дуо!
Танара иннигэр чүмэчитэ умат!

Ньээнкэ эмээхсин

Билигин, көмүһөм, билигин...

ДНЕПР. ТҮҮН.

Русалкалар

Көрдөөх күргүөмүнэн
Биһи көрүлүүбүт,
Ый уотугар сыламны
Түүн күөрэйэбит!..
Үчүгэйиэн: түүһнү кэмгэ
Өрүс анныттан тахсар,
Көнүл күөнүнэн көрүлээн
Уу мандээрин хайытар,
Ыраахтан ыһытаһан,
Салгыһна дуораан ытар,
Күөх ньалака баттабы
Сарабырдар, сахыйар!

Биір дөрө

Аргыйдарың! Талах таһыгар
Туох эрэ барылдьыйар!

Атына

Ый биһи ардыбытыгар
Ким эрэ сиргэ сылдыар.

(Саһаллар.)

Кинээс

Өйдүүр-билэр, өрүү ахтар сирим!
Билэбин кини тула эргинин—
Бу миэлингсэ! Сүнгэн, суулан түспүт;
Көлүөнэтин көрүлүүр тыаһа суох буолбут;
Обонньор муннаах кыһын кэнниттэн
Өр аһыйбакка өлбүт быһыылаах.
Ыллык манан баара ыркый ойуур буолбут.
Өтөр-наар кини сылдыбыта биллибэт.
Олбуор иһигэр сад оҕото баара—
Ама, бу тэнкэ тыа буола үүммүөт?!
О! Бу кэриэс аал-дууп, мингин кууһан,
Сангата суох кини манна таалбыта...
Бу тугуй?

(Мастарга барар, сэбирдэхтэр түһэллэр.)

Туох дыктитэй? Сэбирдэхтэр
Кубарыйа кууран, түүрүллэ түһэн,
Күл курдук мин үрдүбэр түһэллэр.
Кыраммыт мас курдук, иннибэр турар
Тырыттан, харааран...

(Алдьаммыт тагастаах обонньор киһирэн кэлэр.)

Обонньор

Күтүөтүм,

Дорообо, дорообо.

Кинээс

Кимгиний?

Обонньор

Маннаабы суорбун,

Кинээс

Ама дуо? Мельник муннаах!

Обонньор

Мельник үһүбүөн!

Абааһыга миэлингсэбин атыылаабытым.

Атытын ылан алыптаах кыыспар
Русалкаба биэрэн уурдарбытым.
Днепр кумабар сытара буолуо, ону
Соххор харахтаах сойуо балык маньыр.

Кинээс

Оо, сордоох, ирбит дии. Өйө-санаата
Буурба ыспыт былытын курдук буолбут.

Обонньор

Ол киһэ биһиэхэ тобо кэлбэтин?
Көр-нар буолта. Өр эйигин көһүппүпүт.

Кинээс

Ким күүппүтэй мингин?

Обонньор

Ким? Биллэн турар, кыһым.
Туохха да кыһаммаппын. Көгүл биэрэбин:
Эйигинниин кини түүнү быһа
Бөгүүк да ыллыар диэри олордун
Биир тылы эппэппин.

Кинээс

Мельник муннаах!

Обонньор

Мельник үһүбүөн! Этабин ээ, эйиэхэ—
Мельник буолбатахпын, хара суорбун диэн.
Дыкти суол: мин кыһым ууга түспүтүн
Эн өйдүүр инигин? Кинини батыһан
Ол үрдүк очус хайа хааһыттан
Ыстанаары гыммытым, эмискэ,
Икки сараадыбыт күүстээх кынаттар
Хоннобум анныттан үүнэн тахсаинар,
Салгынга көтөхтүлэр. Онтон ыла,
Онно-манна көтөсүн ас көрдүөн,

Өлбүт ынабы булан тонсуйабын.
Эбэтэр киһи унуоҕар олорон
Хаабыргыбын.

Кинээс

Ким көрөр эйигин?

Оо, мунг буолар эбит!

Обонньор

Миигин көрдөххө

Сатанар. Кырдьан, оҕобор түстүм.
Хата русалкам оҕото көрөн
Абыраата.

Кинээс

Ким?

Обонньор

Сизиним кыыс.

Кинээс

Суох, кинини

Киһи кыайан өйдүө суох, Обонньор,
Бу хара тыаҕа харгыйан өлүөҥ
Эбэтэр кыыл сизэ. Миигин кытта барыс,
Мин тиэрэммэр.

Обонньор

Эн тиэрэмгэр? Суох, баһыыба!

Албыннаан киллэрэн баран, баҕар,
Хоруонкабынан муомахтаан өлөрүөҥ.
Манна мин тыннаахпын, топпун, көңүлбүн.

(Барар.)

Кинээс

Мин буруйум ити! Өйү сүтэрэр
Сүрүкэтиэн! Өлбүт быдан ордук.

Өлбүтү ытыгылы көрөбүт,
Малыппа ааҕабыт. Өлүү кинини
Барыбытын кытта тэҕниир. Иирээки
Киһи аатыттан ааһар, киһи буолбат.
Саңгарар саңатын сатаан салэммат.
Кинини кыыл быраатын курдук көрөр.
Дьон кининэн саатаан тахсар; ким тугу
Онороро көгүл. Танара кинини көрбөт.
Обонньор сордоох! Ити үлүгэр дьүһүнэ
Кэмсини мугун эмие тилиннэрдэ.

Ловчий

Ол баар. Нэһиилэ дьэ буллахпыт үһү!

Кинээс

Тобо кэллигит?

Ловчий

Княгиня соругунан.

Өр буолкуттан куттаммыт.

Кинээс

Кыһанара

Алаата сизэрэ суобун. Обобун дуо
Ньээнкэтэ суох биридэ хардыылаабат?!
(Тахсар. Уу кырсыгар русалкалар көстөллөр.)

Русалкалар

Балыстаар, кэннилэриттэн
Ситэ баттаан тийиэххэ дуу?
Чалымнаан, күлэн, иһиирэн,
Аттарың үргүтүөххэ дуу?

Түүн ыраатта. Тыа хараарда,
Өрүс уута тымныйда.
Ылга бөтүүк чугдаарда,
Ый намтаан түһэн барда.

Биирдэстэрэ

Тохтуу түһүөх, эдьийиэм.

Атына

Сатамат, түксү, бүтэр.
Биһи тыйыс эдьийбит.
Сарыссабыт, көһүтэр.

(Умсаллар.)

ДНЕПР ТҮГЭБЭ

Русалкалар тиэрэмнэрэ

Русалкалар сарыссаларын аттыгар баттахтарын өрөллөр.

Аҕас русалка

Өрүүгүтүн тохтотун, балыстарыам.
Күн киирдэ, ый үөһэ тахсан тыкта.
Түксү, халлаан анныгар оонньоон. Бүгүн
Өйдүөн: Кими да дьнибэлиэххит суоҕа,—
Аттаабы, сатыыны да кычыгылатыман,
Отунан, ньалбаҕынан эрийэн,
Балыксыт да мунхатын майаачылаамаҥ.
Ол-бу балык туһунан кэпсээн,
Оҕону да ууга угуйумаҥ.

(Русалка оҕото киирэр.)

Хантан кэлин?

Русалка оҕото

Сир үрдүгэр, эһэбэр

Тахса сырыттым. Кини куруук көрдөһөр:
Хаһан эрэ ууга тамнааттаабыт
Көмүс харчылаах үһү. Ону миигин
Булан кулу диир. Көрдүү сатаатым да
Харчы дьэн тугун билбэппин. Ол эрээри,
Күлүмнүүр уоттаах хаба хааларын
Ытыһым мунгунан таһааран биэрпэр—
Эһэм бэркэ дьэн үөрдэ.

Русалка

Күтүр өстөөх ымсытыан!
Иһит, оҕоккоом, эйиэхэ эрэнабин.
Билигин биһи биэрэкпитигэр кэлиэ
Биир эр киһи. Эһи кинини кэтээн туран,
Утары табыс. Кини—биһи уруубут:
Эһи аҕан буолар.

Кыыс

Эйигин бырабан

Атын дьахтары ылбыт киһи дуо?

Русалка

Ол киһи; нарыннык сыһын киниэхэ,
Төрүөбүтүн туһунан билэргин
Барытын кэпсиэ. Мин туспунан эмиэ.
Миигин өйдүүр дуо? дьэн ыйыттаҕына
Өйдүүр, уруккутун курдук, таптыыр.
Өрүү күүтэр дьэ. Өйдүөтүн дуо?

Кыыс

Оо, өйдүөтүм!

Русалка

Чэ, табыс.

(Соботох.)

Саакка баран.

Харсыбыттан тахсан, харахта симнэ,
Ууга түспүт быстах оҕоһуулаах кыыс,
Днепр өрүс дириг дьуоҕатыгар
Күлкэдийбэт күүстээх, тымныы эттээх
Русалка буолан уһуктуохпуттан ыла
Күн аайы ситиһиэм дии саныырым...
Сэттэ уһун сыл ааста.
Күүһүт күнүм дьэ кэллэ быһыылаах.

Кинээс

Миигин бу курус, чунгук биэрэккэ
 Биллибэт күүс манньытан аҕалар.
 Манна бары ааспыт күммүн санатар,
 Көңүл көрүлөөн ааспыт эдэр сааһым
 Ахтылбаннаах айыы кэрэ сәһәнин.
 Хаһан эрә манна таптал көрсөрө.
 Тунгуй, ыраас бәйәтинән, миигин;
 Дьоллоох этим мин акаары! Онтон !
 Дәбигистик akkaаcтaммытым баара...
 Ыр санныар кутурбаннаах санаалары
 Бәбәһәэнги көрсүһүүм тилиннәрдә.
 Оҕонньор эрәйдәэх! Оо, ынырыгын!
 Баҕар кини бүгүн мантан араҕан
 Миигин кытта барсыа...

(Русалка оҕото биэрэккэ тахсар.)

Хантан кәллиг манньк кэрә оҕо?   Бу тугу көрөбүнт

М. Ю. Лермонтов

ПАЛЕСТИНА ЛАБААТА

Кәпсәә, Палестина лабаата,
 Ханна көбөрөн үүммүккүн,
 Ханньк томтор, хонуу куйаарын
 Киәргәл симәбә буолбуккун?

Илинги сарыал биәбәйдәэх
 Иордан сүүрүгәр этә дуу,
 Тымны түүнгү тыл сиппиәрдәэх
 Ливан хайатыгар этә дуу?

Эн сәбирдәххин өрө-өрө,
 Солим муннаах уолаттара,
 Тойук туойан көрөллөрөй,
 Аргый мәлииппә ааҕалларай?

Турара буолуо дуо, ол пальма,
 Кумах сиргә, айанныты,
 Күлүк түһәрәр чыпчаалынан,
 Сөрүүнүнән манньыта?

Бийтәр арахсыы аһытыттан
 Эйигинни кәхтән хаалан,
 Куурбут сәбирдәбин быһыгар
 Кумах туолбута буолаарай?

Этий: киммит айыы илиитә
 Эйигин манна аҕаалтай?
 Ханнаый, эйигин илиппит
 Санаалаах хараҕын уута?

Эн курдук танара бэчээттээх,
Ырай олобор бааралаах,
Анныыта суох ыраас бэйэлээх
Айыы кинитэ буолаарай?

Көмүс танара иннигэр
Кистэлэнг араначчылаах
Турабын Иерусалим лабаата
Айыы тыны арчылаан.

Дьэпкэ борук, лампаада уота,
Кириэс, кибиэттээх танара...
Эн үрдүн, эй тулан барыта
Эйэ дьол, үөрүү далбара.

БЭС

Хотугу хахсааттаах дойдуга турара
Биир бэс сыгыннах хайаба,
Ырыса курдук, сыа хаарынан киэргэнэн
Аргый суугунуу турара.

Кини түһүүрэ: кый ыраах кыраайга
Күлүм күн тахсар сиригэр,
Итии очуоска санааба түһэн, биир
Пальма алына үүнэрин.

Н. А. Некрасов

ҮРҮҢ ААН АТТЫГАР САНААБЫТ САНАА

Бу курдук үрүҥ аан. Таабыллаах күннэргэ
Бу аанна мусталлар дьон бүтүн куораттан.
Кулуттуу кумунан, куттаммыт быһыынан
Чугаһаан, ыраатан, чуоһуһан тураллар;
Ааттарын-суолларын суруна-суруна
Бары дьиэ-дьиэлэрин буларга бараллар.
Төрөөбүт дьоллоро ити дьэх айылаах
Бэркэ дьэн биһирээн, астынан таргыыллар.
Көһнөрү күннэргэ бу аанна мунһуустар
Дьон дьүдьэх өттө: үлэ көрдөһөөччү,
Көрүннүк былаан да оноро сатаабыт,
Оһонньор да киһи, огдообо да дьахтар,
Хас сарсыарда айы: кумаабы тутуурдаах
Киниэхэ кэллэлэр, киниттэн бараллар.
Сорохтор үрэннэр ырыанан сылдыбаллар.
Сорохтор ыһаһан тахсаллар.

Мин биирдэ көрбүтүм: бу манна кээлтэрэ
Тыа дьоно, боростуой нууччалар;
Танара дьиэтигэр кириэстэнэн бараннар
Нөрүһэн, нүксүһэн тэйиччи турдулар.
Швейцар табыста. Онуоха эттилэр
„Киллар“ дьэн күттүөннээн көрдөһөр

тылларын.

Швейцар көрбүтэ: дьон киэнэ марата!
Күн уотугар сирэппит сирэйдээх-харахтаах.
Быһыта барбыт бараанка туомнаах,
Кураанах ботуонка сүгөһөр сыыстаах,
Сутука тулламай иһиттэн кестүбүт

Хаанынан устубут хатыныр атахтаах
Дьон бөбө дьэ кэлэн тураллар эбит ээ.
(Ыраах күбүөрүнэттэн, ыйынан айаннаан
Ыран да кэлбит сордоохтор быһыылаах).

Арай аан кэнниттэн, ким эрэ, швейцарга:
„Үтүгэн үөрдэрин тойоммут таптаабат,
Үүртэлээн кэбис!“ — дьэн көбүөтээн сагарда:
Саппыйалаах баайдарын, бэрик биэрээри,
Сүөрүнэн көрдүлэр да швейцар ылбата.
Тэнгнэхэр кэлиэ дуо — турбахтаан бараннар
Сапсыһан кэбиһээт, салланһы турдулар,
„Тангара, итини көр!“ — дэһэ-дэһэлэр,
Эрэллэрин сүтэрэн, эрэйдэрин сүгэн,
Сайынһы сырал күн умайар уотугар
Бэргэһэ кэтэр дьэн билбэккэ истилэр...

Бу кэмгэ килбиэннээх дыбарыас тойоно
Өссө да анааттан утуяа сытара...

Дьон кэлэн эйиэхэ бэрт буола сатыырын
Олобун дьолунаа аабынар тойоммут,
Көр-оонһуу күннүктээх, талба ас табыллаах,
Дьахтар — кыыс дьарыктаах улахан тойоммут,
Уһугун эрэ, эн! Оннооһор ордук баар:
Ол дьону төнүннэр! Күн-ый буол кинилэргэ!..

Дьон-сэргэ олобор үтүөнү оноруу —
Дьоллоохтор умнубут суоллара быһыылаах...

Эйигин куттаабат киэн халлаан этигэ,
Оттон сир киэнэ — баар эн илиинг иһигэр.

Ол барбыт дьоннорун мугнана сылдьаллар
Ырахан санааба, ынырык батталга.

Туох буолуой эйиэхэ ити ыар сыналбан,
Буорайбыт-дьаарайбыт борустуой дьоннорун!
Эйигин көр-күүлэй олобун сүүрүгэ
Биэбэйдээн утутар, бигээн талбаардар.
Эн, народ олобун туһа дьэн этиини
Көтүүн тыл курдук саныыгын;
Онто суох даһаны аатыран олоруон,
Аатыран да өлүөн!

Айхаллаах Аркадия үүт-тураан олобор
Атаарыан эн кырдыар саастаргын:
Сицилия сандаллаах халлаанын анныгар,
Дыргыйар мүөт сыттаах мас сөрүүн күлүгэр,
Күн уота күөх муора урсунун умата
Күөгэйэ киирэрин эн көрө-көрөбүн,
Орто Сир муоратын уунаһнас долгунун
Тускулаах тойугар бигэтэн,
Эн хаһан өлөргүн кэтэһэ сатаабыт,
Эрэллээх, тапталаах кэргэнинг
Илиитин иһигэр өлүөбүн;
Эн ахтыың ытыктаах аһынан аһата
Хоруопка угуллан биһиэхэ кэлиэбин.
Ол курдук олорон ааһыабың эн... герой,
Албаннаах аймахтан арбанан,
Аан дойдун дьонуттан кыранан!

Ол гынан, тобо да кыра дьон иннигэр
Итинник киһини тытытабыт?
Хата бэйэлэрин ыстаан биэрээйэбит? —
Куттала суох эбээт... Дьэ, өссө бэрт этэ
Аралдьыйар санааны атыны булларбыт...

Тыа дьоно тулуурдаах да дьоннор;
Оноруу да оннук онгорбут быһыылаах;
Онуоха киһи да үөрэнэн хааллаба!..
Куораттан тахсарга баар хабаах дьиэтигэр
Үптэрин барытын иһэн бараннар,
Ыраах суол төрдүгэр тахсаннар
Ынчыктыы турдулар... О, Ийэ дойдум!
Эн этиэн дуо, миэхэ: биир эмэ муннуккар
Эн бурдук ыһааччың, эрэллээх үлэһитинг,
Эн нууччанг киһитэ ынчыгы билбэтин? —
Ол оннук дойдуну мин көрө иликпин...
Эн киһинг ынчыктыыр ойуурга, хонууга,
Ынчыктыыр түрмэбэ, остуруокка,
Сир аннын хаспабар, илэбэс тимирдээх;
Ынчыктыыр бурдугар, оттообут отугар,
Ыраах сир хонугар, тэлиэгэ анныгар;
Ынчыктыыр бэйэтин балаһанын иһигэр,
Күн сирин сырдыгын көрбөккө;
Ынчыктыыр ол киһинг хас куорат аайы
Суут-сокуон дьыэлэрин ааныгар.

Волгаба да киир: ким ынчыга ибиллэр
Эн улуу өрүһүн устунан?
Ол ынчык биһиэхэ ырыа диэн заттанар—
Бачимэ тардааччы бурлак ынчыга.
Оо, Волга өрүһүм! эн халаи уугунан
Элбэх киэн сирдэри саба халыйабын.
Оннообор киэнник! Ийэ сир изиннэн
Дьон-народ эрэйэ сабардаан халыйда!
Дьон ханна баарый да—онно баар ыр ынчык...
Оо, дьонум эрэйдээх!.. Туох битэ буоларый
Уһуга, кэмэ суох эн уһун ынчыгын?
Уһуктан кэлиэнг дуо эн улуу күүстэнэн,
Эбэтэр окоруу ыйаабар бэринэн.
Ынчыкка маарынныыр ырыаны айангын,—
Окоруох тустааххын барытын бүтэрэн,
Үйэ-саас тухары естөөбүг ити дуо?!

САЛЛААТ ИЙЭТЭ ӨРҮҮНЭ

Күнү күннээн мин суланарым,
түүнү быһа таңараба үгэрим,—
үйэлээх сааһым араҥаччыта...

Народ ырыатыттан:

Бултаан баран, күһүңгү түүн,
Тыыннаах эрэ төннөн истибит.
Былырын хоммут сирбитигэр
Тийһэн кэлэрдээх эбиппит.

— Биллин дуо? Дорообо, эмээхсин,
Бу тобо куру-сары буоллун?
Өлөргүн санаан санныйдыан?—
Өйдүөмэ даҕаны, муннаах!
Эбэтэр эрэйгэ ыллардыан?
Кэпсээ, баҕар, сэргэхсийиэн!

Онуоха Өрүүнэ эмээхсин
Сорун-мунун суланан барда:
— Абыс сыл уолбун көрбөтөбүм.
Баар эрэ, суох эрэ—биллэрбэт,
Көрүөм диэн санаабар да суоҕа,
Көр, обокком төннөн кэллэ...

Эмискэ уола эргиллэн кэлбит...
Баанньатын көрүө баар эбит!
Билиинэ буһарда Өрүүнэ,
Баанньыгы мунгунан отунна.

Ол гынан дьоло уһаабата.
Обото ыарыһах буолан кэлбит:
Түүн айы сетеллэн тахсар.
Былаатын көөртө: хаан-билик.

— „Ийэккээм, үтүөрүөм!“ — диирэ да:
Эниттэн, бэттэх кэлбэтэ.
Тобус күн сылпыта киһитэ,
Онүһүн—тыыммат буолбута...

Уонна саҕата суох барда,
Уһун муннаах, тылыттан матан...

— Ол туох сатана ыарыта
Эн оҕобун буулаан булла?
Төрүт ыарыһах этэ дуо?—
Букунайа түстэ Өрүүнэ:

— Бухатыыр көрүгэ көрүгнээх.
Бэрт үскэм, төрөл киһи этэ.
Саллаат хамыырын саҕана
Сыгыннахтаан аҕаалтарыгар,
Бэл Питертэн кэлбит генерал
Бэркэ диэн сөбөн барбыта...
Бу дьнятин бэрэбинэ маһын
Бэйэтэ соботобун таспыта...
Мин Уйбааным солко курдук
Саһархай куударалаах этэ...
Эмээхсин эмиэ... ах барда.

— Санаабын-онообун аралдыт,
Кэпсиэ, оҕон туох буолбутун?
Кэм, ыйытар эбитин буолуо...

Кэпсиэбэт этэ, тойонуом,
Байыаннай олобун туһунан,
Таңараба анаммыт дууһаны,
Айыы эбээт, ама дьонго кэпсири!

Кэпсээн—Айбыты кыһырдымына,
Көстүбэт аймағын үөрдүмүнэ,
Ордук-хоһу тыллаһымына,
Өстөөх дьонугар өһүрүмүнэ,
Үтүө христиан миэрэлээх
Үүт-турааннык өлүөхтээх.
Айбыт билэр, туох үлүгэр
Оҕом сыратын эспитин.
Ыйыта барбат да этим.
Кими да хомноон эппэтэҕэ,
Өлөөрү сытан, миигин эрэ
Уоскута, саатата сатыыра.
Сүгэтинэн тонсуйа-тонсуйа
Сүөдэгниирэ олбуор иһигэр
Балажанын сангардыбыта,
Оҕуруотун да онгорбута;
Сарайын данныан саныыра—
Санаатын толорботоҕо:
Сытан баран сүһүөбэр турбута
Өлүөн эрэ иннинэ. Кини
Сырдык күнүн көрүөн баҕарта,
Мин кинилин тахсыспытым:
Баанныгы, сарайын кытта
Барытынын бырастыыласта.
Ходуһатын көрөн туран:

— Эдэрбэр эйигин тэлэрим,
Бырасты, күүлэй хонуум!— диэт
Эрэйдээҕим ытаан барда.
Суолга ыра иһиллибитигэр
Күөмэйэ баарынан, оҕоком,
Ыллаһан иһэн, сөтөлүннэ.
Сүһүөбүн сүтэрэн оҕунна.
Түөһэ күрдүргэс буолбута.
Төбөтүн уйуммат этэ.
Күөс быстыга хааман кээлпит
Көстөн турар сиргэ, дьибитигэр...
Бу тиһэх түүнэ сүрдээх этэ:
Букатын өйүн сүтэрбитэ.
Тына быстарыгар, өрүү,
Сулууспатын эрэ көрөрө:
Хаамар, таһанын ыраастанар,
Халыг курун кырааскалыыр,

Тылынан араастаан оонһуур,
Тына баарынан ыра ыллыыр!
Дьибэ барыта доргуйуор дылы!
Дьэгинник хамнанан лиһийэр,
Агар атаҕар суодайан туран
Агарын—иннигэр уунар.
Эмискэ харбылалаһа түһэр.
Сиргэ охтор, ааттаһар, ытыыр:

— Эһи үрдүк солороох! — диір,
Көрө түспүтүм—мөхсөн эрэр.
Сүүрэн тийдим—билэн, уоскуйда.
Лааппыга аҕалан сытыардым.
Таһара быһыан баара дуо?!
Сарсырданан өйдөнөн кэллэ,
Сибигинэйэн: „Ийэм эрэйдээх,
Бырасты, эмиэ бэйэн эрэ,
Тулаайах хааллаһын!“ — диэтэ.
Баанһам үрдүгэр нөрүйэн
Бырастыыластым, кириэстэнним,
Оокком сыһа, таһара иннинээҕи
Буоскубай чүмэчили өстө...”

Ити аһыах тылга баара
Эрэй-мунг дириг үрүйэтэ.

1864 с.

Т. Г. Шевченко

* * *

Энэлийэр, ытыр кизг Днепр,
Күүстээх силлиэ-тыал сирилиир,
Сиргэ тинийэ талах иэбэнниир,
Баһархай долгун түллэнниир.

Түүнгү кубаҕай ый ол кэмгэ
Былыт быһынан эрдинэр,
Күөх муораҕа сылдыар ты курдук,
Көстөн кэлэр, эмиэ сүтэр.

Өссө бөтүүк ыһыты илик,
Дьон туруо эрдэ, харана...
Суугунуу турар тыа кэтэбэр
Арай мэкчиргэ сангарар.

1838 с. Петербург.

* * *

Сытары сынныбаттар да—
Сыылбаны сытыарбаттар...
Оттон эйигин, тыһы ыт,*
Бар-дьон, биһи ыччаттарбыт
Бары кырыыр буолуохтара...
Кырыыс—кыра, силлиэхтэрэ
Төрөппүт, иппит ымайдаргар,
Түөрт харахтаах ыттаргар.
Оо, мунум! бу ыар санаам,
Солбонуйуог дуо хаһан?!
Биитэр, саардар, министрдар
Миигин сыаптаах ыттарынан
Тырыта-хайыта тыыттаран,
Өлөрүөхтэрэ дуо? Суох, өтөр
Дьон, айдаана суох чөмөөр,
Ыраахтаагыны ылыаҕа,
Ыйыыр маска аҕалыаҕа.

1860 с. Петербург.

* Бу хоһоон 1860 с. алтынны 20 к. Николай I ыраахтаагы оҕдообо ойбо өлбүтүгэр суруллубута. Шевченко „тыһы ытынан“ Александра Федоровнаны, оттон „ымайдарынай“ кини оболорун, ол иһигэр Александр II ыраахтаагыны ааттыыр.

Шандор Петёфи
КЫЛЫС УОННА КЭРГЭН

Харана халлаанга
Сулус толору.
Кэргэним, ньилбэкпэр,
Кэлэн, олуруй.
Эн нарын уостарыг
Сибэкки кэриэтэ.
Эйгин кууһарым
Кэрэтин эриэхсит!

Уураабат эрээри
Эн миигин куустуон?
Уураһы имэнин
Утарар кэлиэ дуо?
Истэбиэн, бэл, санам
Испэр тууйуулан,
Уураһы уотугар
Тыл-дорбоон уулунна.
Үчүгэйиэн, кэрэтиэн,
Үөрүөм да баар эбит!
Дьол чөмчүүк таастарын
Эн биһи кэттибит!
Оттон ол эркинигэ!
Уһуйан турдун, эн,
Мин уордаах атаһым,
Венгерскэй кылыһым.
Боевой доборум,
Туохтан дьэбидийдин?
Санаабын мунчаарта

Эн тымны килбиэниг.
Кэргэммэр күнүүлээн
Кынчыаты турдуон?
Кэбис, ол диэн сыһа,
Килбиэниээх доборуом!

Ол татым санааттан
Эн бэйэлээх ордон,
Кэргэммин кытары
Эн эмиз добордос!
Кини айыы кэрэтин,
Ыраас дууһатын
Эн таптыы көрүүбүг,
Уордаах атаһым!

Биһигини кыргызска
Ийэ сир ытыбага,
Оччоо айигин
Ким миэхэ биэриэбэй
Иккиэммитин атаара
Кэргэним этиэ:
„Боевой доборот
Эниги буолун!“ — диэн.

СААСКЫ

Ханнабыный, сандал, сааспыт,
Кыһын хотун кыһа?
Хайа тыа иһигэр састын,
Хайа талах быһар?

Эн, үөрө-көтө мичээрэн,
Эластэнэн кэлэннин,
Халлаанга тийэ симээрий
Хампа күөх сирэмгин!

Ол кыста саһарба уота
Льыбар туманыгар,
Синньырхай уотун кутта
Сир халлаан уһугар.

Эн кинини сэргэхситий—
Эйиэхэ кини биэриэ:

Роза сытын, от кэрэтин,
Ийэ дойду илгэтин.

Күөх урсунга күөрэйэн
Эйгин кытта кэлиэ
Көмүс тыллаах күөрэгэй,
Көңүл тойугун ильдэ.

Оттон, хайа, сибэккини?
Ону да умнубатын:
Ойуур, толоон иһин симиир
Ойуу-бичик баархатын!

Көр: бу киһи уңуохтара,
Бу өлүү кырдалыгар
Айыы көңүл уолаттара
Көмүллэн сыталлар.

Харалта суола биллибэт,
Хара буор эрэ хаалбыт,
Сибэккинэн ону симээ,
Оо, сандаллаах сааспыт!

ОМУКПАР

Тыаһаа, набаат! Мин бэйэм тахсыам,
Бары баар куолакалы охсуом!
Бар санаа ытаата сүрөхпөр,
Уор хааным оонньоото мин түөспөр!

Быс-быдаан Ийэ сирбин сапта —
Ол иһин ыар санаам ытаата,
Тугу да билбэккэ утуйдубут —
Ол иһин уор хааным оонньоото!

Омугум, уһукта быһыытыйдын,
Туох айдаан диэн истэ бэркиһээн,
Уонна киэр хайыһаат утуйдун
Уһун дьыл устарын билбэккэбин.

Уһугун, утуйбут Ийэ сирим,
Хорсун дьыала иһин, чиэс иһин!

Үгүстэн үрдүк этэ — эн аналын,
Билигин кимтэн да эн хааллын.

Тобулан ис охсуһуу суолун,
Ол кэнниттэн кестүө көңүлүн.
Эн былаабын суруга буоллун:
„Кыайыы эбэтэр кыргызска өлүү!“

Уук буолан хаалангың билбэккин —
Илэ да, түһээн да — эн кимгин,
Тур, бары народтар көрдүннэр:
Кимнээхтэр эбитий венгердэр!

Бу курдук өһөн олоруохтаабар —
Өстөөхтөн өлөр ордук буолбаат?
Сааттаах өлүүттэн ураты өлүү —
Саас-үйэ тухары албан аат!

Кыргызска! Күн-хаан туһаайдабына,
Венгердэр, геройдуу өлүөхпүт!
Сиэхсит бэйэтэ да саллар гына
Харса суох охсуһан өлүөхпүт!

Ааттаах сэриинит Миклош Зрини
Хайбаан сөбөр гына охсуһуохпүт!
Ийэ сирбитигэр — хас биирбит
Дурда буолуон курдук — туруохпүт!

Оччоҕо өлүөхпүт суоҕа биһи,
Күтүр күүспүт, модун уохпүт.
Көңүл олобу, албан ааты ылан,
Дуолан государство буолуохпүт!

Омугум, аҕа дойдум, народум,
Охсуһууга ох курдук оҕоһун!
Эмискэ, этин буолан түһүөн —
Өстөөбүң өлбүтүн эрэ көрүөн!

Ханнаһый киһи? Ханна баҕарар
Аҕа дойдун иһигэр баар,
Онтон ордук уодаһыннааҕа
Эйгин „доторум“ диэччи баар,

Быраатын түнэн биэрэр быраат!—
Ол буолар — чиччиктэн чиччик!
Биир оннук хара санаалаах
Сүүс киһини уган биэрээччи!

Өлүү эрэ! — онно сөптөөх уураах,
Онтон атын — барыта кыра!
Сүүс да тыһыынча оннук өллүн,
Үөн хаана үрэх буолан сүүрдүн!

Тас өстөөх куттала суох, эрэн;
Ис өстөөх эстибит сиригэр.
Киэр, лира! Набаат тыаһа дуорай,
Өстөөх утары өрө туруоран!

М. Горькай

БУУРБАҤЫТ ТУҤУНАН ЫРЫА

Кырыктыыйбыт муора даланыгар
Тыал былыт үөрүн мунньар.
Муора, былыт икки ардынан,
Хара чабаан чабылбаннаы,
Буурбаҥыт тэлээрэр.
Кынатынан долгун күөнүн
Кырыя охсоот, былыкка
Охтуу уйулаан тахса-тахса,
Буурбаҥыт хаһыырбахтыыр;
Кини хатан хаһыытыгар
Үмүөрүспүт былыт үөрө
Үөрүү көңүл тылын истэр.
Бу хаһыы — буурба сатата!
Уох-кылын уордаах күүһүн,
Уоттаах санаа төлөнүн,
Кыайы дьыннээх эрэлин,
Бу хаһыыга, былыт истэр.
Буурба буолуон билэннэр
Тыыраахылар кыланаллар,
Муора үрдүнэн ытаһан,
Муна-тэнэ кетөллөр.
Муора түгэбэр да түһэн,
Буурбаттан кутталларын
Куоттараары гыналлар.
Куобас үөрө хахаарар,
Кинилэр олох охсуһуутун
Килбиэн бэрдин билбэттэр:
Кинилэри этин куттуур...

Агалы, хоргус пингвин
Сылаах этин саһыарынан
Сымара тааска кирийэр.
Арай уордаах буурбаһыт
Кыырыктыһа күүгәннәммит
Күнкүл муора үрдүнэн
Көгүл, күүскө тэлээрэр!

Муора үрдүк былытара
Ордук ыараан, ыаһыран,
Намырыһан бардылар,
Оттон долгун арбаастара
Өрө күүрө барылаан,
Үөһө этин дарбааныгар
Үөмөхтөһөн ыллылар.

Этин этэр. Тыаллыын күрсө.
Абары күүгәнинэн
Адбыр долгун ынчыктаата,
Тыал, күүрөр долгун үөрүн
Тыйыс баппабайынан хабан,
Улуу дыбир кингәнэн,
Тырыта тардыталаан,
Очуос тааска сырбатан,
Изумруд сүнкәннәрин
Оһуор-бырдаат онортоото.

Долгун күөнүн хайа дайбаан,
Былыты охтуу унуордаан,
Чабаан хара чабылзанныы,
Часкыйа көттө буурбаһыт.

Бу көтөн элээрэн аһар
Буурба уордаах хара демона,
Күллэрэстиир, иэйэн ытыыр...
Былыттарган, кини күлөр,
Үөрүүтүттэн иэйэ ытыыр!.

Этин кинэр, сэргэх демон,
Эрдэттэн сылаа баарын билэн,
Эрэнэр кини: былыт үөрө
Күнү бүөлүө суоҕа... суох,
Күнү бүөлүүр күүһө суох!

Тыал улуйар... Этин этэр,
Күөх уотунан күлүмнүүлэр
Күнкүл муора былыттара;
Муора чабылзан охторун
Уордаах барыгар умулларар.
Ол чабылзан сыдыаайдара,
Уот курбуу мөбөй буолан,
Урбалдыһан, тырымнаан,
Уордаах барыкка тимирэллэр.

— Буурба! Өтөр буурба күүрүө!
Бу уордаах дуолан буурбаһыт
Орулуур муора үрдүнэн,
Чабылзаннар быыстарынан
Часкыйа-часкыйа тэлээрэр.
Ол кыйы пророга хаһытыыр:
„Улуу буурба күүскө күүрдүн!“

үүтээн,
ынгырыа уята кестүө.
Магнайгы мэндиэмэнгэ —
мэлдьи баар
көмүс уустара.
Түннүктэригэр хатаныа
бөбө күлүүстэрэ.
Иккискэ — полисменнар,
кино геройдара
Атын киһи малыгар
ыт буолан
түһүөхтэрэ.
Бюро — контора эбит —
үһүс мэндиэмэн.
Кумаабыны сиир
кулут көлөһүнэ,
Дьэ баһылыга кимин
дьон умнубатын диэн
„Вильям Шпрот“ аата
суруллубут
көмүһүнэн.
Бэһискэ —
эһнэ ырбаахытын бэрийэ,
Сиппит кыыс
уол туһунан саныыр.
Үөһэ тыынар,
куруһубатынан дьырибинэйэр,
Хоннобун аннын
тарбыыр.
Сэттискэ —
эдэр эрдэбиттэн үөрэнэн,
Күүстээх-уохтаах буолбут
киһи
Сокуоннай ойбуун кырбыыр,
үөбэр.
Атын киһини
билсибитин иһин.
Онуска —
сага кэргэттэр
сэргэ сыталлар,
Евалаах Адамнаабар
дьоллоох,
нарын,

„Таймс“ рекламатын аабааллар:
„Автомобиль
иэс атыыланарын“.
Отутуска —
миллиард сууманы үллэстэ.
Акционердар олороллор
барыһан.
Ол —
„Чикаго
бастын ытын
этиттэн
Ветчина онорор
трест
барыһа“.
Түөрт уонуска, —
оперетта дыктитин
утуйар хонун
Аанын быһынан
арыаллаан тонхойор,
Кулидж араарар гына
эрин буруйун
Кырабаатыттан булаары
ойоҕо.
Тобус уонуска, —
сыгыннах дьахтары онорор
Көңүл художник
тугу санырый? —
Дьээлээх тойонго
хартыына
атыылыыр туһугар
Кини кыһын
хайдах ухаастырын.
Оттон кырыыса хаара
уулан, —
мелигир,
Арай, ресторан иһигэр
сыччах,
Улахан тобоҕу сиир
уборщик негр,
Кыра тоорохойу —
кыра кутуйах.
Итини көрөн,
бу таас эркин дьонугар

Абара санаатым
ис-испиттэн:
7 000 биэрэстэ сири
инним хоту баран,
7 сыллаабыга
төннөн кэлбиппиттэн.

1925 с.

МУННЬАҒЫНАН ИИРБИТТЭР

Түүн халбарыйарын эрэ кытта,
Күнүн аайы харахтыбын:
Ким глав,
Ким ком,
Ким полит,
Ким сырдаты
Сууттарга народ
Субуһан таргырын.
Дьибэ эрэ киирдэргин—
Кумаабы кыдымахты
Кыстанар, кутулар.
Биэс уонча бэрт наадалаабын
Бэрийэн ылаат,
Сулусайдар мунньахха ыстаналлар.
Этэбин:
„Былыр үйэттэн сылдыбын,
Хайа, кэпсэтэр буолаайаллар?“
— Товарищ Иван Иванович, мунньахты барбытара, —
Театр, сылгы суутун
Суһаллаах
Холбоһук мунньахтара!“
Сүүс кирилиэни сүүрэн тахсыан,
Сүрүн, олох эрэйдэрэ.
Эмиэ:
„Биир чааһынан кэллин дьэбиттэрэ,
Биллэн турар, мунньахтыыллар:
Кооператив чернила атыылаһар
Конкретнай боппуруоһун быһаарсаллар.“
Биир чааһынан кэлбитим, —
Кураанах!

Секретарым,
Секретаршам да суохтар.
Бары сүүрбэ иккилэрин
Туола иликтэр
Комсомол мунньабар ходьоспуттар.

Киэһээни көрө, эмиэ,
Тахсабын үрдүк дьибэ
Сэттис мэндизмэнигэр:
„Иван Иванович кэллэ ини?“
— Суох, мунньахтыыллар
А-бе-ве-ге-де-е-же-зе — комитетыгар.

Харсыбыттан тахсан
Хара кырыыстаахтары
Таннары кыраан,
Хаһытаабытынан
Көтөн түһэбин мунньахтарыгар.
Көрбүтүм:
Дьонум быһааастара эрэ бааллар.
Оо, дьяволлар, оо, снэхситтэр!
Быһааастара ханна бардылар?
Өлөрбүттэр!
Дьону кэрпиттэр! дьин
Хаһытаан хабырыта ыстанным.
Ынырык хартыынаттан
Ыдырыччы ирэн хааллым.
Ол сылдьан секретарь
Унаарытан эппиттэн өй ылым:
„Кинилэр иккилии мунньахха сараас бааллар.
Күнгэ сүүрбэ мунньабы
Тилийэ сүүрүөхтээххин.
Баарбатаргын да
Быһыталанаргар тийэбин —
Синньигас бииллэриттэн үөһээлэрэ
Сити олоролор,
Аллараа агардара
Антах мунньахтыыллар.

Санаан оонньоон утуйбаккын,
Сарсыарда эрдэ.
Саһарҕаны санаарҕаан атаарабын:

О, өссө бирда
Муньяхтары
Энар муньябы
Муньяхтаабыт киһи баар ини!

ЧАҢЫЛҢАН ЫРЫА

Киэбэ биллибэт киэн дойду,
Уонна

муора унуор.
Пионер слётун уруйдуу,
Ньиргий,

чабылбан ырыа!
Кэлин!

чугастан, ыраахтан
Кыһыл костёрга мустан.
Кэлин,

миллион бырааттар,
миллион балыстар!
Киэр буол эн,

суолу былдыаама,
Китай акулата!
Бардым

кули-китай уолчааннын
Акуланы тута.
Ыччаттаргын салай эн,
Үлэбэ,

сэриигэ,
Мин тапталлаах ийэм,
Мин республикам!
Сылтан

сыл ахсын үүнэбит,
Көр эрэ,

Сир-оёонньор, эн,
Кураанах ньуургун көбөрдөбүт
Садынан,

огородунан.
Ханна да

хараххын хатаа —
Барыта — бэйэ киһитэ.

Улахан

туйгун аға баар —
Үлөһит кылаас биһиэхэ.
Кэккэлэс

манна кэлэн,
Үөрөбө суох, эргэ.
Сөп буолла,

товарищ эбэ,
Букваны билэргэ.
Ленин ыллыгын устун
Кэлин,

эдэр кэккэ,
Вожатайбыт сирдээн истин,
Товарищ Ве-Ка-Пе!

М. Исаковскай

СТАЛИН ТУНУНАН ЫРЫА

Быйаннаах хонуулар тыаһыыллар,
Дьалхааннаах өрүстөр усталлар,
Саргылаах олохпут мандаара, —
Сааскы саһарба сандаарар.
Ыллыабын, доботтоор, ыллыабын,
Ытыктыыр улахан киһибит,
Тапталлаах хаан уруу киһибит, —
Сталин туһунан ыллыабын.

Өстөөбү утары сэриигэ
Өргөһү, уор күүһү туттаран,
Дьаһайан, салайан илдьэрэ,
Дьолбут иннигэр ытара.
Ыллыабын, доботтоор, ыллыабын,
Улахан полковод туһунан,
Улуу күүс, эр санаа баатыра —
Сталин туһунан ыллыабын.

Советскай союзпут быыстарын
Суор-тураах үөрүттэн хатаата,
Бетоннаах өрөһө таастарын
Чугуун силимнэ тутгарда.
Ыллыабын, доботтоор, ыллыабын
Барыны билигэс, истигэс
Баарабай манабыл хотойо
Сталин туһунан ыллыабын.

Сааскы күн курдуктук сыдыаһан,
Төрөөбүт сирбитин эргийэр,

Сад-ойуур сандаарын иһигэр
Үөрүү, — эр санаа үөскэтэр.
Ыллыабын, доботтоор, ыллыабын,
Улахан садовод туһунан,
Тапталлаах муударай сирдьиппит —
Сталин туһунан ыллыабын.

Народтар дьоллорун туһугар
Улуу дьол сокуонун суруйда.
Саргылаах олохпут мандаара
Сааскы саһарба сандаарар.
Ыллыабын, доботтоор, ыллыабын,
Тапталлаах хаан-уруу киһибит,
Народпут кырдыга, дьол күммүт
Сталин туһунан ыллыабын.

1939

БЫРАСТЫЛАҤЫ

Уол арбаа аттанар буолта,
Кыыс — илинги эһэргэ.
Комсомоллар бараллара
Гражданскай сэриигэ.

Аттанан арахсаллара
Чуумпу дойдуттан тэйэн,
— Арахсар күнүгэ, доборуом,
Кэриэс, кэс тылгыһ кэпсиэ.

Кыһа киниэхэ этэрэ
— Кэриэспин баһарабын,
Өлүү буоллар — соһумарын,
Баас буоллар — халымарын.

Туохтан да ордук саныбын,
Мин тапталлаах сэгэриэм,
Түргэн кыайы кынаттанан,
Төһөнөн, дьиэбэр кэлэргин!

Уол, илии тутуһан туран,
Кыыс сирэйин көрбүтэ:
— Уо, доборуом, умнумаар, эһ
Суруккун мин көһүтүөм.

— Хайдах эн суолгун билиэмий?
Ханна ытыамый, сэгээр?
Харадын санный көрдө уол:
— Ханна эмэ... суруйаар!

Уол арбаа аттанар буолта,
Кыыс — илинги эгэргэ.
Комсомоллар бараллара
Гражданской сэриигэ.

Рифма.

А. Сурков

СВЯЗИСТ

Кини сунууру салгырын эрэ кытта,
Тыал тыаһын тыаһа өрүттэнэн,
Өстөөх буулдьата үһүүрэн ааста
Төнкөйбүт төбөтүн үрдүнэн.

Халлаан ол күн хахсааттамыт этэ.
Эстэр тыастан өннүүс титиринрэ.
Связист ытыалаһа сыа хаарга түстэ,
Тиник сунуурун тинигэр ытыран,

Симилиэс кини хаанын тымныппыта,
Илинтэ эрэ ибир гыммыта.
Оттон хара сунуурун саннылытан
Ыһыктымына, ытыра сыппыта.

Хаар анныттан кэнники булбуттара,
Харабар халлаан күөбэ хаалбыт этэ.
Тыыннаах команда тыйыс тылларын
Ыта сыппыта,— кини өлбүт этэ.

Өлөн да баран сылдыбыт суолугар
Үлэтин быспат дүүккүөрдөөх этэ,
Өлбөт ааты куорат курдук ылар
Харса суох хааннаах сэрии кинитэ.

С. Маршак

СУОРБА ТААСКА СУРУК

Океан угуор гранит очуос турар,
Кини чыпчаала халлааны харбаһар.
Ханнык да альпинист онно кыайан тийбэт,
Хайа сирдытэ онно сагаан илпэт.
Арай биир сарсыарда, күн тахсытыгар,
Икки атах тийбэт таас сырайыгар
Сурук көстүбүтүн дьон аахпыта—
„Сталин“ диэн тыл тахсыбыта.
Туруору хайага, ким, хайдах ыттан,
Ити курдук түргэн бэйэлээхтик
Народ истин санаатын быһаарбыта —
Билигин дьонго биллэ идик.
Үрдүк хайа куораты өнөйө турар.
Хайа салгына чэл, ыраас буолар.
Халлаан сырдаатар эрэ, күн айы,
Дьон биир тылы ааһар: „Сталин“.
Ол ааты хайа түөнэ көмүскүүр.
Күн уотугар көмүһүнэн күлүмнүүр.
Ханнык да полиция хайдах ону сотуой,
Оннук үрдүккэ ким тахсан өлүөй?!
Эйэ иһин охсуһааччы үөрүүтүгөр,
Сэриини тэрийээччи өлүүтүгөр
Ол сурук үрдүк очуос сырайыгар
Билигин да күн уотунан чабылыһар.

Георгий Леонидзе,

Грузия поэта.

ИЙЭ ДОЙДУБУН ТУОЙАБЫН

Сүрэх хаанынан суруллар
Мин кинигэм хас тыла.
Үйөм тухары мэлдьи баар.
Ийэ дойдубар тапталым.

Суугунуу турар талахтар
Элбэх дириг силлестээхтэр,
Ол курдук ийэ дойдубар
Мин арахсыбат ситимнээхпин.

Ийэ сирбиттэн тэлэһийэн
Быралгы буолуом кэрнэтин,
Мин тыһнар тыһным быһыннын,
Мин этим иингэ киририэхтин.

Төрүөбүт дойдум сардагатын
Күн ахсын, чаас ахсын туоһуом.
Билэбин киниттэн атын
Күн сырдык поэтка суобун.

Мин Грузиям тойуктара,
Сүүрүк тыһынны суугунаан,
Сүңкэн дьыллар олуктарын
Уоттаах тыһынан айхаллаан!

Уус тыл оһуорун маастара
Сана кыайыны мин көрдүм.

Дьикти айыы албан аатын
Чуор куоласпынан туойдум.

Картли сулуһун сыдьаайын
Мин хохуйан ыллаатым.
Ийэ сир — мин тыным, олобум,
Ийэ сир — мин ырыам аата.

КЫАЙБЫТ КИИ

Буорах буруотуттан сирэлийэн,
Урукку чэркизскэтин хат кэтэн,
Сиккирэс тыалга сайа оҕустаран,
Кини аргиллэн кэлэн олорор.

Көрөр: киэн ыраах хонуу дуолун,
Истар: виноград маһын суугунун,
Долгуйа турар бурдук куолаһын,
Күөх үрүйэ сүүрүгүн тыаһын.

Бу манна сагардытааныта
Көнгүл, дьол күн сырдык олобор
Күөлэһийэн үөскээбит оҕо
Дунай, Одер өрүһү туораата.

Сырытта муоранан, океанынан,
Ыраах айан ыар дабаанынан.
Охсуһан, кыайан тийдэ, уһугар,
Умайар Берлин уулуссатыгар.

Урут куорат турбут сирин оннугар
Күлү-буору арэ көрбүт киһи, —
Сталинскай тыйыс буойун, билигин,
Виноград маһын көрөр-харайар.

Ийэ сирин итии тыына алгыһар,
Сад сиринэдийэр, ходуһа көбөрөр,
Үүнүүлээх бурдук долгуйа турар...
Саллаакка ол кыра буолан көстөр.

Аҕа дойдутун, народун туһугар
Ахсаабакка үлэлиэхтээх кини.

Халлаанга ыраах, былыт анныгар
Харабын хатаан көрөр кини.

Онно хотойдор уста сылдьаллар,
Киэн куйаарга көнгүл даллаараннар
Буойун санаата онно талаһар.
Кини баҕата — киэн далааһыннаах!

Те Гу Чен

УМАЙАР УУЛУССАТТАН

Өлүү холоруга үрдүктөн туһаайбыт
Уот төлөнө уулусса устун тарбанар...
Иннибар көстөр дыктинэн ордон хаалбыт
Ким эрэ илдьиркөй суорбана...

Урукку дьааһыла, баланысса оннугар —
Умайбыт кырабаат дар унуоҕа...
Үөскээтэ, үллэ сытар күл ортотугар,
Бу хоһоон быһынастар уоҕа.

Ким умуруоруой — кирпииччэлиин умайар,
Өлүү уотунан термит, фугас булла.
Биһиги оҕолорбут үөрэнэ сылдьар
Кинэ сырдык кылаастара суох буолла.

Симилиэс дьаар сытын эбирийэ сатыы,
Тыын былдьаһар, абалаах санаабын,
Ийэтин өлүгэр саба түһэн ытыыр
Уол оҕо харабын уутунан суруйабын.

Дьон ааһаллар итини көрө, аргыйдык...
Ол эрэри, бу саната суох кырыыс,
Америка сэринин иирбит фашистарын
Бомбаларынааһар ынырык.

Кини саллаакка эр санааны биэрэр,
Кини инники кэскилгэ сирдиир,
Кини сиэхсити, хайа да сир биэрэгэр,
Ситэ баттаан сир-буор сирэйдиир.

Аата-ахса суох биһиги көрбүт эрэйбит...
Улуйан түһэр уот умсуур бомба,
Оттон биһиги куттал диэни билбэппит,
Кини — антах, өстөөх өттүгэр баар.

Кини антах баар, биһи танкаларбыт
Өстөөбү өһөрө баралларыгар,
Куттас шакал курдук хорҕойо сасыт
Янки — саллаат хараһар.

Кырылас долгун курдук кырымахтаан
Дружинниктар тоҕо анһан иһэллэр,
Умайар уулуссаҕа оҕо, дьахтар
Хоруур, дөгизэ тутан кэллэллэр...

Итинник народу ким умса баттыһай,
Көңүл үөрүүтүн билбит народу!
Ол кэриэтин, күн илинтэн тахсыа суоҕа,
Дракон эбирийэ муора уутун!

Сиэхситтэр народу сиэри гыммыттара,
Оттон Корея уолаттара, кыргыттара
Кыайы диэн тылы ымы туттаннар
Кырдыктаах суолга туруннулар.

Умайар уулуссаттан өрө көт, ити тыл!
Ити тыл — тумара маардаах тэнгэ тыа
Иһирик иһинэн Пусанга баран иһэр
Саллааттар, партизаннар сүрэхтэригэр!

1950 с. балаһан ыйын 16 к. Пхеньян

Пак Нам Су

ПАМЯТНИК

Дьикти кэрэ Моранбон үрдүгэр
Эриллэн тахсар суол тамабар
Улуу памятник туруоруллубут.

Кини аймагы өлүүттэн быһаабыт,
Биһигини батталтан таһаарбыт,
Бухатыыр күүстээх Советскай Армия
Улуу чияһигэр туруоруллубут.

Советскай Армия өлбөт-сүппэт,
Үйэлэргэ хаалар үтүөтүн,
Кэлэр ыччат умнубатын диэн,
Кэнэбэс да өйдөнөр буоллун диэн,
Улуу памятник туруоруллубут.

Бары хара-дьайы, батталы
Эн күүстээх буурбан сотон иһэр.
Баттанан сылдыбыт дьон иннигэр
Сандаллаах сырдык уоту уматан
Быһанар суолларын эн ыйдын.

Эн знамябар Ленин аата,
Сталин аата эн знамябар баар.
Биэс салаалаах сулуһун уотунан
Көңүлү бар-дьонго көрдөрдүн.
Эн кэнэбэс кыһамныгың билэн,
Эн итин илиигин тутан
Биһи үөрэн-көтөн эрэбит,

Үйэ-саас тухары махтал уота
Биһи сүрэхпитигэр умайда.

Эн суолгун ыйан иһэр сирдьиккэ,
Улуу полководец Сталинга,
Советскай Аҕа дойдуга,
Домна аайыттан доменщиктар,
Диринг шахта иһиттэн шахтердар,
Ханласан хайатыттан партизаннар
Улуу махталларын этэллэр!

Советскай народ армията!
Баттал адабатыттан быһаан
Эн саллаатың ааспыт сиригэр
Өссө элбэх памятник оҥорулдуо,
Ол курдук айаба, көңүлгэ,
Дьолго дьулуһар дьону кытта
Эн үтө дьыалан ситимнээх.

Памятник,
Оо, үрдүк памятник!
Көңүл сардангата буолан,
Аҕа дойдубут күнэ буолан,
Кэлэр ыччат
Суолун сырдатан
Үйэлэр тухары
Умнуллубат уотунан
Умайа турабын!

П. Н. Черных-Якутской

ОБУСТААХ САХА

Ураа муостаах обуһун миинэн
Оргууй хаамтаран кини истэ,
Унаар торбо буруо ытан
Хатан табах тарда истэ.

Ол алаас устун туораан тахсар
Омоох суола уһун, уһун...
Охсон истэ тон этэрбэһэ
Обус ала ойбоһун.

Илиитигэр эриэн төрөтө
Эриллэннээн хамныр-хамныр,
Кини сирэйин тууна баанан
Кининэйэн ыллыр-ыллыр.

Туойар кини тугу көрбүтүн:
Томтор, үрэх, алаас туһун.
Оттон орус айгы айаныгар
Омоох суола уһун, уһун...

Кыһынгы сытыы тыалга көтөр
Хатан табаһын буруота...
Сыарбатын суола арай хаалар,
Халыг хаар кырын хайытан...

Уотунан кинини хаарыйар
Уордаах-киһинээх тымныы, кырдыаһас,
Оттон кини, тонгон-тонгон,
Онно үөрэммит одьунаас.

МАС БЭЛЭМНЭЭҢИНЭ

Тыаба дьон үлэли тураллар
Тимир эрби тойук туойар,
Хатырыкка тонмут сымала
Күндү таасты кылбачыйар.

Иннин диэки, кэннин диэки
Эрби барар-кэлэр икки!
Күнү-күннүү икки эр-биир!
Күүстээх илии эрбиир-эрбиир!

Чунгнаан турар чуумпуну соһутан
Эрби тыаһынан алар туолла,
Бас мас арамаат-наада сытал
Агылыһан кэлэр буолла.

Сытыы эрби үөл мас үөһүгэр
Эмтэ тардан киирэн иһэр.
Тимир эрби итии-итии
Уоттан тахсан кэлбиттии.

Кини тойугар кыттыһар
Сүгэ түһэр күүстээх тыаһа.
Үлэһит киһибит тиритэн
Сонун хаарга элиттэ.

Элэстэнэн иһэр эрби
Үөл мас үөһүн-сааһын кэрби.
Оттон сулламмыт үөрэбэстэр
Онно-манна охтон истилэр.

ЫНАХ ЫАҤЫНА

Ынаһын тумугун ыга тутан
Имигэс илии тардыалыыр.
Ыаммыт ыраас үүтэ куобахтаан
Ыаһас түгэбэр ыстангалыыр.

Обото бааллан туран оонньоон
Үгүөлүүр ийэтин мооньун.
Ийэтин эмийин эмнэрэ
Хаһан сүөрөн илдьэллэрэй?

Ийэтэ аргый таптаан салыыр
Оботун эриэн ойоронун.
Оргута ооньуур ол үүт-самыыр
Ортолуу туолбут ыаһаһын.

Үрүн сап курдук өрүү сыйан
Үүт ыаһаска чарылыыр,
Ынаһын тумугун саха кыһа
Тобуктаан олон ыксаан ыыр.

И. Д. ВИНОКУРОВ-ЧАБЫЛБАН

Илья Дорозеевич Винокуров-Чабылбан социалистической туу сылларыгар литератураба киирбит саха суруйааччыларыттан биирдэстэрэ. Чабылбан дьоллоох советской ыччат туһунан элбэх хоһооннору суруйталаабыт лирик-поэт быһыытынан биллибитэ.

Илья Дорозеевич Винокуров-Чабылбан 1914 сыллаахха Нам оройуонугар, Ленскэй нэһилиэгэр орто бааһынай көргэнигэр төрөөбүтэ. Кини маһнай тыа оскуолатын, онтон Якутскайдаагы учуутал техникумун бүтэрэн, ити техникумга бэйэтигэр, саха тылын уонна литературатын учууталынан ананан үлэлээбитэ. Ол курдук кэники хас да сыллар усталарыгар атын оскуодаларга салгыи учууталаабыта. Онтон кэли, Якутскайга уонна Москваба государственной издательстваба уус-уран литература редакторынан үлэлээбитэ.

Чабылбан суруйар үлэтин 1931 сылтан ыла саһалаабыта. 1932 сыллаахха „Чабылбан уоттара“ диэн аан бастагы хомуурунньуга тахсыбыта. Ол хомуурунньук кэнииттэн угум-ситим: „Дабаан“ (1985 с.), „Хоһооннор, поэмалар“ (1937 с.), „Ньургунун“ (1938 с.), „Хоһооннор“ (1940 с.), „Саргылаах дойду“ (1944 с.), „Ыраах айан“ (1948 с.), „Биниги күннэрбит ырыалара“ (1952 с.) диэн кинигэлэрэ бэчээттэнэн тахсыбыттара. 1948 с. „Хоһооннор“, 1953 с. „Талылыбыт хоһооннор“ диэн кинигэлэрэ нууччалыы тылынан тахсыбыттара.

Чабылбан хоһооннорун таһынан, хас да улахан поэмалары „Икки ийэ“, „Андабар“ уо. д. а. суруйталаабыта.

Чабылбан талааннаах тылбаасчыт быһыытынан кэниик биллибитэ. Нуучча улуу суруйааччыларыттан Пушкинтан, Лермонтовтан, Некрасовтан уонна билинги советской суруйааччылар айымньуларыттан кэниик тылбаастаабыта. Ону таһынан атын дойду бастыг суруйааччыларыттан эмнэ үгүстүк тылбаастаабыта.

Чабылбан 1938 сылтан суруйааччылар союзтарын членэ этэ.

Чабылбан айар талаана өссө сайдан иһэр кэмигэр, 1952 сыллаахха балаһан ыйыгар, биниги кэксэбититтэн өлөн туораабыта.

ХОҢООННОР

1935—1940

Санаа	5
Сага дьылыннан!	6
Халлаанынан	7
Елка ырыата	—
Кыһыгыгы ырыа	8
Ханкы	9
Лена	—
Кыыс ырыата	40
Дьизэрэнкэй	—
Баабыры бултаанын	11
Эбэнкилин тойуктар	13

1941—1945

* * * Быраһаайдарыг быдан кэмгэ	19
Бийиги сүрэхпит	20
Саха буйууһуга	21
Хайыһар ырыата	—
Герой туһунан ырыа	22
Эн сиргиттэн ыраах	23
Дьоллоох оҕо саас	24
Сүлүгдэ ырыата	—
Москватаабы хоһооннор	26
Кыайыы марша	34

1946—1952

Өлбөт тыһыннаах	36
Ыччат ырыата	37
Төрөөбүт кыраай туһунан ырыа	38
Народтар дьоллоро	39
Волга — нуучча үрөбэ	—
* * * Таачыка, тимир күрдүэх тутан	41
Рабочай городок	43
Үлэ, үөрэх дыктитэ	45
Уол хайһаммыт остуоруйата	46
Ходуһаба	47
Хомуур ырыата	—
Комбайнер	48
* * * Күн күөрэйэ таһсан эрдэбинэ	49

Күһүңгү сарсыарда	50
Намга	51
* * * Миң хоспоҕум аһаҕас аанынан	52
Сэргэлээххэ	53
* * * Сайыгыгы сарсыарда күөх тыһанан	54
Оҕолорбор	—
Миң ийэм кэпсээбитэ	55
Пионер ырыата	56
Сага кинигэ	57
Лагерь ырыата	58
Учууталга	—
Ытык киһи уңуоҕа	59
Эйэ иһин охсуһуу	61
Үүнэр ыччат ийэтигэр	62

ПОЭМАЛАР

Икки ийэ	65
Андабар	76

ОСТУОРУЙАЛАР

Сыагы уонна ынах	87
Мовус уонна чымчаах	97
Бэйбэрэкээн эмээхсин	100

ТЫЛБААСТАР

<i>А. С. Пушкин.</i>	Русалка	107
<i>М. Ю. Лермонтов.</i>	Палестина лабаата	131
	Бэс	132
<i>Н. А. Некрасов.</i>	Үрүң аан аттыгар санаабыт санаа	133
	! Саллаат ийэтэ Өрүүнэ	136
<i>Т. Г. Шевченко.</i>	* * * Энэлийэр, ытыыр киэн	—
	Днепр	140
	* * * Сытары сынныбаттар да	141
<i>Шандор Петефи.</i>	Кылыс уонна кэргэн	142
	Сааскы	143
	Омуқпар	144
<i>А. М. Горькай.</i>	Буурһаһыт туһунан ырыа	147
<i>В. В. Маяковскай.</i>	Америка дьоно дыктиргинилэр	150
	Небоскребу курдат көрүүг	151
	Мунһабынан иирбиттэр	154
	Чабылбан-ырыа	156
<i>М. Исаковскай.</i>	Сталин туһунан ырыа	158
	Бырастылаһымы	159
<i>А. Сурков.</i>	Связист	161
<i>С. Маршак.</i>	Суорба тааска сурук	162
<i>Георгий Леонидзе.</i>	Ийэ дойдубун туойабын	163
	Кыайбыт киһи	164
<i>Те Ги Чен.</i>	Умайар уулуссаттан	166
<i>Пак Нам Су.</i>	Памятник	168
<i>П. Н. Черних-Якутскай.</i>	Обустаах саха	170
	Мас бөлөмнөөһинэ	171
	Ынах ыаһына	—
<i>И. Д. Винокуров-Чабылбан.</i>		173

И. ЧАГЫЛГАН
☆
ИЗБРАННОЕ

☆
На якутском языке

☆
Якутское книжное издательство
Якутск 1954 г.

☆
Составитель *Г. М. Васильев*
Редактор *Л. А. Попов*
Худож. редактор *Д. С. Громан*
Техн. редактор *К. А. Охлопков*
Корректор *Е. С. Парников*

☆
Слано в набор 18|I-1954 г. Подписано
к печати 26.III-1954 г. Печатных листов 11,0.
Уч.-изд. листов 7,22 Авторских листов 7,01
Заказ № 13 Тираж 4000 экз. МЛ 00061
Цена 3 руб. 70 коп.

☆
Якутская республиканская типография
г. Якутск ул. Ярославского № 32.

